

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Eristämistarkkailu turvaamistoimenpiteenä

Forder, David

2013 Tikkurila

Laurea-ammattikorkeakoulu
Tikkurila

Eristämistarkkailu turvaamistoimenpiteenä

David Forder
Rikosseuraamusalan ko.
Opinnäytetyö
Joulukuu, 2013

David Forder

Eristämistarkkailu turvaamistoimenpiteenä

Vuosi 2013 Sivumäärä 81

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia kiellettyjen aineiden ja esineiden kehonsisäiseen salakuljetukseen vaikuttamista vankilaturvallisuuden näkökulmasta. Tutkimuksessa tarkasteltiin erityisesti eristämistarkkailun asemaa turvaamis- ja pakkotoimenpiteenä sekä eristämistarkkailun toimivuutta ja kehittämismahdollisuuksia. Kehonsisäisestä salakuljetuksesta ei ole toutettu vankilaympäristöön sijoituvia tutkimuksia, joten aiheen tutkiminen on varsin perusteltua. Eristämistarkkailu on ollut viime aikoina esillä erityisesti niin kutsuttujen tarkkailuhaalareiden takia. Tutkimuksessa arvioitiin myös tarkkailuhaalareiden ja lääkärin suorittaman henkilönkatsastuksen asemaa käytännön vankeinhoitotyössä. Tutkimuksen pääasiallisen näkökulman ollessa vankilaturvallisuuspainotteinen, arvioitiin kehonsisäiseen salakuljetukseen vaikuttamista myös lainsäädännölliseltä ja eettiseltä kannalta.

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, jonka pääasiallisena aineistonkeruumenetelmänä käytettiin rikosseuraamusalan asiantuntijoiden teemahaastatteluja. Puolistrukturoituja haastatteluja toteutettiin yhteensä kuusi kappaletta, joiden joukossa oli yksi ryhmähaastattelu. Tutkimuksessa eristämistarkkailua pidettiin tarpeellisena ja käyttökelpoisena päihdevalvonnan keinona huumausaineiden vankilaan kulkeutumisen ehkäisyssä ja vankilaturvallisuuden ylläpitämisessä erityisesti tarkkailuhaalareita käytettäessä. Opinnäytetyössä selvisi joidenkin laitosten käyttävän henkilönkatsastusta ensisijaisena toimenpiteenä eristämistarkkailuun nähden. Tutkimuksessa kartoitettiin myös useita eristämistarkkailuun liittyviä vankien käyttämiä manipulointikeinoja. Eristämistarkkailua koskevat kehitysehdotukset liittyivät lainsäädännön täsmentämiseen ja henkilökunnan kouluttamiseen sekä tarkkailuhaalareiden käyttöönottoon.

Asiasanat: eristämistarkkailu, vankilaturvallisuus, kehonsisäinen salakuljetus, päihdevalvonta

David Forder

Internal concealment in the prison environment - Isolating observation as a precautionary measure

Year	2013	Pages	81
------	------	-------	----

The purpose of this thesis was to examine the methods that are carried out to prevent the smuggling of illicit substances and objects in bodily orifices into correctional institutions from a security point of view. The main focus of this study was to explore the status of “*isolating observation*” as a precautionary and coercive measure as well as the functionality and development possibilities of the procedure in question. Prison-related studies concerning internal concealment have not been conducted before. Therefore it is reasonable to study the subject. Isolating observation has been up for discussion recently because of the decision to stop use of the so-called “*observation overalls*”. The status of observation overalls and the physical examination performed by a doctor in prisons have also been evaluated in the study. Though the emphasis of the thesis is on prison security, the matter has also been evaluated from a legislative and ethical point of view.

The thesis is a qualitative study. The data was collected mainly by way of “*theme interviews*” in which experts in criminal sanction fields were used as interview sources. In all, six semi-structured interviews were carried out, one of which was a group interview. It was revealed that isolating observation was seen as a necessary and practical measure in substance control towards the prevention of drugs entering correctional facilities and the enduring maintenance of prison safety and security especially where observation overalls were used. Some of the correctional institutions were found to use physical examination as a primary method and considered this preferable to isolating observation. Several manipulating methods for the deception of institution personnel used by prisoners relating to internal concealment were also considered in the study. The developmental opportunities relating to isolating observation were linked to the specification of this particular legislation, personnel training and the re-introduction of the observation overall back into institutional procedure.

Keywords: internal concealment, isolating observation, substance control, precautionary measure

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteet, arvot ja vaikuttavuuteen tähtäävä toiminta	8
2.1	Päihdevalvonta vankiloissa	9
3	Lainsäädännöllinen viitekehys	10
3.1	Vangin ihmis- ja perusoikeudet.....	11
3.2	Hyvä hallinto vankeinhoidossa.....	12
3.3	Rangaistusten täytäntöönpanoa määrittelevä lainsäädäntö	13
3.3.1	Vangin tulotarkastus	15
3.3.2	Keskeiset vangin omaisuuden hallussapitoa koskevat määräykset	15
3.3.3	Tarkastustoiminta ja pakkotoimenpiteet.....	16
3.3.4	Turvaamistoimenpiteet.....	19
3.3.5	Aikaisemmat säädökset eristämistarkkailuun liittyen	22
4	Aiemmat tutkimukset ja tutkimusta tukevat julkaisut	25
4.1	Valtioneuvoston periaatepäätökset.....	26
4.2	Kotimaiset huumausaineita käsittelevät ajankohtaiset tutkimukset	28
4.3	Huumausaineet Euroopan vankiloissa	32
4.4	Lääketieteelliset kehonsisäistä salakuljetusta koskevat seikat	34
5	Laillisuusvalvojien toiminta	36
6	Ajankohtainen eristämistarkkailua koskeva keskustelu ja laillisuusvalvojien kannanottojen perusteella toteutetut toimenpiteet	37
7	Tilat, toimintaympäristö, ohjeistus ja työvälineet	39
8	Tutkimuskysymykset ja -menetelmät.....	43
8.1	Tutkimuskysymykset	43
8.2	Aineiston keruu	44
8.3	Aineiston analyysi	45
8.4	Tutkimuksen luotettavuus.....	47
8.5	Tutkimuksen eettiset kysymykset.....	48
8.6	Oma ammatillinen asiantuntijuus.....	49
9	Tutkimustulokset	49
9.1	Eristämistarkkailun käyttö ja löydökset.....	49
9.2	Manipulointi	51
9.3	Tarkkailuhaalarit	53
9.4	Henkilökunnan ohjeistus ja yksiköiden toimintatavat	55
9.5	Eristämistarkkailua koskevat kehitysehdotukset.....	56
9.6	Eristämistarkkailun tarpeellisuus ja tausta.....	57
9.7	Vankilatiedustelu, koiratoiminta, tapaamiset ja postintarkastus.....	59
9.8	Henkilönkatsastus	61
9.9	Lainsäädännön riittävyys ja kehitystarpeet	63

9.10 Vangin kohtelu ja perusoikeudet ja terveydellinen näkökulma.....	64
10 Johtopäätökset	65
11 Pohdinta	69
Lähteet.....	74
Kuvat	77
Liitteet	78

1 Johdanto

Tehokas päihdevalvonta on olennainen osa suomalaisten vankiloiden turvallisuutta ja vaatii jatkuvaa tarkastelua ja kehittämistä. Valtaosa vangeista kärsii jonkinasteisesta päihderiippuvuudesta ja etenkin huumausaineita sekä huumaavia lääkkeitä yritetään saada ulkopuolelta vankiloihin sisään monin eri keinoin, kuten postitse, tapaaerien tuomana, poistumisluvalta palttaessa tai "tilattuna" vankilaan tuomiotaan suorittamaan itse ilmoittautuvan vangin mukana. Merkittävänä keinona huumausaineiden vankilaan sisään saamiseksi on kehonsisäinen salakuljetus, jolla tarkoitetaan yleensä ruuansulatuskanavaan piilotettuja huumausainepaketteja.

Vankiloiden avain onnistuneeseen päihdevalvontaan on tehokas päihteiden käytön ennaltaehkäisy ja uusintarikollisuuteen vaikuttaminen. Olosuhteet vankiloissa on luotava mahdollisimman epäsuotuisiksi päihteiden tuonnille, valmistamiselle, levittämiseksi ja käyttämiseksi. Päihteiden tarjontaa ja päihteisiin liittyvää rikollisuutta ja siihen liittyviä lieveilmiöitä, kuten velkaantumista ja väkivallan uhkaa on pyrittävä ehkäisemään lähityöllä, päihdetyöstä tiedottamalla, toimivalla valvontajärjestelmällä, päihteettömyyden valvonnalla sekä päihteettömyyden ympäristöjen ja sopimusosastojen järjestämisellä. (Knuuti, Taali, Oresmaa, Juuti 2008, 8-9.)

Ensisijaisena kehonsisäiseen salakuljetukseen puuttumisen keinona on eristämistarkkailu. Tällä tarkoitetaan vangin sijoittamista selliin, jossa kiellettyjen aineiden ja esineiden poistumista hänen kehostaan voidaan tarkkailla ympärivuorokautisesti teknisen valvonnan avulla tai muulla tavoin. (Knuuti ym. 2008, 26.)

Eristämistarkkailun täytäntöönpanoon liittyy useita huomionarvoisia asioita, joita tämä opinnäytetyö käsittelee erityisesti vankilaturvallisuuden näkökulmasta. Eristämistarkkailusta tai kehonsisäisestä salakuljetuksesta ei ole tehty vankilaympäristöön sijoittuvia kotimaisia tutkimuksia, joten eristämistarkkailun asemaa turvaamistoimenpiteenä on syytä tarkastella tämänhetkisen päihdevalvontatilanteen valossa. Opinnäytetyössä kartoitetaan vankiloiden toimintatapoja ja mahdollisia ongelmallisia tilanteita eristämistarkkailuun ja siihen olennaisesti kytkeytyviin ilmiöihin liittyen sekä tarjotaan kehittämis ehdotuksia tehokkaaseen ja yhdenmukaiseen päihdevalvontaan dynaamisen ja rakenteellisen vankilaturvallisuuden näkökulmasta. Eristämistarkkailu on ollut viime aikoina esillä muun muassa niin kutsuttujen tarkkailuhaalareiden käytön vuoksi ja on syytä tutkia myös tämänkaltaisten apuvälineiden perusteltavuutta ja tarpeellisuutta eristämistarkkailussa vankilaturvallisuuden ja päihdevalvonnan näkökulmasta eettiset kysymykset huomioiden.

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus ja pääasiallisena aineistonkeruumenetelmänä käytettiin rikosseuraamusalan asiantuntijoiden teemahaastatteluja. Työskentelen itse Keravan vankilas-

sa vartijan virassa ja minulla on kattavasti omakohtaista kokemusta eristämistarkkailun täytäntöönpanosta. Rikosseuraamuslaitoksen vankilassa työskentelevältä henkilökunnalta saamani palautteen mukaan eristämistarkkailun ongelmakohtien ja työtapojen yhtenäistämisen tarkastelu on tarpeellista ja toivottavaa. Opinnäytetyön tavoitteena on tuoda eristämistarkkailussa huomioitavia seikkoja nimenomaan rikosseuraamusalalla eristämistarkkailun toimeenpanon parissa työskenteleville virkamiehille ja toimia lähdeaineistona esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen yksiköissä toteutetuille turvaamistoimenpiteiden koulutuksille.

2 Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteet, arvot ja vaikuttavuuteen tähtäävä toiminta

Rikosseuraamuslaitos on Suomessa tutkintavankeuden toimeenpanosta sekä vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta vastaava viranomainen. Tutkintavankeudella tarkoitetaan käräjäoikeuden päätöksellä toteutettavaa pakkokeinoa, joka toteutetaan yleensä vakavissa rikosasioissa tutkinnan turvaamiseksi tai pakenemisen estämiseksi esitutkinnan ja oikeudenkäynnin ajaksi. Tutkintavankeuden toimeenpanosta vastaa Rikosseuraamuslaitoksen ohella poliisi. Vankeusrangaistus voidaan tuomita määräaikaisena tai elinkautisena. Ehdollisena vankeusrangaistus voidaan tuomita silloin, kun kyseessä on enintään kahden vuoden pituinen vankeusrangaistus. Yhdyskuntaseuraamuksia ovat ehdonalaisen vapauden valvonta, yhdyskuntapalvelu, nuorisorangaistus, ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonta sekä 1.11.2011 käyttöön otettu valvontarangaistus. (Rikosseuraamuslaitos 2013, 4.)

Rikosseuraamuslaitos toteuttaa vaikuttavaa ja oikeudenmukaista seuraamusten täytäntöönpanoa ja sen keskeisenä tavoitteena on parantaa yhteiskunnan turvallisuutta pienentämällä rangaistujen uusintarikollisuusriskiä lisäämällä heidän valmiuksiaan yhteiskuntaan kiinnittymiseen (Rikosseuraamuslaitos 2011, 2-4). Rikosseuraamuslaitoksen arvot ovat ihmisarvon kunnioittaminen, oikeudenmukaisuus, usko ihmisen mahdollisuuksiin muuttua ja kasvaa sekä turvallisuus (Rikosseuraamuslaitos 2011, 5).

Oikeusministeriö on linjannut Rikosseuraamuslaitokselle tavoitteiksi seuraamusjärjestelmän painopisteen siirtymisen avoimpiin seuraamuksiin. Tällä tarkoitetaan laitosseuraamuksista siirryttävän yhä enemmän vapaudessa täytäntöönpanotaviiin seuraamuksiin sekä suljetuista laitoksista avolaitoksiin suuntautuvaan painotukseen. Olennaisena osana tavoitteita on vapautamisvaiheen tukitoimien lisäys sekä rangaistusten täytäntöönpanon sisältöjen ja vaikuttavuuden kehittäminen. Tavoitteiksi on asetettu myös sähköisen valvonnan ja teknisten apuvälineiden aikaisempaa parempi hyödyntäminen rangaistusten täytäntöönpanossa, yhdyskuntaseuraamuksia koskevan lainsäädännön kehittäminen, vankiloiden terveydenhuollon siirtäminen yleiseen terveydenhuoltojärjestelmään, paljusellien poistaminen vankiloista sekä asiakastietojärjestelmän uudistaminen. (Rikosseuraamuslaitos 2011, 9).

Rikosseuraamuslaitos painottaa vuosille 2011-2020 laatimassaan strategiassa (2011) oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisen kohtelun kautta rikosseuraamusasiakkaiden vastuuntunnon vahvistumista sekä ihmisarvon kunnioittamista sekä rikosurien katkaisemiseen tähtävästä yksilöllistä ja suunnitelmallista rangaistusten täytäntöönpanoa, jossa huomioidaan yksilön tarpeet, motivaatio sekä toiminnan ja hoidon jatkuvuus vielä rangaistuksen jälkeenkin. Keskeisenä keinona tavoitteisiin pääsemiseksi on rikosten tekemisen estäminen ja lieveilmiöihin puuttuminen rangaistusaikana. Rikosten estäminen edellyttää tiivistä yhteistyötä poliisin ja muiden turvallisuusviranomaisten kanssa, tehokasta päihdekontrollia päihhteettömyyden, vaikuttavuuden ja turvallisuuden edistämiseksi sekä väkivaltaan ja uhkaamistilanteisiin varhaiseen puuttumiseen. Olennaisena aseena rikolliseen toimintaan vaikuttamisessa on vangin tai yhdyskuntaseuraamusasiakkaan tuntemus ja oikein mitoitettu fyysinen ja psyykinen kontrolli yksilöllisesti arvioituihin riskeihin nähden. Henkilöstöltä edellytetään motivoivaa työtä ja hyviä vuorovaikutustaitoja. Suljettujen laitosten rooli korostuu vankien säilyttämisen sijaan avoimempaan rangaistusten täytäntöönpanoon valmentamisessa. (Rikosseuraamuslaitos 2011, 10-12.)

2.1 Päihdevalvonta vankiloissa

Vankilan ensisijainen tehtävä on rangaistusten täytäntöönpano. Nykyisessä rangaistusten täytäntöönpanoa määrittelevässä lainsäädännössä ja täytäntöönpanoviranomaisen tavoitteissa ja arvoissa kuitenkin korostuvat uusintarikollisuuteen vaikuttaminen, rikollisesta elämäntavasta irtautuminen ja rikoksettoman elämäntavan valmiuksien lisääminen. On arvioitu, että yli 90 prosentilla vangeista on vaikea tai erittäin vaikea päihdeongelma. Valtaosa rikoksista tehdään päihtyneessä tilassa, joten uusintarikollisuutta vähennettäessä huomio kiinnittyy olennaisesti päihderiippuvuuksien vähentämiseen. Päihdetyöstä onkin tullut viime vuosina osa vankiloissa koko henkilöstön voimin tehtävää perustyötä. Vankiloiden päihdetyö voidaan jakaa päihdevalvontaan, päihdehuoltoon ja päihdekuntoutukseen. (Knuuti, Taali, Oresmaa, Juuti 2008, 5.)

Vankilaturvallisuuteen painottuvan opinnäytetyön kannalta oleellista on avata nimenomaan päihdevalvonnan käsitettä. Päihdevalvonnalla tarkoitetaan päihhteisiin liittyvän rikollisuuden estämistä sekä päihhteettömyyden valvontaa päihdetestein vankilassa. Olennaista päihderikollisuuteen vaikuttamisessa on ongelmien varhainen tunnistaminen ja nopea puuttuminen niihin. Tässä korostuu henkilökunnan vankituntemus, tarkastustoiminnan merkitys, huumekoirien toiminta ja viranomaisyhteistyö. Päihdevalvonnalla pyritään vaikuttamaan myös vankiloissa päihhteisiin liittyviin lieveilmiöihin, kuten velkaantumiseen, uhkailuun ja kiristämiseen. Vankiloiden tilat on järjestettävä sellaisiksi, että ne tarjoavat hyvät edellytykset valvoa sitä, ettei vankilassa ole päihhteitä. Henkilökuntasijoittelulla ja teknisillä ratkaisuilla pyritään vahvistamaan päihdevalvonnan edellytyksiä. (Knuuti, ym. 2008, 5.)

Lähityöhön liitetään tiiviisti dynaamisen turvallisuuden käsite, jolla tarkoitetaan vankitunte-
musta ja ongelmiin välittömästi puuttumista. Tämä lisää päihdevalvonnan tehokkuutta. Lähi-
työ tarkoittaa myös vangin tukemista ja motivointia rikoksettomaan ja päihteettömään elä-
mäntapaan. Lähityöllä voidaan myös tehokkaasti ennaltaehkäistä vankien päihteidenkäyttöä,
riskitilanteita ja päihderikollisuutta. Riskitilanteiden kartoittamisen avulla voidaan ennakoiv-
an valvonnan keinoin ehkäistä päihteiden vankilaan kulkeutumista. (Knuuti ym. 2008, 9.)

Päihteettömyyden valvontaan ja valvontajärjestelmien kehittämiseen voidaan kytkeä raken-
teellisen ja niin sanotun kovan turvallisuuden käsitteet. Rakenteellisella turvallisuudella päih-
devalvonnasta puhuttaessa tarkoitetaan vankiloiden tila- ja toimintajärjestelyjen, rakentei-
den ja teknisten ratkaisujen kautta luotuja edellytyksiä valvoa sitä, ettei päihteitä kulkeudu
vankilaan eikä niitä esiinny vankilassa. Toimiva valvontajärjestelmä edellyttää järjestelmällis-
tä ja johdonmukaista tarkastustoimintaa. Tarkastustoiminta ilmenee osana kaikkea vankilassa
tapahtuvaa toimintaa tulovaiheesta alkaen. (Knuuti ym. 2008, 9.)

Päihdetestaus on erittäin käyttökelpoinen apukeino päihdevalvonnan tueksi. Päihdetesti voi-
daan asettaa eräiden lupien, kuten perhetapaamisen tai poistumisluvan ehdoksi tai esimerkik-
si avolaitokseen sijoittamisen edellytykseksi. Päihdetestaus käsittää virtsa- tai sylkinäytteen
ottamisen tai puhalluskokeen. Vangin kieltäytyessä kyseisten näytteiden antamisesta, voidaan
häneltä määrätä otettavaksi verinäyte. Päihdetestaus on myös oivallinen keino saada tukea
henkilökunnan tekemille päihtymyshavainnoille. Mikäli epäillään, että vanki on päihdyttävän
aineen tai dopingaineen alainen, voidaan hänet velvoittamaan virtsa-, sylki-, tai verinäyte
taikka puhalluskoe vankeuslain 16 luvun 7 § perusteella. Päihdetesteistä virtsatesti on luotet-
tavin, sillä ainepitoisuudet näkyvät virtsassa pidempään kuin veressä tai syljessä. Vangin il-
meinen päihtymystila voidaan todeta myös havainnoimalla. Vangilta on tässäkin tapauksessa
otettava näyte, mikäli hän sitä itse vaatii. (Knuuti, ym. 2008, 10-11.)

Olennainen osa tehokasta päihdevalvontaa on tehokas tarkastustoiminta. Tarkastustoiminnan
tavoitteena on ehkäistä päihteiden käyttö vankilassa, estää kiellettyjen aineiden ja esineiden
kulkeutuminen vankilaan sekä huumausaineisiin ja niiksi luokiteltaviin aineisiin kytkeytyvän
rikollisen toiminnan tunnistaminen ja siihen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Tarkastukset
voivat kohdistua henkilöön, omaisuuteen tai tiloihin. (Knuuti, ym. 2008, 22.)

3 Lainsäädännöllinen viitekehys

Eristämistarkkailua voidaan pitää viimesijaisena keinona päihdevalvontakoneistossa, sillä siinä
puututaan merkittävästi yksilön henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja yksityisyyden suo-
jaan. Tutkimuksen kannalta olennaista on avata aiheeseen keskeisesti liittyvät lainsäädännöl-
liset peruskäsitteet sekä luoda katsaus aikaisempiin säännöksiin erityisesti rangaistusten täy-

täntöönpanoa määrittelevää lainsäädäntöä tarkasteltaessa. Lainsäädännön käsitteiden esittelyssä lähdetään liikenteeseen Suomen perustuslaista ja kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista, sillä ne luovat keskeisen perustan vankeuslain ja tutkintavankeuslain sisällöille. Tutkimuksen kannalta tärkeässä asemassa ovat erityisesti vankeuslain turvaamistoimenpiteitä ja tarkastustoimintaa käsittelevät säännökset ja niiden aikaisemmat versiot. Valtion viranomaisena Rikosseuraamuslaitosta ja sen henkilöstöä koskevat myös hallintolain säännökset. Tutkimuksen lainsäädännöllisessä viitekehyksessä luodaan katsaus tutkimuksen kannalta olennaisiin hallintolain kohtiin, jotka osaltaan määrittävät tutkittavan toimenpiteen kanssa työskentelevien virkamiesten menettelyä ja ohjeistusta virkatehtävien suorittamiseksi.

3.1 Vangin ihmis- ja perusoikeudet

Vielä 1970-luvulla vapautensa menettäneeseen henkilöön voitiin kohdistaa pakkotoimenpiteitä laitosaltaan perustuen. On selvää, että tänä päivänä niin kutsuttuun laitosaltaan perustuvia toimenpiteitä ei käytetä, vaan perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaan vapautensa menettäneen oikeudet on turvattava lailla (Mohell & Pajuoja 2006, 19-20). Vankien ihmis- ja perusoikeuksia rajoitetaan ainoastaan hyväksyttävän yhteiskunnallisen tarpeen vuoksi ja Suomen perustuslaki kansainvälisiin sopimuksiin perustuvien ihmisoikeuksien kanssa määrittää merkittävästi vankeuden täytäntöönpanoa, tutkintavankeuden toimeenpanoa ja niitä koskevaa lainsäädäntöä (Myhrberg 2012, 39).

Perusoikeuksilla tarkoitetaan jokaiselle yksilölle säädettyjä oikeuksia, joita määrittää erityinen pysyvyys ja oikeudellisuus (Kansallisen ihmisoikeustoimintaohjelman valmistelutyöryhmä 2012, 10). Suomen perustuslain (731/1999) 2 luvussa on määritelty jokaiselle kuuluvat perusoikeudet. Perusoikeuksia ovat yhdenvertaisuus (6 §), oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen (7 §), rikosoikeudellinen laillisuusperiaate (8 §), liikkumisvapaus (9 §), yksityiselämän suoja (10 §), uskonnon ja omantunnon vapaus (11 §), sananvapaus ja julkisuus (12 §), kokoontumis- ja yhdistymisvapaus (13 §), vaali- ja osallistumisoikeudet (14 §), omaisuuden suoja (15 §), sivistykselliset oikeudet (16 §), oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin (17 §), oikeus työhön ja elinkeinonvapaus (18 §), oikeus sosiaaliturvaan (19 §), vastuu ympäristöstä (20 §), oikeusturva (21 §), perusoikeuksien turvaaminen (22 §) sekä perusoikeudet poikkeusoloissa (23 §). (Perustuslaki 731/1999.)

Ihmisoikeudet ovat kansainvälisissä ihmisoikeusasiakirjoissa ja sopimuksissa turvattuja yksilön oikeuksia. Suomen ratifioimat ihmisoikeussopimukset ovat YK:ssa, Euroopan neuvostossa ja Kansainvälisessä työjärjestössä laadittuja yleissopimuksia (Kansallisen ihmisoikeustoimintaohjelman valmistelutyöryhmä 2012, 10-11). Vankeinhoidon kannalta keskeisinä sopimuksina voidaan pitää Yhdistyneiden kansakuntien (YK) kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaa yleissopimusta (SopS 7-8/1976), Euroopan ihmisoikeussopimusta (SopS 16-17/1990), YK:n

yleiskokouksen hyväksymää kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai alentavan kohtelun vastaista yleissopimusta (SopS 59-60/1989) ja Eurooppalaista yleissopimusta kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun kieltämiseksi (SopS 16-17/1991) (Mohell & Pajuoja 2006, 16-17). YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaan kidutus sekä julma, epäinhimillinen ja halventava kohtelu on kielletty. Sen mukaan vapautensa menettäneiden kohtelun on oltava inhimillistä ja heidän ihmisarvoaan on kunnioitettava, pyrkimyksenä vankien parantaminen ja yhteiskunnallisen aseman palauttaminen (Mohell & Pajuoja 2008, 17). Yleissopimuksessa suojattuja oikeuksia ovat henkilökohtaisen vapauden, koskemattomuuden ja yksityiselämän suoja sekä sanan-, uskonnon-, ajatuksen-, omantunnon-, kokoontumis- ja yhdistymisvapaus ja perhe-elämän suoja. Nämä oikeudet on turvattava vangeille, mikäli oikeuksia ei ole rajoitettu kansallisella lainsäädännöllä yleissopimuksessa hyväksytyillä keinoilla (Mohell & Pajuoja 2006, 17).

Merkittäviä kansainvälisiä vankeinhoitoa koskevia suosituksia on useita. Näistä merkittävimpiä ovat YK:n vankeinhoidon vähimmäissäännöt (hyväksytty vuonna 1957 YK:n talous- ja sosiaali-neuvoston toimesta) sekä Euroopan vankilasäännöt (R(2006)2) (hyväksytty vuonna 2006 Euroopan neuvoston ministerikomitean toimesta). Lisäksi YK:n vankien kohtelun peruseriaatteen (45/111), YK:n vapautensa menettäneen suojelua koskevat peruseriaatteen (43/173) ovat rikosseuraamuslainsäädännön ja Suomen vankeinhoidon arjen kannalta tärkeitä kulmakiä. (Mohell & Pajuoja 2006, 17.)

Kansainvälinen kriminaalipoliittinen ajattelu on muuttunut viime vuosikymmeninä jyrkästä vastakkainasettelusta kohti uudenlaista ajattelua vankeinhoidolle asetettujen tavoitteiden muotoutuessa. Esimerkiksi rangaistuksen ja hoidon erottelusta on pyritty luopumaan lainsäädännöllisten tavoitteiden uudistamisen johdolla. Nykyään puhutaan uusintarikollisuuden vähentämisestä ja vangin yhteiskuntaan sijoittamisen edistämisestä olennaisena osana vankeusrangaistuksen sisältöä. Vangin omaehtoista sitoutumista on pyritty lisäämään asteittaisella siirtymisellä suljetuista olosuhteista kohti vapaampia olosuhteita. (Mohell, Pajuoja 2006, 18.)

3.2 Hyvä hallinto vankeinhoidossa

Opinnäytetyön kannalta on tärkeää selvittää viranomaistyön laatuvaatimuksia oikeudenmukaisten ja moitteettomien menettelytapojen pohjalta etenkin, kun tutkimuskohteena on perusoikeuksiin voimakkaasti kajoava turvaamistoimenpide. Suomen perustuslain 21 §:ssä säädetään oikeusturvasta. Säädös määrittelee pohjan hyvälle hallinnolle viranomaistoiminnassa. Sen 1. momentin mukaan *”jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi”*. Säädöksen toisessa momentissa säädetään

hyvän hallinnon osakysymyksistä seuraavalla tavalla: *”Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.”* Hyvän hallinnon sisältö ei selviä säädöksestä yksiselitteisesti ja sitä täydentävät muualla lainsäädännössä olevat säännökset. Hyvän hallinnon perusteista säädetään perustuslain ohella ensisijaisesti hallintolaissa ja keskeisten periaatteiden osalta vankeuslaissa. (Arjola-Sarja 2010, 86.) Hallintolaki on vankeuslakiin nähden toissijainen laki. Tällä tarkoitetaan sitä, että hallintolain sijasta sovelletaan vankeuslain säädöksiä siten, kun ne toisistaan eroavat. (Myhrberg 2012, 35.)

Hallintolain 2 luvussa säädetään hyvän hallinnon perusteista. Säädökset koskevat hallinnon oikeusperiaatteita, palveluperiaatetta, palvelun asianmukaisuutta, neuvontaa, hyvän kielenkäytön vaatimusta sekä viranomaisten yhteistyötä. Hyvän hallinnon takeet asettavat vaatimukset tehokkaasta ja palveluperiaatteen mukaisesta virkatehtävien hoitamisesta. Tavoitteena on myös joustava ja vuorovaikutteinen hallintokäytäntö. (Arjola-Sarja 2010, 86.) Eristämistarkkailun kannalta keskeisimpinä hyvän hallinnon periaatteina voidaan pitää hallinnon oikeusperiaatteita, joista säädetään hallintolain 6 §:ssa. Oikeusperiaatteita koskevan säädöksen keskeisenä sisältönä on hallinnossa asioivien tasapuolinen kohtelu sekä viranomaisen toimivallan käyttäminen yksinomaan lain mukaan hyväksyttäviin tarkoituksiin. Virkatoimien on oltava puolueettomia ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden (suhteellisuusperiaate) (Hallintolaki 434/2003).

3.3 Rangaistusten täytäntöönpanoa määrittelevä lainsäädäntö

Vankeuden täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskeva lainsäädäntö koki kokonaisuudistuksen vuonna 2006 kun vuodelta 1889 peräisin ja sittemmin laajoja uudistuksia käsittäneen lain rangaistusten täytäntöönpanosta (39A/1889) tilalle tuli vankeuslaki (767/2005) ja tutkintavankeuslaki (768/2005). Vanha lainsäädäntö oli vanhentunut lakitekniisesti, eikä se vastannut uuden perustuslain ja uusien ihmissoikeussopimusten asettamia vaatimuksia. Lakiuudistuksen kohteina olivat vankeuden täytäntöönpanon tavoitteet, täytäntöönpanon sisältö sekä ehdonalaista vapauttamista koskevat säännökset. Lain uudistuksella pyrittiin täsmentämään vankien ja tutkintavankien oikeuksia ja velvollisuuksia sekä säätää vankeinhoitohenkilökunnan toimivaltuuksia vastaamaan perustuslain vaatimuksia. Uuden lainsäädännön myötä vankeusrangaistusten tavoitteet asetettiin erityisesti yksilöllisesti suunnitelluille vankeusprosesseille, rikoksettomaan elämäntapaan kiinnittymiselle, uusintarikollisuuden vähentämiselle sekä turvalliselle vankeusrangaistusten toteuttamiselle. (Myhrberg 2012, 11-12.)

Vankeuslain keskeisiä tavoitteita ovat rikoksettoman elämäntavan tukeminen, sekä rikosten tekemisen estäminen vankeusaikana (Tapani & Tolvanen 2011, 360-361). Opinnäytetyön ta-

voitteen kannalta olennaista on avata erityisesti vankilarikollisuuden käsitettä ja keinoja vankilassa tehtävien rikosten ehkäisemiseksi. Rikosten ehkäiseminen rangaistusaikana liittyy järjestäytyneen rikollisuuden kasvuun ja huumausaineiden lisääntymiseen vankiloissa (Myhrberg 2012, 28). Vankeuslain tavoitteena on rikosten tekemisen estäminen kokonaan rangaistusaikana. Todellisuudessa vankeusaikana kuitenkin tehdään rikoksia ja etenkin huumausainerikollisuus sekä lääkeaineiden välittäminen ja käyttäminen on noussut viime aikoina ongelmaksi (Tapani & Tolvanen 2011, 361-362). Vankilarikollisuutta pyritään vähentämään erityisesti erilaisilla turvallisuustoimenpiteillä. Tärkeimpinä näistä voidaan mainita vankituntemus sekä vankiin kohdistuvat valvontatoimenpiteet. Vankilarikollisuuteen vaikuttamisessa ja sen estämisessä myös viranomaisten välinen yhteistyö on erittäin tärkeässä asemassa (Myhrberg 2012, 28).

Vankeuslain 1 luvun 3 §:n 1 momentissa säädetään vankeuden täytäntöönpanon sisällölle asetettavat vaatimukset. Säädöksen mukaan vankeuden sisältönä on vapauden menetys tai sen rajoittaminen, eikä vangin oikeuksia tai olosuhteita saa rajoittaa enempää kuin niillä rajoituksilla, joista säädetään lailla tai jotka välttämättä seuraavat itse rangaistuksesta. Vangille ei näin ollen saa aiheutua vankeusrangaistuksesta esimerkiksi ruumiillista kärsimystä. Mikäli vangin olosuhteita rajoitetaan, on peruste rajoitukselle löydettävä vankeuslaista tai muista laeista; niin sanottuun laitosaltaan eivät tällaiset rajoitukset voi koskaan pohjautua. Rangaistuksen täytäntöönpanolle asetettujen vaatimusten mukaan täytäntöönpanon on oltava turvallista yhteiskunnalle, henkilökunnalle sekä vangeille. Vankeinhoitoviranomaisten on huolehdittava siitä, että kukaan ei oikeudettomasti puutu vangin henkilökohtaiseen koskemattomuuteen vankeuden aikana. Elinolot vankilassa tulee järjestää mahdollisimman pitkälle vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevia olosuhteita. (Myhrberg 2012, 29-30.)

Vankeuslaissa on säädetty vankien kohtelusta 1 luvun 5 §:ssä. Säädöksen mukaan vankien kohtelun on oltava oikeudenmukaista, heidän ihmisarvoaan kunnioittavaa sekä yhdenvertaista. Oikeudenmukaisella kohtelulla tarkoitetaan erityisesti ihmis- ja perusoikeuksien turvaamista vankilaolosuhteissa. Yhdenvertaisuusperiaatteen mukaan vankeja ei saa asettaa ilman hyväksyttävää syytä keskenään eriarvoiseen asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella. Nuorten rikoksenteekijöiden tarpeisiin on kiinnitettävä erityistä huomiota vankeuden täytäntöönpanossa. (Myhrberg 2012, 32-33.)

Vankeuslain 1 luvun 6 § keskeisenä sisältönä on suhteellisuusperiaate ja vähimmän haitan periaate. Suhteellisuusperiaate vankeinhoidossa tarkoittaa virkatoimien tarpeellisuutta ja kohtuullisuutta tavoiteltuun päämäärään nähden. Ensisijaisena keinona vankilan turvallisuuden ylläpitämiseksi ovat neuvot, kehotukset ja käskyt. Valitun virkatoimen on oltava oikein mitoitettu sen kannalta, johon toimella pyritään. Vähimmän haitan periaatteella tarkoitetaan vir-

katoimien mitoittamista niin, että niiden suorittamisesta aiheutuu mahdollisimman vähän haittaa ja vahinkoa virkatoimien kohteelle. (Myhrberg 2012, 37-38.)

Opinnäytetyön tarkoituksen kannalta tärkeitä ja olennaisia käsitteitä ovat säädökset omaisuuden hallussapidosta, vankilan tilojen ja vangin tarkastamisesta sekä turvaamistoimenpiteistä. Seuraavien otsikoiden alle on kerätty eristämistarkkailun ja henkilönkatsastuksen kannalta keskeisimmät lainsäädännölliset käsitteet ja avattu nykyisen lainsäädännön ja vanhan rangais- tusten täytäntöönpanoa koskevan lain välistä suhdetta avainkäsitteiden kannalta.

3.3.1 Vangin tulotarkastus

Tulotarkastuksesta säädetään vankeuslain 4 luvun 5 §:ssä ja tutkintavankeuslain 2 luvun 4 §:ssä. Vangille suoritetaan tulotarkastus hänen saapuessaan vankilaan. Tulotarkastus tehdään vain siinä vankilassa, mihin vanki tuomionsa aikana ensimmäiseksi saapuu tai ilmoittautuu. Tulotarkastus tarkoittaa henkilöllisyyden toteamista ja kirjaamista, henkilötuntemerkkien ottamista sekä vangin mukana olevan omaisuuden luettelointia ja tarkastamista. Suljetussa vankilassa tulotarkastus käsittää myös vaatteiden vaihdon. Riisuttaessa tarkastuksen tekijän ja todistajan tulee olla vangin kanssa samaa sukupuolta. (Myhrberg 2012, 49.)

3.3.2 Keskeiset vangin omaisuuden hallussapitoa koskevat määräykset

Vangin haltuun annettavasta omaisuudesta säädetään tutkimuksen tavoitteen kannalta keskei- sin osin vankeuslain 9 luvun 1 §:ssä. Sen mukaan vangilla voi olla vankilassa hallussaan koh- tuullinen määrä henkilökohtaista omaisuutta, joka soveltuu käytettäväksi asuinsellissä. Koh- tuullinen määrä voi vaihdella esimerkiksi sellin koon, säilytystilojen, sellin tarkastettavuuden ja paloturvallisuuden mukaan. Henkilökohtaisena omaisuutena pidetään esimerkiksi hy- gieniatuotteita, kirjoja, vaatteita, kahvinkeitintä ja televisiota. Kun hallussa pidettävän omaisuuden määrää rajoitetaan, on vangille annettava mahdollisuus valita itse haltuun saata- vat esineet. (Myhrberg 2012, 87.)

Esineen tai aineen hallussapito voidaan evätä, mikäli siitä aiheutuu vaaraa henkilön turvalli- suudelle, se soveltuu erityisesti omaisuuden vahingoittamiseen tai jos sen hallussapidosta ai- heutuu erityistä haittaa vankilan yleiselle järjestykselle vankilan olosuhteet ja valvonnan aste huomioon ottaen (Mohell & Pajuoja 2006, 108). Tällaisia esineitä ovat esimerkiksi ampuma- ja teräaseet, räjähdysaineet, kaasusumuttimet, työkalut sekä atk-laitteet ja matkapuhelimet (Mohell & Pajuoja 2006, 109). Vankeuslaissa on erikseen säädetty, että vanki ei saa pitää hal- lussaan alkoholia, muita päihdyttäviä aineita, dopingaineita, tai huumausaineiden käyttöön tarkoitettuja esineitä ja tarvikkeita. Vanki ei myöskään saa pitää hallussaan toiselta vangilta saamaansa omaisuutta ilman vankeinhoitoviranomaisen lupaa. Säännöksen perusteena on van-

kien välisen painostuksen ja uhkailun estäminen omaisuutta maksuvälineenä käyttäen (Myhrberg 2012, 88).

3.3.3 Tarkastustoiminta ja pakkotoimenpiteet

Yhteiskunnalle, henkilökunnalle ja vangeille turvallisen rangaistusten täytäntöönpanon edellytyksenä ovat erilaiset vankilassa vankeinhoitoviranomaisten toteuttamat valvonta- ja tarkastustoimenpiteet. Valvonta voidaan kohdistaa esimerkiksi kirjeenvaihtoon, puhelimen käyttöön, tapaamisiin sekä vankilan tiloihin ja vankiin (Myhrberg 2012, 128). Tarkastustoimenpiteistä säädetään vankeuslain 16 luvussa ja tutkintavankeuslain 11 luvussa. Vankeuslaissa säädetään erikseen myös muun henkilön tarkastamisesta lain 17 luvussa, vastaava säädös löytyy tutkintavankeuslain 12 luvusta (Vankeuslaki 767/2005; Tutkintavankeuslaki 768/2005). Vankiin kohdistuvista valvonta- ja tarkastustoimenpiteistä käytetään pakkotoimenpide-nimitystä. Tällä tarkoitetaan toimenpiteitä, joilla puututaan yksilön perustuslaissa suojattuihin oikeuksiin, kuten henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja omaisuuden suojaan. Pakkotoimenpiteiksi voidaan lukea myös vankiin kohdistuvat turvaamistoimenpiteet, joita käsitellään opinäytetyön seuraavassa osiossa (Myhrberg 2012, 128).

Valvonta- tai pakkotoimenpiteeseen voidaan ryhtyä, mikäli sille laissa asetettujen edellytysten todennäköisyys on riittävä. Laissa käytetään esimerkiksi ilmaisuja *epäillään ja perusteltua syytä epäillä*. Kyse on näissä tapauksissa kahden eri toimenpiteen todennäköisyysnäytöistä. Yleensä vahvempaa näyttöä vaativa toimenpide on myös enemmän henkilön perusoikeuksia rajoittava tai niihin puuttuva. Tämä todennäköisyysporrastus voidaan jakaa kahteen todennäköisyysryhmään, joista ensimmäisen ryhmän ilmaisuja laissa ovat esimerkiksi termit *perusteltua syytä epäillä, todennäköisin syin ja välttämätöntä*. Tämän ryhmän edellytykset vaativat täyttyäkseen siis suurempaa todennäköisyyttä kuin toisen ryhmän, jonka esimerkkejä laissa ovat esimerkiksi ilmaisut *epäillään, on tarpeen ja on syytä epäillä*. Tämänkaltaista porrastusta ei voida pitää tarkkana, mutta se helpottaa jäsentämään niitä edellytyksiä, joiden vallitessa valvonta- ja pakkotoimenpiteitä voidaan toteuttaa. (Myhrberg 2012, 128-129.)

Valvonta- ja pakkotoimenpiteistä puhuttaessa, on hyvä nostaa esille tarkoitussidonnaisuuden periaate. Tällä tarkoitetaan virkamiehen toimivaltansa rajoissa tekemien virkatoimien hyväksyttävyyttä erilaisissa intressivertailuissa. Valvonta- tai pakkotoimenpiteen yhteydessä on tietty tarkoitus, johon toimenpiteellä pyritään; toimenpidettä ei periaatteen mukaan saa käyttää muihin tarkoituksiin. (Myhrberg 2012, 129.)

Vankilan tilojen valvonnasta ja vangin tarkastamisesta on säädetty vankeuslain 16 luvussa ja tutkintavankeuslain 11 luvussa. Vankilan tilojen valvonta on järjestettävä siten, että olosuhteet on luotu turvalliseksi vangeille ja henkilökunnalle. Tällä tarkoitetaan myös karkaamisten

ja vankilassa tapahtuvan rikollisen toiminnan estämistä. Valvonta toteutetaan henkilökunnan välittömällä valvonnalla, sekä erilaisten teknisten ratkaisujen, kuten hälytys- ja kulunvalvontajärjestelmien sekä kameravalvonnan avulla. Teknisen valvonnan toteuttamisen esteenä saattavat olla ihmis- ja perusoikeuksien asettamat vaatimukset yksityisyyden suojaamiseksi. Tästä syystä esimerkiksi vankien asuintiloja tai pukuhuonetoiloja ei voida valvoa kameravalvontaa apuna käyttäen. Välittömän valvonnan sekä teknisten valvontajärjestelmien ohella tärkeitä valvonnan keinoja ovat vankituntemus sekä erilaiset rakenteelliset tekijät. Vankituntemuksella tarkoitetaan henkilökunnan tietoa vangin tarpeista, taustoista ja häneen mahdollisesti liittyvistä turvallisuusriskeistä. Rakenteellisia tekijöitä ovat asuttaminen ja osastointi. Rakenteellisten tekijöiden huomioiminen auttaa ehkäisemään vankien välisiä riita- ja väkivaltatilanteita. (Myhrberg 2012, 130-131.)

Vankeuslaki antaa mahdollisuuden tarkastaa vankien asuintiloja sekä heidän käytössään olevaa tai muuten vankilan alueella olevaa omaisuuttaan vankilan järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi tai epäillyn järjestyksirikkomuksen tutkimiseksi (Tapani & Tolvanen 2011, 396). Tarkastukset eivät voi olla mielivaltaisia, vaan tarkastuksen edellytyksenä on perusteiden täytyminen. Tarkastustoiminnassa on kiinnitettävä erityistä huomiota suunnitelmallisuuteen, yleiseen turvallisuuteen ja toimenpiteen kohteena olevan henkilön tai henkilöiden ihmisarvoiseen kohteluun. On myös otettava huomioon, että tarkastustoiminta saattaa joskus johtaa myös muiden pakkokeinojen tai turvaamistoimenpiteiden käyttöön. (Myhrberg 2012, 132.)

Vangille voidaan tehdä turvatarkastus metallinilmaisinta, muuta teknistä laitetta tai koulutettua koiraa käyttäen, vaatteita tunnustelemalla tai muulla vastaavalla tavalla. Näin voidaan varmistaa, että vangilla ei ole mukanaan esinettä tai ainetta, jolla voidaan aiheuttaa vaaraa henkilön turvallisuudelle tai vakavaa vaaraa vankilan järjestykselle, joka erityisesti soveltuu omaisuuden vahingoittamiseen tai jonka hallussapito on muuten laissa tai lain nojalla kielletty. (Tapani & Tolvanen 2011, 396-397.) Turvatarkastuksessa voidaan vanki myös velvoittaa vaihtamaan vaatteensa henkilökunnan läsnä ollessa. Tunnustelutarkastuksen ja vaatteiden ollessa yksityisyyden suoja ja henkilökohtaista koskemattomuutta rajoittavia, on niitä suoritettaessa otettava huomioon hienotunteisuus- ja vähimmän haitan periaatteen asettamat vaatimukset (Myhrberg 2012, 133).

Vangille voidaan tehdä turvatarkastus useassa tilanteessa. Turvatarkastus on mahdollista suorittaa vankilassa, vankilan alueella tai kuljetuksen aikana sekä ulkopuolisessa toiminnassa. Se on käyttökelpoinen vangin saapuessa vankilaan, siirtyessään osastolta toiselle tai esimerkiksi asuintiloihin kohdistuvan tarkastuksen yhteydessä. Turvatarkastus voidaan tehdä usealle vangille samanaikaisesti. Tämä tulee kysymykseen esimerkiksi silloin, kun työtiloista saapuu kokonainen vankiryhmä asuinosaan. (Myhrberg 2012, 132.)

Turvataarkastusta astetta kovempi pakkotoimenpide on henkilöntarkastus (Tapani & Tolvanen 2011, 397). Henkilöntarkastuksesta säädetään vankeuslain 16 luvun 4 §:ssä sekä tutkintavankeuslain 11 luvun 4 §:ssä (Rikosseuraamuslaitos 2010). Henkilöntarkastus tarkoittaa sen tutkimista, mitä vangilla on vaatteissaan tai muutoin yllään. Henkilöntarkastus voidaan tehdä, mikäli vankia epäillään luvattomien aineiden tai esineiden hallussapidosta, karkaamisen tai luvatta poistumisen estämiseksi, vankilan turvallisuutta tai järjestystä uhkaavan vaaran torjumiseksi, epäillyn järjestysrikkomuksen tutkimiseksi tai valvomattoman tapaamisen yhteydessä. (Tapani & Tolvanen 2011, 397.) Henkilöntarkastuksesta on pidettävä aina pöytäkirjaa (Myhrberg 2012, 134).

Rikosseuraamuslaitoksen henkilöntarkastusta koskevan ohjeen (2010) mukaan henkilöntarkastuksen tarve arvioidaan kaikissa tilanteissa ja jokaisen vangin kohdalla erikseen. Tarkastuksen suorittajan sekä todistajan on oltava samaa sukupuolta tarkastettavan kanssa. Ilman todistajaa henkilöntarkastus voidaan tehdä, mikäli asia on sen luontoinen, että se ei siedä viivytystä. Henkilöntarkastuksessa tulee muistaa hienotunteinen ja vangin yksityisyyttä kunnioittava työote. Vangit tulee tarkastaa yksitellen tilassa, jossa ei ole muita vankeja paikalla. Henkilöntarkastuksessa ei saa seikkaperäisesti visuaalisesti tarkastaa vangin nivusia, ulkoisia sukuelimiä, pakaroita tai peräaukkoa. Edellä mainittujen kehon alueiden tarkastaminen kuuluu *henkilönkatsastuksen* piiriin, josta on säädetty vankeuslain 16 luvun 6§:ssa. (Rikosseuraamuslaitos 2010.)

Erytistarkastuksessa on kyse suunnitelmallisesta ja perusteellisesta tarkastuksesta, jonka kohteena on koko vankila, vankilan osasto tai muu tila. Erytistarkastuksen yhteydessä voidaan kaikille tilassa oleville vangeille tehdä henkilöntarkastus ilman erillistä perusteen arviointia kunkin tarkastuksen kohdalla. Erytistarkastukseen ryhtymisen peruste on sen sijaan ilmoitettava vangille. Erytistarkastus tulee kyseeseen silloin, kun se on tarpeen vankilan järjestystä tai turvallisuutta uhkaavan vakavan vaaran torjumiseksi tai kiellettyjen aineiden tai esineiden löytämiseksi. Päätös tarkastuksesta on tehtävä kirjallisesti ja tarkastuksesta on pidettävä pöytäkirjaa. Päätöksen erityistarkastuksen suorittamisesta voi tehdä laitoksen johtaja, hänen määräämänsä turvallisuudesta vastaava virkamies. Yksittäistapauksessa päätöksen erityistarkastuksesta voi tehdä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö. (Myhrberg 2012, 135,141.)

Henkilöön kohdistuvista tarkastuksista raskain on henkilönkatsastus. Henkilönkatsastus voidaan tehdä ainoastaan silloin, kun vankia *todennäköisin syin epäillään* rikoksesta, josta ankarin säädetty rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Henkilönkatsastus voidaan suorittaa myös silloin, kun vankia *todennäköisin syin epäillään* huumausaineen käyttörikkoksesta. Henkilönkatsastus tarkoittaa kehon tarkastamista, näytteen ottamista tai muuta kehoon kohdistuvaa tutkimusta. Henkilönkatsastusta on veri-, sylki-, virtsa-, hius-, tai karva-

näytteenottaminen. Henkilönkatsastusta on myös kehon onteloiden, kuten suun tai peräaukon tutkiminen sinne kätkeytyneiden kiellettyjen aineiden tai esineiden löytämiseksi. (Tapani & Tolvanen 2011, 397-398.)

Sylki- ja virtsanäytteen otosta ja puhalluskokeen toimittamisesta on säädetty erikseen päihdevalvontaa koskevissa säännöksissä. Niiden mukaan tällaisen näytteen oton voi tehdä siihen koulutuksen saanut Vankeinhoitolaitoksen (nyk. Rikosseuraamuslaitos) virkamies (Hallituksen esitys 263/2004, 196). Yleensä henkilönkatsastusta sovelletaan tilanteisiin, joissa vangin epäillään kuljettavan kehonsa sisällä huumausaineita, huumausaineiden käyttövälineitä, huumaavia lääkeaineita tai dopingaineita. Henkilönkatsastus edellyttää yleensä aina lääketieteellistä asiantuntemusta ja sen saa tehdä ainoastaan lääkäri. Tällöin vanki pääsääntöisesti kuljetetaan tutkimukseen terveyskeskukseen tai muuhun terveydenhuollon yksikköön. (Myhrberg 2012, 137.)

Henkilönkatsastuksen suorittamisesta päättää vankilan johtaja (Myhrberg 2012, 141). Päätös henkilönkatsastuksesta on tehtävä aina kirjallisesti ja henkilönkatsastuksen peruste on ilmoitettava sen kohteena olevalle vangille. Henkilönkatsastustilanteessa on noudatettava hienotunteisuutta eikä tutkimuksesta saa aiheutua vangille mainittavaa terveydellistä haittaa. Henkilönkatsastuksen yhteydessä tehtävistä kirjaamisista säädetään vankeusasetuksen 53 §:ssä (N:o 509 Valtioneuvoston asetus vankeudesta). (Myhrberg 2012, 137.)

3.3.4 Turvaamistoimenpiteet

Opinnäytetyön kannalta keskeisimpiä teoreettisia käsitteitä ovat *turvaamistoimenpiteet* ja niiden määrittely. Turvaamistoimenpiteistä säädetään vankeuslain 18 luvussa. Turvaamistoimenpiteillä tarkoitetaan sellaisia vapautta rajoittavia toimenpiteitä, joiden käyttämiselle on oltava painava peruste ja joiden käyttö on perusteltua silloin kun muut keinot eivät ole riittäviä tavoitteen saavuttamiseksi. Pyrkimyksenä tulee ensisijaisesti olla muiden kuin vapautta rajoittavien keinojen käyttäminen vangin rauhoittamiseksi, rikoksen estämiseksi tai vaaraa aiheuttavan tapahtuman ehkäisemiseksi. (Tapani & Tolvanen 2011, 401.) Turvaamistoimenpiteitä käyttämällä pyritään ennalta estämään vankilan järjestyksen tai henkilön turvallisuuden vaarantaminen taikka uusien rikosten tai vaaraa aiheuttavien tekojen toteutuminen (Myhrberg 2012, 146).

Turvaamistoimenpiteiksi on vankeuslaissa määritelty sitominen, tarkkailu ja eristämistarkkailu. Myös erillään pitäminen lasketaan turvaamistoimenpiteeksi tietyin edellytyksin. Sitomisella tarkoitetaan käsirautojen, muovisten henkilön sitomiseen tarkoitettujen siteiden tai muiden vastaavien välineiden käyttöä. Sitomista voidaan käyttää vain karkaamisen estämiseksi kuljetuksen aikana, sellaisen väkivaltaisen käyttäytymisen hillitsemiseksi, jota ei saada este-

tyksi muilla tavoin ja josta saattaa aiheutua vaaraa vangin tai muun henkilön turvallisuudelle tai omaisuudelle, uhkaavan väkivallan torjumiseksi tai henkilönkatsastuksen turvaamiseksi. Sitomisen syystä ja kestosta on tehtävä asianmukaiset kirjaukset. Sitominen on lopetettava kun tavoite, jota varten sitominen on aloitettu, on saavutettu. (Myhrberg 2012, 146.)

Vankeuslain 18 luvun 35:ssä säädetään tarkkailusta (Myhrberg 2012, 149). Tarkkailulla tarkoitetaan vangin sijoittamista huoneeseen tai selliin, jossa häntä voidaan tarkkailla ympärivuorokautisesti teknisillä laitteilla tai muulla tavoin. Tarkkailu tulee kyseeseen, mikäli se on välttämätöntä päihtyneen vangin tai päihdyttävien aineiden käyttämisen vieroitusoireista kärsivän vangin terveydentilan seuraamiseksi ja hänen oman turvallisuutensa varmistamiseksi, itsemurhan tai itsetuhoisen käyttäytymisen estämiseksi taikka sellaisen väkivaltaisen käyttäytymisen hillitsemiseksi, jonka estäminen ei onnistu muulla tavoin ja josta saattaa aiheutua vaaraa vangin tai muun henkilön turvallisuudelle tai huomattavaa omaisuusvahinkoa. (Tapani & Tolonen 2011, 402.) Huomiota täytyy erityisesti kiinnittää tilanteisiin, mikäli vangilla ilmenee tullessaan taustallaan pitkään jatkunut alkoholinkäyttö, joka saattaa äkillisen katkaisun johdosta johtaa delirium-tilaan. Myös vaikea päihdevieroitusvaihe on otettava huomioon tarkkailuun sijoitetun valvonnan intensiteetissä. (Knuuti, Taali, Oresmaa, Juuti 2008, 25.) Päätösvalta tarkkailuun sijoittamisesta kuuluu vankilan turvallisuudesta vastaavalle virkamiehelle. Kiireellisissä tapauksissa päätöksen vangin tarkkailuun sijoittamisesta voi tehdä valvonnan esimiestehtävissä toimiva virkamies. (Tapani & Tolonen 2011, 402.)

Kun vanki on sijoitettu tarkkailuun, on siitä viipymättä ilmoitettava terveydenhuoltohenkilökunnalle. Terveydenhuoltohenkilökuntaan kuuluvan virkamiehen on tutkittava vangin terveydentila mahdollisimman pian. Tarkkailussa vangin on oltava jatkuvasti teknisen tai muun valvonnan alaisena. (Tapani & Tolvanen 2011, 402.) Mikäli vangilla ilmenee psyykkisiä ongelmia tarkkailussa, tulee niitä pyrkiä hoitamaan lääkärin tai terveydenhuoltohenkilökunnan konsultaatiolla ja muilla keinoin (Mohell & Pajujoja 2006, 197). Tarkkailua ei saa jatkaa pidempään kuin on välttämätöntä. Se saa kestää enintään seitsemän vuorokautta. Mikäli tarkkailun jatkaminen on välttämätöntä tämän jälkeen vangin terveydentilan seuraamiseksi ja hänen turvallisuutensa varmistamiseksi, saadaan tarkkailua jatkaa. Tarkkailuun sijoittaminen on otettava uudelleen käsiteltäväksi vähintään seitsemän vuorokauden välein. (Tapani & Tolvanen 2011, 402.)

Vankeuslain 18 luvun 4 § sisältää *eristämistarkkailua* koskevat säädökset. Vanki voidaan sijoittaa eristämistarkkailuun silloin, kun on *perusteltua syytä epäillä*, että hänellä on vankilassa tai sinne tullessaan kehossaan vankeuslain 9 luvun 1 §:ssä määriteltyjä kiellettyjä aineita tai esineitä. Eristämistarkkailu voi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, kun röntgentutkimuksena tehdyssä henkilönkatsastuksessa on havaittu vierasesineitä vangin kehon sisältä. (Myhrberg 2012, 150.) Perusteltu syy eristämistarkkailuun sijoittamiselle voi syntyä myös kehonsisäistä

kuljetusta tukevista havainnoista tai luotettavana pidettävästä vihjetiedosta (Knuuti ym. 2008, 26). Eristämistarkkailussa vanki voidaan sijoittaa huoneeseen tai selliin, jossa kiellettyjen aineiden tai esineiden poistumista hänen kehostaan voidaan tarkkailla ympärivuorokautisesti teknisillä apuvälineillä tai muulla tavoin. Eristämistarkkailussa vanki pääsääntöisesti sijoitetaan kameravalvottuun selliin ja kiellettyjen aineiden tai esineiden poistuminen kehossa pyritään järjestämään henkilökunnan välittömässä valvonnassa vähimmän haitan periaatetta ja hienotunteisuutta noudattaen. (Myhrberg 2012, 150.)

"Eristämistarkkailua saadaan jatkaa, kunnes kielletyt aineet tai esineet ovat poistuneet vangin elimistöstä tai kunnes eristämiseen ei enää muuten ole syytä" (Vankeuslaki 767/2005). Eristämistarkkailun lopettamisen peruste voi olla esimerkiksi henkilönkatsastuksessa saatu lääkärin lausunto, jonka mukaan elimistössä ei ole vierasesineitä. Myös silloin, kun voidaan olla varmoja siitä, että vangin suolisto on tyhjentynyt, tulee eristämistarkkailu lopettaa, vaikka elimistöstä ei olisikaan poistunut kiellettyjä aineita tai esineitä. Eristämistarkkailu ei saa kestää kauempaa kuin seitsemän vuorokautta. Poikkeuksena tästä on tilanne, jossa henkilönkatsastuksessa on havaittu vangin elimistössä kiellettyjä aineita tai esineitä. Tällöin eristämistarkkailua saadaan jatkaa enintään toiset seitsemän vuorokautta, eli yhteensä 14 vuorokautta. (Myhrberg 2012, 150-151.)

Kuten tarkkailussa, myös eristämistarkkailuun sijoitetusta vangista on ilmoitettava viipymättä terveydenhuoltohenkilökunnalle. Lääkärin tai muun terveydenhuoltohenkilökuntaan kuuluvan virkamiehen tulee tarkastaa vangin terveydentila niin pian kuin mahdollista. Eristämistarkkailu tulee päättää, mikäli siitä aiheutuu vaaraa vangin terveydelle. (Tapani & Tolvanen 2011, 403.) Vaaratilanne voi syntyä esimerkiksi silloin, kun vangin nielemä huumausainepakkaus rikkoutuu hänen elimistössään ja imeytyessään ruuansulatuskanavasta verenkiertoon aiheuttaa vangille hengenvaaran (Knuuti ym. 2008, 26).

Päätösvalta eristämistarkkailuun sijoittamisesta on vankilan turvallisuudesta vastaavalla virkamiehellä tai kiireellisissä tapauksissa valvonnan esimiestehtävissä toimivalla virkamiehellä. Päätös eristämistarkkailuun sijoittamisesta on tehtävä kirjallisesti ja vangille on ilmoitettava eristämistarkkailuun sijoittamisen tosiasiallinen peruste. (Myhrberg 2012, 151.)

Eristämistarkkailua koskevista kirjauksista säädetään myös Valtioneuvoston asetuksessa vankeudesta (509/2006). Asetuksen 62 §:n mukaan eristämistarkkailusta on kirjattava vangin henkilötiedot, eristämistarkkailun peruste, täytäntöönpanopaikka, päätöksen tekijä ja hänen virka-asemansa, valvontatapa, eristämistarkkailun alkamis- ja päättymisajankohta, ajankoh- ta, jona terveydenhuoltohenkilökuntaan kuuluva henkilö on tutkinut tarkkailuun sijoitetun terveydentilan, vangin terveydentilan seurantamenetelmän, sekä tehdyt havainnot ja löydökset. Jos eristämistarkkailua jatketaan yli seitsemän vuorokautta, on päätös ja perusteet jat-

kamisesta kirjattava. Samoin on kirjattava henkilönkatsastuksessa ilmenneet asiat. Eristämistarkkailupäätöksen tekijä ja sen täytäntöönpanosta vastaava virkamies vahvistavat kirjaukset allekirjoituksellaan. (Valtioneuvoston asetus vankeudesta 509/2006.)

Vankeuslain 18 luvun 5 § erillään pitämisestä eroaa tarkkailusta ja eristämistarkkailusta etenkin kestoaltaan ja luonteeltaan. Tarkkailun ja eristämistarkkailun olennaisena sisältönä on myös vangin oman turvallisuuden suojeleminen. Sen sijaan erillään pitäminen tulee kysymykseen vain tahallisten tai suunniteltujen tekojen estämiseksi. Perusteet vangin erillään pitämiselle on oltava painavat ja erillään pitämisen on oltava välttämätöntä sen estämiseksi, että vanki vakavasti vaarantaa muun henkilön terveyttä, vangin karkaamis- tai vapauttamisyrittöksen estämiseksi, jatkuvan päihdyttävien aineiden käytön tai huumausainerikoksen estämiseksi taikka muun vastaavan vankilan järjestystä vakavasti vaarantavan teon estämiseksi. (Myhrberg 2012, 153.)

Erillään pitämisessä on kiinnitettävä erityistä huomiota erillään pidettävän vangin oikeuksiin, joita ei saa rajoittaa enempää kuin mitä erillään pitämisestä itsestään aiheutuu. Vankia ja hänen terveydentilaansa on seurattava tarkoin erillään pitämisen ajan. Erillään pitäminen on lopetettava, kun sille ei ole enää välttämätöntä tarvetta ja erillään pitämistä koskeva päätös on otettava uudelleen harkintaan enintään 30 vuorokauden väliajoin. Päätöksen erillään pitämisestä tekee laitoksen johtaja. Päätös on tehtävä kirjallisesti ja vangille on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi asiassa. Vangille on ilmoitettava erillään pitämisen peruste. (Myhrberg 2012, 151.)

3.3.5 Aikaisemmat säädökset eristämistarkkailuun liittyen

Opinnäytetyön tehtävänä on tutkia eristämistarkkailua turvaamistoimenpiteenä. Eristämistarkkailu on varsin uusi käsite Suomen vankeinhoidossa. Lisäksi täysin vastaavaa toimenpidettä ei tutkimuksen teoriataustoja kartoittaessa ole tullut vastaan kansainvälisistä aineistoista. Tutkimuksen kannalta on olennaista tarkastella eristämistarkkailun ja turvaamistoimenpiteiden kehitystä lainsäädännöllisestä, eettisestä, sekä kansainvälisestä näkökulmasta.

Eristämistarkkailun lainsäädännöllisen kehityksen selvitysaineistona opinnäytetyössä on ku-mottu laki rangaistusten täytäntöönpanosta (RTL 39A/1889), vankeinhoito-osaston määräysten päivittämistä laintasoisiksi säädöksiksi selventävät hallituksen esitys (HE 66/1994 vp), lakivaliokunnan mietintö (LaVM 17/1994), hallituksen esitys (HE 10/1998), Perustuslakivaliokunnan lausunto (PeVL 12/1998) sekä Lakivaliokunnan mietintö (LaVM 17/1998) ja Vankeinhoito-osaston määräys 6/011/99. Lisäksi nykyisen vankeuslain esitöitä koskevat dokumentit, kuten hallituksen esitys 263/2004 sekä Vankeusrangaistuskomitean mietintö 2001:6.

Ennen 1.5.1995 vanki voitiin eristää, mikäli hänen epäiltiin kuljettavan kehonsa sisällä huumausaineita. Eristämistä voitiin jatkaa, kunnes luvattomat aineet tai esineet olivat poistuneet hänen kehostaan. Kyseinen menettely perustui oikeusministeriön vankeinhoito-osaston antamaan kirjalliseen ohjeeseen. Lakivaliokunnan käsitellessä hallituksen esitystä koskien vuoden 1995 lakiuudistusta, edellytti se laintasoisia säädöksiä aiheesta, mikäli vangin eristäminen tällaisissa tapauksissa on tarpeen. Vankeinhoito-osaston ohje kumottiin uudistuksen voimaantulon yhteydessä. (Hallituksen esitys 10/1998.)

Hallituksen esityksen (10/1998) yksityiskohtaisissa perusteluissa lakiin rangaistusten täytäntöönpanosta (RTL) ehdotettiin lisättäväksi uusi pykälä (9 d §). Pykälä antaisi mahdollisuuden vangin lyhytaikaiseen eristämiseen tapauksissa, joissa hänen epäillään kuljettavan kehonsa sisällä kiellettyjä aineita tai esineitä rangaistuslaitokseen tai rangaistuslaitoksessa. Kehon sisäisellä kuljetuksella tarkoitetaan vangin suussa, suolistossa tai emättimessä tapahtuvaa aineiden tai esineiden kuljetusta tai säilyttämistä. Vanki tulisi näissä tapauksissa sijoittaa selliin, jossa on kuivakäymälä.

Eristämisen ehtona näissä tilanteissa olisi se, että epäilyyn on perusteltua aihetta. Peruste täytyisi silloin, kun on saatu riittävän luotettava tieto siitä, että kyseinen vanki yrittää kiellettyjen aineiden salakuljetusta vankilaan. Eristämisen edellyttämä näyttökynnys olisi matalampi kuin henkilönkatsastuksessa. Päätösvalta eristämisestä olisi laitoksen johtajalla ja oikeusministeriön päätöksellä esimerkiksi laitoksen päivytyväällä virkamiehellä. Eristäminen tulisi lopettaa heti, kun voidaan olla varmoja siitä, ettei vangilla ole kehossaan enää kiellettyjä aineita tai esineitä. Eristämisen enimmäisajaksi määriteltäisiin seitsemän vuorokautta. Mikäli asiasta saataisiin lisänäyttöä, tulisi henkilönkatsastus kysymykseen. Hallituksen esityksen yksityiskohtaisiin perusteluihin on myös sisällytetty kohta, jonka mukaan eristäminen päättyisi vangin itse halutessa röntgen-tutkimukseen tai lääkärin tekemään tutkimukseen. Eristäminen tulisi päättää myös niissä tilanteissa, missä lääkäri toteaa eristämisestä aiheutuvan terveydellistä haittaa vangille. (Hallituksen esitys 10/1998.)

Hallituksen esityksessä lainkohdaksi lisättäväksi ehdotetun säädöksen sisältö pysyi kutakuinkin yksityiskohtaisten perusteluiden kaltaisena: *"Vanki saadaan eristää muista vangeista, jos on perusteltua aihetta epäillä, että hänellä rangaistuslaitoksessa tai sinne tullessaan on kehossaan päihteitä tai muita luvattomia aineita tai esineitä. Eristämisestä päättää rangaistuslaitoksen johtaja. Vanki saadaan pitää eristettynä, kunnes päihteet tai muut luvattomat aineet tai esineet ovat poistuneet hänen elimistöstään tai kunnes eristämiseen ei enää muuten ole aihetta. Eristäminen ei kuitenkaan saa kestää pitempään kuin seitsemän vuorokautta. Jos eristämisestä aiheutuu vaaraa vangin terveydelle, eristäminen on keskeytettävä. Lääkärin tulee mahdollisimman pian tutkia, voiko vangin eristämisestä aiheutua vaaraa tämän tervey-*

delle. Eristetyn terveydentilaa on muutoinkin tarkoin seurattava." (Laki rangaistusten täytäntöönpanosta 39A/1889.)

Ehdotetun säädöksen ja yksityiskohtaisten perustelujen välisenä merkittävänä erona on säädöksestä puuttuva mahdollisuus vangin vapaaehtoisuuteen ja omaan tahtoon perustuvaan henkilönkatsastukseen. Lakivaliokunta ei mietinnössään (LaVM 17/1998) ehdottanut hallituksen esityksen säädökseen 9 d § muutosta ja säädös tuli sellaisenaan lakiin rangaistusten täytäntöönpanosta 19.3.1999 (Laki rangaistusten täytäntöönpanosta 39A/1889).

Valtioneuvosto asetti 23.9.1999 komitean, jonka tehtävänä oli valmistella hallituksen esityksen muotoon ehdotus vankeusrangaistuksia ja niiden täytäntöönpanoa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Asiasisältöön koskien eristämistä kehonsisäistä kuljetusta epäiltäessä ei esitetty tehtävän muutoksia. Ainoana muutoksena ehdotettiin eristämisen nimen muuttamista *eristämistarkkailuksi*. (Komiteanmietintö 2001:6.) Tarkastus- ja turvaamistoimenpiteiden välinen raja oli tulkinnanvarainen RTL:ssa. Kummassakin tapauksessa on kyse vangin vapauden rajoittamisesta ja koskemattomuuteen kajoamisesta. Vankeuslain valmistelun yhteydessä turvaamistoimenpiteet erotettiin selkeästi omaksi luvukseksi. (Mohell & Pajuoja 2006, 193-194.)

Hallituksen esityksessä (HE 263/2004) eristämistarkkailuun ehdotettiin eristämistarkkailun nimen muuttamisen ohella täsmennys säädöksen ensimmäiseen momenttiin, jossa määritellään epäilyksen todennäköisyys (perusteltua syytä epäillä) sekä täsmennettiin kiellettyjen aineiden ja esineiden tarkoittavan nimenomaisesti vankeuslain 9 luvun 1 tai 2 momentissa määriteltyjä aineita tai esineitä. Lisäksi eristämistarkkailun enimmäiskestoksi ehdotettiin seitsemän vuorokauden lisäksi enintään toista seitsemää vuorokautta, mikäli henkilönkatsastuksessa on todettu vangin kehossa olevan vierasesineitä seitsemän vuorokauden eristämistarkkailun jälkeen.

Vankeuslain eduskuntakäsittelyssä perustuslakivaliokunta esitti eristämistarkkailun pykälän 1 momenttiin täsmennystä. Lakivaliokunta täsmensi momenttia perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaisesti. Eristämistarkkailun kiellettyjen aineiden ja esineiden kehosta poistumisen valvonnan on ilmentävä myös säännöksen muodossa. Näin ollen momenttiin lisättiin maininta vangin ja kiellettyjen aineiden ja esineiden poistumisen ympärivuorokautisesta tarkkailusta teknisin apuvälinein tai muulla tavoin. Valiokunta korosti myös, että eristämistarkkailussa "on noudatettava vähimmän haitan periaatetta sekä hienotunteisuutta erityisesti tapauksissa, joissa tilanne välttämättä edellyttää muun muassa saniteettitilojen käyttämiseen kohdistuvaa valvontaa". (Mohell & Pajuoja 2006, 197-198.)

4 Aiemmat tutkimukset ja tutkimusta tukevat julkaisut

Eristämistarkkailuun liittyviä tai vankilaympäristöön sijoittuvia kehonsisäistä salakuljetusta käsitteleviä tutkimuksia ei ole tehty kansallisesti eikä tutkimusta tehdessä ilmennyt, että aihetta olisi käsitelty ulkomaisissakaan tutkimuksissa. Yleisesti vangin eristämistä ja sen psyykkisiä vaikutuksia käsittelevää ulkomaista aineistoa löytyy suhteellisen paljon. Vuonna 2008 julkaistu *A sourcebook on solitary confinement* keskittyy nimenomaan tarkastelemaan pitkäaikaisen eristämisen psyykkisiä ja terveydellisiä vaikutuksia vankeihin (Shalev 2008, 1). Julkaisussa luodaan katsaus keskeisiin ihmisoikeussopimukseen ja niiden suhteeseen vangin eristämässä (Shalev 2008, 3-7). Eristämismallit liittyvät tutkimuksessa pääasiassa Englantiin ja Walesiin, joskin julkaisussa on myös kansainvälisiä viittauksia ympäri maailman käytössä oleviin vangin eristämismenetelmiin. Merkille pantavaa on se, että julkaisussa ei mainita lainkaan eristämistä kehonsisäistä kuljetusta epäiltäessä, vaikka eristämisen syitä on eroteltu runsaasti (Shalev 2008, 25-27).

Opinnäytetyötä tehdessä ilmeni kehonsisäiseen kuljetukseen liittyvien kansainvälisten julkaisujen olevan lähes poikkeuksetta lääketieteellisiä tutkimuksia ja artikkeleita. Tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä sivutaan näitä julkaisuja soveltuvien osin. Pääpaino opinnäytetyössä on vankilaturvallisuuksessa ja lainsäädännön tarkastelussa, joten opinnäytetyön suhdetta aikaisempiin tutkimuksiin on perusteltua tarkastella laajemmassa mittakaavassa.

Opinnäytetyön suhdetta kotimaisiin tutkimuksiin ja julkaisuihin kuvaa kansallisen turvallisuuden teema. Eristämistarkkailun pääasiallinen tarkoitus on estää päihteiden kulkeutuminen vankilaan ja näin ollen lisätä vankilaturvallisuuksia sekä yksilön että laajempien turvallisuuskäsitteiden näkökulmasta. Junninen (2008) jakaa turvallisuuden käsitteen kolmeen eri tasoon. Näitä tasoja ovat yksilön turvallisuus, kansan ja valtion turvallisuus sekä kansainvälinen eli valtioiden välinen turvallisuus. Turvallisuustasolla on tietty riippuvuussuhde toisiinsa, jolloin yhteiskunnan turvallisuustason muutos vaikuttaa myös yksilön turvallisuuteen. (Junninen 2008, 43.) Samanlaisia riippuvuussuhteita voidaan havaita myös vankiloiden sisäisissä rakenteissa. Vankilan kokonaisvaltainen turvallisuustaso vaikuttaa yksittäisten henkilökunnan edustajien tai vankien turvallisuuteen samoin, kuin yhteiskunnassa vallitsevat turvallisuusolot heijastuvat vankiloiden sisäiseen turvallisuuteen.

Kansallisen turvallisuuden teemaan liittyviä tutkimuksia on runsaasti. Opinnäytetyön kannalta näistä nostetaan esiin sisäasiainministeriön (2012) julkaiseman Sisäisen turvallisuuden ohjelma - Valtioneuvoston periaatepäätöksen, sosiaali- ja terveysministeriön (2012) julkaiseman Valtioneuvoston periaatepäätöksen toimenpideohjelmasta huumausaineiden käytön ja sen aiheuttamien haittojen vähentämiseksi 2012-2015, sekä Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen vuosittaiset Huumetilanne Suomessa -raportit.

Suomen vankeinhoitoa voidaan monin osin verrata muiden pohjoismaiden rangaistusjärjestelmiin. Lainvalmisteluissa on verrattu usein pohjoismaisia käytäntöjä keskenään. Huumausaineet ovat yleinen ongelma useissa Pohjoismaisissa ja Eurooppalaisissa vankiloissa. Pohjoismaiden huumeilannetta käsittelevä julkaisu *Drugs in the Nordic and Baltic Countries* (2006) tarjoaa katsauksen myös pohjoismaisten vankiloiden huumeilanteeseen. Koko Euroopan laajuisesta huumeilanteesta vankiloissa antaa kuvan Euroopan huumausaineiden ja niiden väärinkäytön seurantakeskuksen (EMCDDA) julkaisema raportti *Prisons and Drugs in Europe: The Problem and Responses* (2012). Vankien huumeiden ja päihteiden käyttöä käsittelevä laaja Irlannin Mountjoy -vankilassa toteutettu laadullinen tutkimus (Dillon 2001) antaa perusteellisen kuvan päihteiden käyttäjän arjesta Irlantilaisessa vankilassa. Tässä julkaisussa tulee ottaa huomioon se, että tutkimus on julkaistu jo 12 vuotta sitten.

4.1 Valtioneuvoston periaatepäätökset

Sisäasiainministeriö julkaisi 14.6.2012 Valtioneuvoston periaatepäätöksen *Turvallisempi huominen - Sisäisen turvallisuuden ohjelma*. *Turvallisempi huominen* on järjestyksessään kolmas sisäisen turvallisuuden ohjelma. Ohjelma on laadittu nykyisen hallituksen (Jyrki Kataisen hallitus) linjausten mukaisesti. (Sisäasiainministeriö 2012, 3.) Julkaisun ajankohtaisuus tämän päivän yhteiskunnan turvallisuudesta ja tavoitteista turvallisuuden suhteen tukee perustellusti tämän päivän vankeinhoitoa ja rikosseuraamusjärjestelmää koskevia kysymyksiä, kuten uusintarikollisuuden vähentämiseksi asetettujen tavoitteiden saavuttamista.

Sisäisen turvallisuuden ohjelman tavoitteena on, hallitusohjelmassa 17.6.2011 asetetun mukaisesti, että Suomi on Euroopan turvallisimaa maa, jossa ihmiset ja eri väestöryhmät kokevat yhteiskunnan yhdenvertaisena ja oikeudenmukaisena (Sisäasiainministeriö 2012, 10). Sisäisen turvallisuuden ohjelman tavoitteet liittyvät turvallisuusongelmien ennaltaehkäisemiseen ja ratkaisemiseen. Painotus ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin on noin kaksi kolmannesta kaikista sisäisen turvallisuuden ohjelmaan sisältyvistä toimenpiteistä. (Sisäasiainministeriö 2012, 3.) *Turvallisempi huominen* - ohjelman ydinsisältönä on tapaturmien, onnettomuuksien ja rikosten ennaltaehkäisy ja torjunta sekä yleisen turvallisuuden tunteen lisääminen (Sisäasiainministeriö 2012, 10).

Yleisen kansallisen hyvinvoinnin lisääntyessä, ongelmien on havaittu kertyvän entistä näkyvämmiin suppeammalle ihmisjoukolla. Ohjelman tavoitteena on puuttua näihin tunnistettuihin ilmiöihin ja pyrkiä katkaisemaan yhteiskunnan ja yksilöiden turvallisuutta kielteisesti ruokkiva kehitys (Sisäasiainministeriö 2012, 10). Turvallisuustavoitteisiin pääsemiseksi on kiinnitettävä huomiota etenkin viranomaisyhteistyön sekä viranomaisten ja kolmannen sektorin toimijoi-

den, kuten järjestöjen, moniammatilliseen yhteistyöhön ja sen sujuvuuden parantamiseen (Sisäasiainministeriö 2012, 10).

Vankilaturvallisuuden ja eristämistarkkailun kannalta huomioitava seikka Sisäisen turvallisuuden ohjelmasta on etenkin ulkomaalaisvankien määrän merkittävä kasvu. Suurin ulkomaalaisryhmä Suomen vankiloissa ovat virolaiset vangit ja on huomioitavaa, että noin puolet näistä kärsivät tuomiota huumausainerikoksista (Sisäasiainministeriö 2012, 23). Rajat ylittävä järjestäytynyt rikollisuus näkyy aiempaa selkeämmin yhteiskuntamme arjen turvallisuudessa sekä suomalaisessa rikosseuraamusjärjestelmässä (Sisäasiainministeriö 2012, 26). Kansallisen turvallisuusohjelman merkittävinä tavoitteina ovat myös työtään tekevien ihmisten turvallisuus ja väkivallan riskien minimoiminen, nuorten rikoskierteen katkaiseminen mahdollisimman aikaisessa vaiheessa sekä nuoren vastuuttaminen rikoksistaan (Sisäasiainministeriö 2012, 35, 39-40).

Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa (Sisäasiainministeriö 2012) on asetettu tavoitteeksi parantaa rikoksen uhrin palveluja ja rikoksen tekijän tukea. Tämä tarkoittaa esimerkiksi Rikosuhripäivystyksen palveluiden turvaamista julkaisussa esitetyn mukaisesti ja kestävän rahoitusmallin etsimistä Rikosuhripäivystyksen toiminnalle, palvelujen määrän alueellista lisäämistä sekä rikoksen uhrin palvelujen piiriin hakeutumisen varmistamista (Sisäasiainministeriö 2012, 50-52). Julkaisussa tavoitteeksi on asetettu myös uusintarikollisuuden ehkäisy parantamalla vapautuvan vangin tukea (Sisäasiainministeriö 2012, 53).

Valtioneuvoston periaatepäätös toimenpideohjelmasta huumausaineiden käytön ja sen aiheuttamien haittojen vähentämiseksi 2012-2015 (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012, 3) ohjaa huumausainepoliittisen koordinaatiotyöryhmän toimintaa ja *"velvoittaa eri hallinnonalat yhteistyöhön tehokkaan ja vaikuttavan huumausainepolitiikan toteuttamiseksi"*. Periaatepäätöksen sisältönä ovat ehkäisevään työhön ja varhaiseen puuttumiseen liittyvät toimenpiteet, huumausainerikollisuuden torjuntaan ja huumausainehaittojen vähentämiseen käytettävät keinot sekä päihdeongelmien hoito rikosseuraamusten yhteydessä. Periaatepäätöksen toimenpiteet ovat linjassa EU:n huumausainepolitiikan kanssa. Muita teemoja ovat kansainvälinen yhteistyö, huumeongelmaa koskeva tiedonkeruu ja tutkimus sekä huumausainepolitiikan koordinaatio.

Suomen huumausainepolitiikan koordinaatiosta vastaa sosiaali- ja terveysministeriö (STM). Kansallisen huumausainepolitiikan yleistavoitteena on huumausaineiden käytön ja levittämisen ehkäiseminen niin, että huumeiden kätöstä ja torjunnasta aiheutuvat taloudelliset, terveydelliset ja sosiaaliset haitat jäävät minimiin. Suomen huumausainepolitiikkaan heijastuvat vahvasti Yhdistyneiden kansakuntien (YK) huumausaineiden vastaisten sopimusten sisältö,

kansainvälinen yhteistyö sekä aktiivinen Euroopan unionin yhteisen huume politiikan suunnittelu ja toteuttaminen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012, 10.)

Opinnäytetyön kannalta keskeiset toimenpiteet liittyvät huumausainerikollisuuden torjuntaan. Rikostorjunnan keskeisenä tavoitteena on lisätä kiinnijäämisriskiä etenkin törkeissä huumausainerikoksissa. Tehokas huumausainerikollisuuden torjunta edellyttää saumatonta kansallista ja kansainvälistä viranomaisyhteistyötä (PTR-yhteistyö). On tärkeää puuttua myös katutasoisen levitystoimintaan ja mahdolliseen oheisrikollisuuteen, kuten rahanpesuun ja pyrkiä heikentämään järjestäytyneitä ja vakavaa rikollisuutta kokonaisvaltaisesti. Toimenpideohjelmaan on sisällytetty neljä rikostorjuntaa palvelevaa toimenpidettä: tietojohtoisen huumausainerikostorjunnan tehostaminen lainvalvontaviranomaisten kesken, huumausainerikollisuuden torjuminen tietoverkoissa, huumausainelainsäädännön mahdollinen tarkistaminen muuntohuumeisiin liittyvien haittojen ehkäisemiseksi sekä laboratorioviranomaisten yhteistyön lisääminen muuntohuumeisiin liittyen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012, 15-16).

4.2 Kotimaiset huumausaineita käsittelevät ajankohtaiset tutkimukset

Terveyden ja hyvinvoinnin laitokseen sijoitettu kansallinen huumausaineiden seurantakeskus toimittaa vuosittain Suomen huume tilannetta käsitteleviä raportteja. Raportteihin kootaan uusien huumeiden käsittelevä kotimainen tutkimustieto ja tärkeimmät huume tilannetta kuvaavat mittarit. (Varjonen, Tanhua, Forsell & Perälä 2012, 5.)

Raportissa Huume tilanne Suomessa 2011 on yhtenä erityisteemana toteutettu laaja selvitys vankiloihin sijoituvista huumeisiin liittyvistä terveyshaitoista ja terveyspalveluista. Vuonna 2006 tehdyn suomalaisten rikosseuraamusalan asiakkaiden terveyttä koskevan tutkimuksen mukaan vankien päihderiippuvuus oli kymmenkertaista tavalliseen väestöön verrattuna. Viime vuosina etenkin amfetamiini- ja opioidiriippuvuudet kaikissa vankiryhmissä ovat olleet kasvussa. Päihteiden käytöllä ja rikollisuudella on havaittu olevan kiinteä yhteys etenkin lyhytaikaisvangeilla. Usein juuri rikollisella toiminnalla on pyritty rahoittamaan päihteiden käyttöä. (Tanhua, Virtanen, Knuuti, Leppo & Kotovirta 2011, 136-137.)

Huumausaineita käytetään vankiloissa, mutta käyttäjien määrää ei tiedetä tarkasti. Huumausaineiden käyttöön pyritään puuttumaan päihdevalvonnan keinoin, eli päihdeettömyyden valvonnalla ja päihderikollisuutta estävillä keinoilla. Päihdevalvonnasta vastaa suurissa määrin vankilan valvonta- ja ohjaustehtävissä toimiva henkilöstö. Päihdeettömyyden valvonnan keinona käytetään suljetuissa vankiloissa pääosin virtsa- ja puhallustestejä. Vuonna 2010 virtsatestejä otettiin vankiloissa noin 19 500 kappaletta. Näistä vajaat 1 500 tapausta lähetettiin laboratoriovarmistukseen, josta 727 testiä osoittautuivat positiiviseksi. Yleisimmät päihdetes-

teissä havaitut löydökset olivat bentsodiatsepiini, buprenorfiini sekä amfetamiini. (Tanhua ym. 2011, 142-148.)

Vankiloiden huumausainetakavarikoiden määrä on pienentynyt merkittävästi viime vuosina. Ainoastaan tunnistamattomien lääkkeiden osalta löydökset olivat kutakuinkin pysyneet entisellään aikavälillä 2008-2010. Huumelöydösten vähyden on arvioitu johtuvan osittain tiukentuneesta valvonnasta vankiloissa. Esimerkiksi huumekoirat ovat vakiinnuttaneet asemansa viime vuosien aikana Suomen vankiloissa. Myös vankiloiden päihteettömät osastot ovat lisääntyneet ja tämän myötä myös päihdetestausten määrä on kasvanut. Näiden tekijöiden yhteisvaikutuksella on kasvanut päihteistä kiinnijäämisen riski. (Tanhua ym. 2011, 145.)

Tutkimuksessa "Miksi lehmät pitää tappaa?" (Perälä 2011) tarkastellaan etnografisen tutkimuksen menetelmin Helsingin huumemarkkinoita 2000-luvun alussa. Tutkimuksen pääpaino on amfetamiinin, kannabiksen sekä lääkevalmiste Subutexin myymisen ja käyttämisen tutkimisessa Helsingin keskitason ja alemman tason huumemarkkinoiden yhteydessä. Tutkimus käsittelee melko laajasti myös vankila-aikaista huumausaineiden jakelua ja käyttöä sekä huumausainekauppaan liittyviä lieveilmiöitä. (Perälä 2011, 9-10.) Tutkimus on toteutettu hyvin konkreettisella tasolla laadullisen tutkimuksen menetelmin. Opinnäytetyön kannalta on aiheellista perehtyä erityisesti tutkimuksen vankila-aikaiseen huumausainerikollisuuteen keskittyvään osaan.

Perälä avaa tutkimuksessaan vankilassa tapahtuvaa huumausaineisiin liittyvää rikollisuutta vankilaviranomaisten, vankien ja heidän läheistensä haastattelujen avulla. Tarkasteltaessa huumausaineiden vankilaan kulkeutumisen kanavia, nousee esille etenkin kehon sisäinen kuljetus eli "hivakka". Hivakka kulkeutuu vankilaan sisälle yleensä peräsuolesta tai suussa nieltynä tai nielemättä. Erityisen hyvin vankilaympäristöön sopivia päihteitä ovat huumausaineet ja huumaavat lääkkeaineet. Ne vievät pienen kokonsa ansiosta vain vähän tilaa, joten niiden salakuljettaminen on melko helppoa. (Perälä 2011, 172.)

Huumausaineiden salakuljetuksessa käytetään tutkimuksen mukaan etenkin vankilan ulkopuolelle pääseviä vankeja. Tällaisia vankeja ovat esimerkiksi poistumisluvulle pääsevät vangit. Mikäli vankeinhoitohenkilökunta arvelee lomalta palaavan vangin kuljettavan kehonsa sisällä kiellettyjä aineita, voidaan vanki sijoittaa "paskotukseen". (Perälä 2011, 173.) Termillä viitataan eristämistarkkailuun. Perälä viittaa tutkimuksessaan (2011, 173) eristämistarkkailun yhteydessä käytettäviin erityisesti sitä varten suunniteltuihin suljettaviin tarkkailuhaalareihin, joiden avulla hivakan kulkeutumista on mahdollista kontrolloida. Tutkimuksessa tarkkailuselli kuvataan yksinkertaisena, lähinnä betonisängystä ja ikkunasta koostuvana pienenä huoneena. Toisessa huoneessa on WC-pönttö, jonka putki kulkee seulontalaitteeseen. Tutkimuksessa on esitetty, että tämänkaltaisia tiloja oli käytössä ennen tarkkailuhaalareiden käyttöönottoa ja

jää kuva, että niiden käyttö olisi sittemmin lopetettu. Kuvauksen kaltaiset tarkkailutilat ovat kuitenkin edelleen laajasti käytössä vankiloissa. (Perälä 2011, 173.)

Keinoja huumausaineiden saamiseksi vankilaan sisään on paljon. Postilähetykset ovat yleisesti käytetty salakuljetuskeino. Pieniä huumausainemääriä voidaan piilottaa postimerkin alle, taitellun kirjeen väliin tai esimerkiksi postikortin sisälle. Kirjojen taustoihin on mahdollista piilottaa suurempia huumausainemääriä. Lisäksi paperiin on mahdollista imeyttää huumausainetta. Imeyttämisen jälkeen paperi jää kuitenkin usein laikukkaaksi. Muita vangin tavaroihin liittyviä ja paljon käytettyjä piiloja ovat esimerkiksi vaatteiden saumat ja kaulukset, ontot kynät ja partahöylät. Näitä keinoja ei pidetä hyvinä suurien ainemäärien vankilaan sisään saamisessa. Suurempien erien sisään saamisessa on mahdollista käyttää hyväkseen vankilaan saapuvia kuljetuksia, kuten huoltokuljetuksia. Vankiloissa asioivien autojen yöpymispaikkoja voidaan selvittää ja näin piilottaa aineet autojen rakenteisiin, mistä kuljetuskaluston läheisyyteen pääsevä (esimerkiksi keittiöllä työskentelevä) vanki voi ottaa paketin haltuunsa. Myös vankilassa asioivat ulkopuoliset henkilöt voivat olla mahdollisuus saada huumeita vankilaan. Tämä edellyttää esimerkiksi vankilassa remonttitoita tekevän ulkopuolisen henkilön suostuttelea. Tutkimuksessa nousee esiin myös perinteiset salakuljetuskeinot, kuten hivakan heittäminen vankilan muurin tai aidan yli. Pahimpana mahdollisena keinona huumeiden laitokseen saamiseksi mainitaan vankilan oman henkilökunnan osallistuminen huumeiden sisään tuomiseen. (Perälä 2011, 173-174.)

Kun kielletyt aineet on saatu sisään vankilaan, on ne piilotettava. Vangit eivät pääasiassa säilytä selleissään suuria määriä päihteitä, vaan sellissä säilytettävä määrä on ainoastaan joitakin käyttöannoksia välittömään käyttöön. Päihteet pyritään pääsääntöisesti säilyttämään vankilan yleisissä tiloissa. Tällöin henkilökunnan löytäessä päihteitä tarkastustoiminnan yhteydessä, on aineita erittäin vaikeaa saada yksilöityä tiettyyn henkilöön. Vankiloiden huumekoirien aseman vakiintuminen pyritään huomioimaan myös huumausaineiden kuljettamisessa, säilyttämisessä ja piilottamisessa. Huumausaineet pyritään esimerkiksi piilottamaan tilaan mahdollisimman ylös, sillä maassa haisteleva koira ei näin välttämättä saa hajua tilassa ylhäällä sijaitsevasta huumausaineesta. (Perälä 2011, 176.)

Vankiloiden yleisimmät huumausaineet olivat vielä 1990-luvulla amfetamiini ja hasis. Päihdyttävistä lääkkeistä suosittiin rauhoittavia Diapamia, Oxepamia ja Sombutolia. 2000-luvulla Subutex-lääke on käytännössä syrjäyttänyt hasiksen yleisimpänä päihteenä vankilaympäristössä. Subutex vie vähän tilaa ja hyvin pakattuna koiran on vaikea haistaa sitä. Lisäksi siinä on hyvä tuotto ja pienet määrät eivät käytettynä näy päihdeseuloissa pitkään. Amfetamiinia pidetään vankiloiden toiseksi suosituimpana päihteenä. Amfetamiinin tuotto ei ole vankilaloissa kuitenkaan yhtä hyvä kuin Subutexilla ja lisäksi huumekoira havaitsee amfetamiinin Subutexia herkemmin. Amfetamiinin vaikutukset lisäksi saattavat soveltua huonommin vankila-

olosuhteisiin. Vankiloissa käytetään myös bentsodiatsepiini-pohjaisia lääkkeitä, kuten Diapamia, paljon suhteessa huumausaineisiin. Hasistakin vankiloissa liikkuu, joskin se ei vankilaympäristöön sovellu kovinkaan hyvin tunnistettavan hajunsa, kokonsa tai tuottonsa vuoksi. Vankiloissa liikkuu myös ekstaasia, hormoneja ja erilaisia tunnistamattomia pillereitä. Tunnistamattomien lääkepillereiden epäillään tulevan etenkin ulkomaalaisten vankien välityksellä vankiloihin. Huumausainelaadut ovat vankiloissa yleensä hyviä, sillä huonolaatuisten huumausaineiden myymisestä voi koitua ongelmia kuten ilmiantoja tai väkivallan uhkaa. (Perälä 2011, 176-177.)

Huumausaineita käytetään vankilassa pääasiassa suonensisäisesti. Näin aineista saadaan joidenkin tietojen mukaan "paras hyöty". Huumausaineiden ja lääkkeiden lisäksi erityisesti käyttövälineet, kuten ruiskut ja neulat ovat arvokasta tavaraa vankiloissa. Myös huumausaineiden käyttövälineitä kuljetetaan hivakoissa kehonsisäisesti. Usein juuri käyttövälineiden harvinaisuuden ja arvokkuuden takia, vankilassa olevat huumausaineiden käyttäjät joutuvat jakamaan keskenään injektio- ja käyttövälineensä. Tästä seuraa usein terveydellisiä haittoja. (Perälä 2011, 177-178.)

Huumausaineiden ja huumaavien lääkkeiden hinnat ovat vankilassa yleensä paljon korkeampia kuin siviilissä. Huumausaineita hankitaan vankilassa myös "yhteisvastuullisesti" säännöllisen saatavuuden varmistamiseksi. Ylimääräiset aineet jaetaan vankilassa sellikavereille tai muille tutuille ja odotetaan heidän tekevän samoin saadessaan aineita. Henkilökohtaisilla suhteilla ja huumausaineiden saatavuudella on suuri merkitys huumausaineiden hinnoittelussa. Erityisesti ensikertalaiset ja lyhytaikaisvangit joutuvat usein maksamaan huumausaineistaan enemmän. Maksaminen voi tapahtua vankilassa tai siviilissä. Suljetuissa vankiloissa ei ole vankien hallussa käteistä rahaa, joten pienet huumausainevelat voidaan kuitata esimerkiksi vankilan laitosmyymälästä saatavilla elintarvikkeilla. Suuremmat huumausainemaksut kierrätetään yleensä siviiliin kautta tilisiirtoina. Maksut voidaan kierrättää esimerkiksi sukulaisten tai tuttavien tileiltä, jolloin niitä on vaikeampi yhdistää huumausaineisiin. Huumausainevelkoja voidaan maksaa myös työllä. Tällaisia töitä ovat esimerkiksi aineiden jakeluun, velkojen perintään tai huumeiden salakuljetukseen liittyvät tehtävät. Muulina toimiminen on yksi maksutapa jolla osan veloista voi mahdollisesti kuitata. Muuleiksi halutaan sellaisia henkilöitä, joiden kiinnijäämisriski on mahdollisimman pieni. Muulilla ei mielellään ole huumausainehistoriaa eikä taustassaan mitään sellaista, joka yhdistäisi hänet huumausaineiden salakuljetukseen. (Perälä 2011, 178-180.)

Vankiloiden tiukat poistumislupaehdot saattavat nostaa väkivallan uhkaa. Poistumisluvilla käyvien vankien vähäisen määrän takia lomalle lähtijää voidaan painostaa salakuljettamaan päihiteitä vankilaan lomalta palatessaan. Osa vangeista saattaa tästä syystä tarkoituksella itse perua poistumislupansa. (Perälä 2011, 180.)

Vankiloissa tapahtuvan huumausaineisiin liittyvän rikollisuuden jäljille voidaan päästä ilmiantojen avulla. Ilmiantajia kutsutaan vankilassa "vasikoiksi". Vasikoina saattavat toimia esimerkiksi velkaantuneet vangit tai vangit jotka eivät itse käytä huumeita eivätkä hyväksy niiden käyttöä. Ilmiantojen avulla voidaan myös pyrkiä ajamaan kilpailija pois vankilan huumemarkkinoilta. Vankiloissa toimivat organisaatiot tai jengit saattavat pyrkiä lopettamaan kilpailevan jengin kaupankäynnin vasikoimalla henkilökunnalle. (Perälä 2011, 187.)

4.3 Huumausaineet Euroopan vankiloissa

Huumausaineiden käyttö on voidaan pitää suhteellisen yleisenä vankien keskuudessa. Arvioiden mukaan Euroopan Unionin alueen vangeista noin 50% on käyttänyt huumausaineita jossakin vaiheessa elämäänsä. Euroopan kaikista vangeista noin 10% - 25%:lla päärikos liittyy tavalla tai toisella huumausaineisiin. Tilastojen mukaan Euroopan maiden välillä vankien huumausaineiden käytössä on suuriakin eroavaisuuksia. Noin 16% romanialaisista vangeista oli käyttänyt huumausaineita ennen vankeusrangaistuksensa täytäntöönpanoa; Englannissa, Walesissa ja Alankomaissa vastaava osuus oli lähes 80%. (EMCDDA 2012, 9.)

Euroopan vankiloiden suosituimpien huumausaineiden tilastot poikkeavat paljon kotimaisista tilastoista. Euroopan vankiloiden suosituimpia huumausaineita tai huumausaineeksi luokiteltavia lääkeaineita ovat kannabis, kokaiini, amfetamiini sekä heroiini. EMCDDA:n tilastosta (2012, 10) käy ilmi, että Suomi on tilastoiduista 17 maasta ainoa, jossa on maininta synteettisten opiaattijohdannaisien lääkkeiden (esimerkiksi buprenorfiini) suosioista vankien keskuudessa. Vankiloissa esiintyviä huumausaineita määrittäviä tekijöitä ovat pääasiassa hinta ja saatavuus. Tutkimukset viittaavat myös rauhoittavien ja keskushermostoa lamaavien huumaus- ja lääkeaineiden suurempaan suosioon vankien keskuudessa. Tämänkaltaisia vaikutuksia pidetään yleisesti vankilaympäristöön sopivampina sekä vankien että henkilökunnan keskuudessa verrattuna keskushermostoa stimuloiviin ja mielentilaa kiihdyttäviin aineisiin. (EMCDDA 2012, 11.)

Huumausaineita esiintyy käytännössä kaikissa rangaistuslaitoksissa ympäri Euroopan. Näin ollen myös hyvin organisoitu huumekauppa on hyvin yleistä Euroopan vankiloissa. Käteistä rahaa ei juuri vankiloissa käytetä, joten maksutavat liittyvät usein tavaroihin ja tehtäviin, kuten huumeiden kuljettamiseen. Huumausaineiden kulkeutumistavat vankiloihin ovat hyvin samankaltaisia kuin Suomen vankilaympäristössä. (Rognmo Olsen 2006, 110-111.)

Norjan vankeinhoitoviranomaiset ovat kartoittaneet yleisimmäksi kulkeutumistavoiksi kehonsisäisen salakuljetuksen. Kehonsisäinen kuljetus liittyy usein vankilaan rangaistustaan suorittamaan ilmoittautuvan vangin tai poistumislupalta palaavan vangin vankilaan saapumiseen.

Yleisimmin käytetyt kehon osat huumeiden salakuljetukseen ovat peräsuoli, emätin sekä vatsalaukku. Myös esimerkiksi hiukset, kainalot ja suu ovat usein käytettyjä huumausaineiden kuljetuspaikkoja. Muita yleisesti tunnettuja huumausaineiden kulkeutumistapoja ovat tapaamiset sekä vangille saapuvat tavarat kuten kirjat, lehdet ja kirjeet. Tunnetaan myös tapauksia, joissa vankilan muurin tai aidan yli on heitetty huumepaketti tai joissa esimerkiksi vankilaan ulkopuolisena saapuvia rakennusmiehiä tai tavarankuljettajia on saatu suostuteltua kuljettamaan kielletyt aineet mukanaan vankilaan. (Rognmo Olsen 2006, 110-111.)

Huumausainepakettien muurin yli heittäminen tavataan erityisen paljon Pentonvillen vankilassa Pohjois-Lontoossa. Vankila sijaitsee asutuksen vieressä keskellä taajamaa, joten kiellettyjen aineiden kulkeutumista vankilaan on erittäin hankala estää. Vankien tiedetään käyttävän kiellettyjen aineiden ja esineiden säilytykseen erityisesti peräsuoltaan. Säilytyspaikka on yleinen huumausainehivakoille, mutta siellä on tavattu säilytettävän myös veitsiä hyvin pakattuina sekä matkapuhelimia. Toisena merkittävänä huumausaineiden kulkeutumiskanavana on tapaamiset, joissa vankien on mahdollisuus tavata omaisiaan. Pentonvillessä tapaajan kättely tai suuteleminen on sallittua. Vankihaastattelun mukaan merkittävin huumausaineiden lähde on korruptoitunut henkilökunta. Tähän tarkoitukseen riittää ainoastaan yksi korruptoitunut vartija (bent screw). Näitä tapauksia Pentonvillessä on ollut useampiakin. (Godfrey 2011.)

Irlannin Mountjoy vankilassa tehty laadullinen tutkimus (Dillon 2001) antaa laajan kuvan yksittäisen vankilan huumausainetilanteesta vankihaastattelujen avulla. Tutkimuksesta nousee erityisesti esiin huumausaineiden saatavuuden vaikutuksen koko vankilan tai osaston ilmapiiriin. Toisin kuin voisi kuvitella, luonnehditaan vankilan ilmapiiriin korreloivan huumausaineiden saatavuuteen siten, että huumausaineiden saatavuuden ollessa hyvä on vankilan tai osaston ilmapiiri huomattavasti rauhallisempi kuin silloin kun huumausaineita ei ole saatavilla. *"Järjestyshäiriöitä sattuu vähemmän silloin kun kaikki ovat aineissa"*, luonnehtii eräs vanki. (Dillon 2001, 59.)

Mountjoyssa tietyillä miesvankien osastoilla sekä naisvankien yksikössä erityisesti heroiinin rooli päihteenä on merkittävä. Tutkimuksessa kuvataan heroiinin näkyvän joillakin vankiosastoilla jopa silmiinpistävästi, ja sen esiintymisen olevan yleisesti tiedossa. Rauhallisen ilmapiirin edellytyksenä siis oli toimiva huumausaineiden, erityisesti heroiinin, levitysjärjestelmä. Mikäli järjestelmä ei toiminut, seurasi tästä levottomuuksia huumausaineiden ehtyessä osastoilta. (Dillon 2001, 59-61.)

BBC (Iso-Britannian julkinen yleisradioyhtiö/tuotantoyhtiö) pääsi tutustumaan Woodhillin vankilaan Milton Keynesissä vuonna 2009 teemanaan huumausaineet vankilassa. Dokumentissa nousi esiin erityisesti tapaajien huumausaineiden salakuljetus vankilaan. Toisin kuin Suomen suljetuissa vankiloissa, tapaaja ja vanki saavat olla fyysisessä kontaktissa keskenään ja ojen-

taa tavaroita toisilleen Woodhillissä. Huumepakettien nieleminen oli vankien taholta yleisin dokumentissa esitetty keino piilottaa huumeet. Erään vangin mukaan heroinihivakka kelluu vatsassa hyvin ja sen oksentaminen sellissä jälkeinpäin on helppoa. Myös peräsuolesta kuljetetaan huumausaineita ja erityisesti matkapuhelimia. Tämä liittyy yleensä vangin vankilaan saapumiseen. Vangin saapuessa Woodhillin vankivastaanottoon otetaan häneltä virtsatesti. Lisäksi hänet istutetaan B.O.S.S.-tuoliin (Body Orifice Security Scanner). Kyseessä on eräänlainen metallinilmaisin, jolla on mahdollista tarkastaa kehon ontelot erityisesti kiellettyjen esineiden, kuten matkapuhelinten varalta. Myös korruptoituneet vartijat ovat Englannin vankiloissa erityinen ongelma. Dokumentin tekohetkellä ainakin 16 vartijaa Lontoon alueelta oli tutkinnan alaisena. (Insidetime 2009, 24-25.)

Iso-Britannian vankiloissa erityisesti vankien salakuljettamat matkapuhelimet ja SIM-kortit ovat merkittävä turvallisuusongelma. Vuonna 2007 matkapuhelimia ja niiden tarvikkeita koskevia löydöksiä tehtiin noin 3500 kappaletta. Matkapuhelimia tiedetään käytettävän erityisesti huumausaineisiin liittyvän kaupankäynnin ja salakuljetuksen keskeisinä järjestelyvälineinä. Salakuljetuskanavana useimmiten toimivat kehon ontelot, joiden tarkastamista varten Iso-Britannian vankiloihin on hankittu erityisesti viranomaiskäyttöön tarkoitettuja metallinilmaisintuoleja. Tämänkaltaisten tuolien käyttö vähentää lääketieteellisten toimenpiteiden tarvetta huomattavasti tapauksissa, joissa vankien epäillään kuljettavan vierasesineitä kehoon. Huumausaineiden havaitsemiseen tuoleja ei kuitenkaan voida käyttää, joten huumausaineiden haistamiseen koulutetulla koiralla tai henkilöön kohdistuvilla muilla tarkastustoimenpiteillä on edelleen tärkeä asema päihdevalvonnassa. (Casciani 2007.)

Woodhillin vankilassa Englannissa käytössä oleva metallinilmaisintuoli on mallia BOSS III. Kyseessä on tuoli, joka skannaa kolme kehon "vyöhykettä": suun, vatsanseudun, sekä peräsuolen ja emättimen. Tuolia käytettäessä tutkittavalla voi olla metallia sisältämättömät vaatteet päällään. (B.O.S.S. Press 2013.) Tuoli ilmoittaa löydöksestä äänimerkillä. Tutkittavalla on tällöin mahdollisuus ojentaa esine, johon tuoli reagoi, henkilökunnan haltuun. Mikäli vanki kieltäytyy tästä tai ei muuten pysty luovuttamaan esinettä, sijoitetaan hänet eristysyksikköön (segregation unit), jossa kiellettyjen esineiden poistumista hänen kehoon voidaan valvoa. Tarkkailusellin WC-istuimelta lähtevä putkisto vie huuhdeltaessa tuotokset tilaan, jossa henkilökunnan on mahdollista seuloa mukana kulkeutuneet vierasesineet. (Casciani 2007.)

4.4 Lääketieteelliset kehonsisäistä salakuljetusta koskevat seikat

Tutkimuksen pääasiallinen teema on eristämistarkkailun ja muiden pakkotoimenpiteiden suhde vankilaturvallisuuteen. Opinnäytetyön keskeisten käsitteiden kannalta on kuitenkin aiheellista luoda katsaus kehonsisäiseen salakuljetukseen liittyviin lääketieteellisiin julkaisuihin sekä poimia gastroenterologiasta turvallisuustyötä tukevia tietoja. Teoriataustan kartoittami-

nessa ei paneuduta syvällisesti lääketieteellisen aineiston analyysiin, vaan tarkoitus on esitellä ymmärrettävästi aihetta koskevat keskeiset käsitteet.

Suurin osa kehonsisäiseen salakuljetukseen liittyvistä lääketieteellisistä julkaisuista liittyvät huumausaineiden salakuljetukseen kansainvälisellä tasolla. Artikkeleiden esimerkkitapaukset ovat siis pääasiassa rajanylityspaikoilla tavattuja huumemuuleja. Huumausaineiden salakuljettajat kuljettavat paketit useimmiten nieltynä ruuansulatuskanavassaan tai peräaukkoon asetettuina. Lähtökohtaisesti lentokenttien salakuljetusepäilyjen yhteydessä tulee kysymyksen virtsanäyte sekä mahdollisesti röntgen-tutkimus, jossa selvitetään mahdollisen salakuljetusepäilyksen paikkansapitävyys. Epäily kehonsisäisestä salakuljetuksesta voimistuu etenkin silloin, kun virtsatesti on päihdyttävien aineiden kannalta positiivinen. Huumausainepaketeista juontuu useimmiten jonkin asteinen elimistön kontaminaatio, joka saattaa ilmetä positiivisena testituloksena. (Bulstrode, Banks & Shrotria 2002, 35-37.)

Lääketieteellisistä julkaisuista käy ilmi sairaanhoitohenkilökunnan rooli kehonsisäistä salakuljetusta epäiltäessä. Sairaaloiden pääasiallinen tehtävä on suorittaa tarvittavat tutkimukset kiellettyjen aineiden havaitsemiseksi sekä tarkkailla tutkittavan terveydentilaa. Useissa tapauksissa sairaalohenkilökunta joutuu kohtaamaan myrkytystiloja, jotka johtuvat vuotavista tai kehon sisällä puhjenneista huumausainepakkauksista. Mikäli tutkittavalla ei röntgen-tutkimuksen jälkeen ilmene sairaanhoidollista tarvetta, päästetään hänet viranomaisen tiloihin odottamaan vierasesineiden luontaista poistumista hänen elimistöstään. Keskeisenä huomiona on kehonsisäisen salakuljetuksen vaarallisuus. Erityisesti elimistössä repeytyneet huumausainepakkaukset voivat nopeasti aiheuttaa hengenvaaran. Myrkytystilat ja pakettien hajoamiset ovat yleisimpiä tapauksissa, joissa huumausaineet on pakattu liian heikosti tee-se-itse-tyylisesti. Useimmiten huumausaineiden pakkausmateriaaleina näissä tapauksissa ovat olleet kondomit tai esimerkiksi tuorekelmu. (Bulstrode ym. 2002, 36-37.)

Sairaanhoidon ammattilaisten raportoimat huumausainemäärät rajanylityspaikoilla tapahtuneissa salakuljetusyrityksissä ovat olleet useimmiten erittäin suuria. Keskimääräinen huumausainemäärä salakuljettajien elimistöissä on noin yksi kilogramma. Useimmiten tämä määrä pitää sisällään useita eri huumausaineita, jotka on jaettu noin 50-100 pakettiin. Paketit ovat useimmiten painoltaan noin 8-10 grammaa kappaleelta. Näin suuret huumausaine-erät on useimmiten myös pakattu melko ammattimaisesti. Paketit ovat tiiviitä ja niissä on useita kerroksia. Tällä minimoidaan pakkausten hajoamisen riskit. (Traub, Hoffman & Nelson 2003.)

Huumausaineiden kehonsisäisessä salakuljetuksessa tiedetään käytettävän joitakin lääkeaineita ruuansulatuskanavan toiminnan manipulointiin. Nämä lääkeaineet ovat pääasiassa ripulin hoitoon käytettäviä lääkkeitä kuten loperamidia tai difenoksylaattia. (Traub ym. 2003.) Difinoksylaatti on Suomessa huumausaineeksi luokiteltava opiaattijohdannainen yhdiste (Val-

tioneuvoston asetus 543/2008). Ummetuksen kaltaisia oireita saattavat aiheuttaa myös esimerkiksi masennuslääkkeet, diureetit, rauta, opiaatit, psykotrooppiset lääkkeet sekä laksatiivien väärinkäyttö (Luukkonen 1998, 55). Huumausainepakettien läpikulkuaika ruuansulatuskanavassa voi vaihdella 1-2 vuorokaudesta 2-3 viikkoon. Yleensä noin kolmen puhtaan ulosteen jälkeen voidaan olla melko varmoja siitä, ettei tutkittavan ruuansulatuskanavassa ole enää vierasesineitä. (Traub ym. 2003.)

5 Laillisuusvalvojien toiminta

Laillisuusvalvojien kannanotoilla on suuri merkitys opinnäytetyön ja ylipäätään vankeinhoidossa toteutettavien linjausten kannalta. Laillisuusvalvojalla tarkoitetaan viranomaistyötä valvovia kansainvälisiä tai kansallisia riippumattomia tahoja, kuten Euroopan ihmisoikeustuomioistuinta, Eurooppalaista kidutuksen vastaista komiteaa (CPT), Yhdistyneiden kansakuntien kidutuksen vastaista komiteaa, oikeusministeriä, oikeusministeriötä, Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö, eduskunnan oikeusasiamiestä, Terveystieteiden tutkimuskeskusta sekä tietosuojavaltuutettua. Kansallisella tasolla erityisesti eristämistarkkailuun ja muihin vankeusrangaistukseen liittyvissä asioissa tarkastellaan pääsääntöisesti Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuja ja linjauksia. Laillisuusvalvojan kannanottoihin perehdytään etenkin niin kutsuttuja tarkkailuhaalareita käsiteltäessä. (Myhrberg 2012, 196.)

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ratkaisee yksilö- ja valtiovalituksia, jotka koskevat Euroopan ihmisoikeussopimuksessa mainittujen siviili- ja poliittisten oikeuksien ja väitetyjä loukkauksia. Yksityishenkilö voi käännyä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen puoleen, mikäli kotimaiset oikeussuojakeinot on käytetty. (Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ECHR.) Kidutuksen vastainen komitea toimii Euroopan neuvoston alaisuudessa. Sen tehtävänä on valvoa vapautensa menettäneiden oikeuksia ja kohtelua neuvoston jäsenmaissa. Kidutuksen vastaisen komitean edustajat tekevät tarkastuskäyntejä Euroopan neuvoston jäsenmaiden rangaistuslaitoksiin sekä esimerkiksi poliisin tiloihin ja mielisairaaloihin. (Kidutuksen vastainen komitea 2011). Eduskunnan oikeusasiamies valvoo viranomaisten ja muiden julkista tehtävää hoitavien toiminnan laillisuutta. Oikeusasiamies seuraa erityisesti perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Hänen tehtäviinsä kuuluu laillisuusvalvonta erityisesti saapuneita kanteluita tutkimalla. Epäkohtiin voidaan puuttua myös oikeusasiamiehen omasta aloitteesta. (Eduskunnan oikeusasiamies 2010.)

Eristämistarkkailun osalta sekä kidutuksen vastainen komitea että eduskunnan oikeusasiamies ovat korostaneet lausunnoissaan hienotunteisuutta, vähemmän haitan periaatetta, ihmisarvoista kohtelua sekä yksityisyyden suojaa toimenpiteiden yhteydessä. Eristämistarkkailun käytännön toteutuksesta ei ole olemassa erityisiä laintasoisia säädöksiä, joten oikeusasiamiehen mukaan vangille lain mukaan kuuluvia oikeuksia ja vangin kohtelua koskevia säännöksiä ei tule

rajoittaa. Näitä oikeuksia ovat esimerkiksi ulkoilu, kirjaston käyttö, omaisuuden haltuun saaminen sekä puhelimen käyttö. (Myhrberg 2012, 152.)

6 Ajankohtainen eristämistarkkailua koskeva keskustelu ja laillisuusvalvojen kannanottojen perusteella toteutetut toimenpiteet

Eristämistarkkailu on ollut viime aikoina näkyvästi esillä niin kutsuttujen tarkkailuhaalarien takia. Tarkkailuhaalareilla tarkoitetaan erityisesti kyseiseen turvaamistoimenpiteeseen suunniteltuja haalareita, joiden kaula-aukko, hihan- ja lahkeensuut sekä selkäpuolella oleva veto- ketju voidaan sulkea nippusiteillä siten, että vanki ei voi sitä itse riisua. Tarkkailuhaalarit ovat olleet käytössä vain osassa Suomen vankiloita eristämistarkkailun yhteydessä. Aluksi ne olivat käytössä Helsingin ja Riihimäen vankiloissa.

Eduskunnan oikeusasiamies sai kanteluita tarkkailuhaalareiden käytöstä Helsingin ja Riihimäen vankilan vangeilta. Ilmeni kuitenkin, että osa kantelijoista oli tehnyt myös rikosilmoituksen Riihimäen vankilan virkamiehistä. Virkamiehiä syytettiin muun muassa virkavelvollisuuden rikkomisesta ja pakottamisesta. Sekä syyttäjän että asianomaisten vaatimukset hylättiin kokonaisuudessaan ensiksi Riihimäen käräjäoikeudessa 15.6.2007 ja tämän jälkeen Kouvolan hovioikeudessa 30.9.2009. Korkein oikeus ei myöntänyt asiassa valituslupaa. (Eduskunnan oikeusasiamies 2012.)

Oikeusistuinkäsittelyissä arvioitiin tarkkailuhaalareiden asemaa eristämistarkkailussa. Hovioikeus arvioi asiaa myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen kannalta. Sekä käräjäoikeus että hovioikeus totesi, ettei tarkkailuhaalareiden käytöllä loukattu vangin ihmisarvoa. Hovioikeus totesi lisäksi, ettei vangin oikeuksia ole rajoitettu enempää kuin eristämisestä välttämättä aiheutuu. Esitutkinnan ja tuomioistuinkäsittelyjen aikana tarkkailuhaalareiden käyttö oli keskeytyneenä. Vankeuslaki tuli voimaan 1.10.2006. Kantelut ja tuomioistuinten ratkaisut koskivat vankeuslakia edeltänyttä aikaa, jolloin asian ratkaisussa on huomioitu vanhan rangaistusten täytäntöön panosta annetun lain (RTL) säädökset. Vankeinhoitolaitoksen pääjohtaja teki 25.11.2009 päätöksen, jonka perusteella tarkkailuhaalareiden käyttöä voitiin jatkaa vankiloissa eristämistarkkailun yhteydessä yksittäistapauksissa harkintaa käyttäen. Tarkkailuhaalareiden laillisuus oli todettu käräjä- ja hovioikeuden päätöksissä, eikä korkein oikeus antanut asiassa valituslupaa. (Eduskunnan oikeusasiamies 2012.)

Eduskunnan oikeusasiamies totesi tarkkailuhaalariasian ratkaisujen perustuvan vankeuslakia edeltävään lainsäädäntöön. Näin ollen oikeusasiamies katsoi aiheelliseksi ottaa omana aloitteenaan tutkittavaksi tarkkailuhaalareiden suhdetta nykyisen vankeuslain säädöksiin ja selvittää tulisiko vankeuslakia täsmentää asian osalta. Rikosseuraamusviraston asiaan antaman selvityksen mukaan tarkkailuhaalareita koskevassa päätöksessä oli tarkat ehdot ja edellytykset

tarkkailuhaalareiden käyttämiselle aiempien kanteluihin ja rikosilmoituksiin johtaneiden uusien vastaavien tapausten ehkäisemiseksi. Tarkkailuhaalareita oli tilattu tuolloin yhteensä yhdeksään vankilaan. (Eduskunnan oikeusasiamies 2012.)

Oikeusasiamies tuli siihen tulokseen kannassaan, että tarkkailuhaalarit eivät ole vankeuslain eristämistarkkailua koskevassa säädöksessä mainittu tekninen apuväline, vaan ennemminkin valvonnan suorittamista helpottava apuväline. Koska nykyinen lainsäädäntö ei tunne tarkkailuhaalareita, ei asiaa voitu pitää täysin ongelmattomana. Oli siis oikeusasiamiehen mukaan perusteltua, että tarkkailuhaalareiden käytöstä olisi olemassa selkeät säännökset. Oikeusasiamies lähetti tämän jälkeen lausuntopyyynnön CPT:lle, jossa pyydettiin CPT:n tietoja sen tekemistä havainnoista tarkkailuhaalarin käytöstä muualla Euroopassa ja siitä, kuinka haalarin käyttöä on arvioitu Eurooppalaisen kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen sopimuksen ja CPT:n omien standardien kannalta. Kotimaisen rikosprosessin asianomistajat ovat saattaneet sittemmin asian Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käsiteltäväksi. CPT ilmoitti 12.4.2012, ettei se anna tämän vuoksi lausuntoa asiasta. Asian käsittely on tutkimuksen tekohetkellä vielä vireillä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa. (Eduskunnan oikeusasiamies 2012.)

Oikeusasiamies kannanotto asiaan oli se, että tarkkailuhaalareiden käyttöön tulisi olla laissa annettu selkeä toimivaltuussäännös. Oikeusasiamiehen kanta asiassa oli se, ettei tarkkailuhaalareiden käyttöä tulisi jatkaa ennen kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ottanut asiaan kantaa ja lainsäädäntöä mahdollisesti täsmennetään. Oikeusasiamies pyysi Rikosseuraamuslaitokselta selvitystä siitä, mihin toimenpiteisiin tarkkailuhaalareiden käytön osalta on ryhdytty. (Eduskunnan oikeusasiamies 2012.)

Rikosseuraamuslaitos asetti harkinnan jälkeen tarkkailuhaalarit käyttökieltoon ja esitti oikeusministeriölle pyynnön laintasoisten säädösten valmistelusta eristämistarkkailua koskien (Kerkelä 2013). Oikeusministeriö valmisteli hallituksen esitykseen vankeuslain täsmentämisestä eristämistarkkailua koskevaan säädökseen (18 luku 4 §) maininnan "*valvoa teknisin apuvälinein tai antamalla vangin käyttöön soveltuva vaatetus*". Esityksen yleisperusteluissa mainitun mukaan vuonna 2012 tarkkailuhaalareita käytettiin kuudessa suljetussa vankilassa yhteensä 48 kertaa. Huumausaineiden tuontiyrityksiä paljastui kymmenen. Esityksen yleisperusteluiden mukaan tarkkailuhaalareita ei myöskään asianmukaisesti käytettynä voida pitää vangin kannalta epäinhimillisenä tai muutenkaan epäasiallisena kohteluna. (Oikeusministeriö 2013.)

105 kansanedustajaa allekirjoittivat syksyllä 2013 lakialoitteen (LA 10/2013 vp) eduskunnalle vankeuslain 16 luvun 3 § 3 momentin vangin turvatarkastuksesta muuttamisesta seuraavasti:

"Vanki voidaan 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa velvoittaa vaihtamaan vaatteensa henkilökunnan läsnä ollessa. Mikäli on syytä epäillä vangin yrittä-

vän kuljettaa kehossaan ainetta, jonka hallussapito on laissa tai lain nojalla kielletty, vanki voidaan velvoittaa pukeutumaan niin sanottuun tarkkailuhaalariin aineiden talteen saamisen edellyttämäksi ajaksi."

7 Tilat, toimintaympäristö, ohjeistus ja työvälineet

Eristämistarkkailutilanteen toteutus riippuu useista tekijöistä. Näitä tekijöitä ovat rakenteelliset, tekniset sekä inhimilliset tekijät ja myös taloudelliset näkökulmat. Kaikki Suomen vankilat ovat rakenteellisilta ominaisuuksiltaan erilaisia. Laitoksen rakenteen taustalla on useasti rakennusten ikä ja alkuperäinen käyttötarkoitus. Uusimmissa vankiloissa rakenne- ja turvaratkaisut ovat moderneja ja ennen kaikkea vankilakäyttöön suunniteltuja. Vanhemmissa vankiloissa on usein havaittavissa hieman erilaiseen vankilatoimintaan tähdätyt rakenteelliset ratkaisut. Tämän päivän vankeinhoito vaatii erilaisia tilaratkaisuja ja uusien tilojen rakentamista ja suunnittelemista vanhaan kiinteistökontaan. Tämän vuoksi työtilat eivät usein vastaa täysin käyttökelpoisuudeltaan tai turvallisuudeltaan uusien laitosten vastaavia tiloja. Lisäksi tilojen ahtaus ja huonokuntoisuus tuntuu olevan yhä useammin ongelma Suomen vankiloissa. (Junni-nen 2008, 55-57.)

Tässä tutkimuksen osassa luodaan katsaus pintapuolisesti käytännön eristämistarkkailutiloihin ja toimintaympäristöön, missä pääasiallisesti eristämistarkkailuun liittyvät virkatoimet suoritetaan. Tarkoituksena on antaa lukijalle konkreettinen kuva eristämistarkkailun täytäntöönpanosta. Katsaus perustuu käytännön virkatehtävissä tavattuihin ja toteutettuihin työtapoihin sekä käytettyihin tiloihin ja ympäristöihin.

Vankiloiden eristämistarkkailutilat sijaitsevat usein erillisellä eristysosastolla, jossa voidaan myös panna täytäntöön esimerkiksi kurinpitorangeistuksia. Tarkkailuselli on varustukseltaan vaatimaton. Sellissä on usein betonista valettu koroke sänkynä, ikkuna, henkilökunnan kutsu-mista varten oleva painike ja lukittavalla kannella varustettu wc-pönttö, jonka lukitus pidetään auki pääsääntöisesti tilanteissa, joissa on kysymys tarkkailusta esimerkiksi vangin terveydentilan takia. Vaihtoehtoisesti wc-pönttö voi olla sijoitettuna sellin ulkopuolelle eräänlaiseen "välitilaan". WC-pönttö voi myös sijaita sellissä lukitsemattomana, jolloin tuotokset kulkeutuvat suoraan toiseen tilaan seulontalaitteistoon. Sellin valaistus on usein säädettävissä. Valaistuksen on kuitenkin oltava sellainen, ettei eristämistarkkailun tarkoitus vaarannu liian hämärien valvontaolosuhteiden vuoksi. Usein tarkkailuselli on jaettu kahteen tilaan kalteritai pleksiseinällä sellin varsinaisen oven jälkeen. Tässä tilassa sijaitsee yleensä kamera, jolla vangin vointia ja aineiden tai esineiden poistumista hänen kehostaan voidaan tarkkailla. Tila toimii eräänlaisena "eteisenä", josta käsin henkilökunta pääasiassa on eristämistarkkailussa olevan vangin kanssa tekemisissä, mikäli tilanne ei ole sellainen, että vangin olisi tultava tarkkailutilasta ulos. Tarkkailusellissä voi myös olla jollakin seinustalla yksipuolinen peili tai ikkuna, jonka kautta häntä voidaan myös tarkkailla konkreettisesti toisesta tilasta.

Kuva 1: Tarkkailuselli

Eristämistarkkailussa oleva vanki poistuu tarkkailusellistä pääasiassa vain tarpeilleen, peseytymään tai ulkoilemaan. Lähtökohtaisesti vangin poistuessa tarkkailusellistä, on hänen oltava henkilökunnan konkreettisesti valvonnassa koko tämän ajan. Vankia on tällöin tarkoin seurattava hänen käydessään ulkoilemassa, peseytymässä, tarpeillaan tai muutoin poistuessaan tarkkailusellistä esimerkiksi henkilönkatsastukseen kuljettamista varten.

Eristämistarkkailu tulee kyseeseen silloin, kun epäillään kehonsisäistä salakuljetusta. Näin ollen, myös vangin käytössä olevat saniteettitilat tulee olla sen mukaiset, että niiden avulla voidaan tarkastaa vangin ulosteet. Nämä saniteettitilat on yleensä rakennettu erilliseen näytteenottotilaan tai vaihtoehtoisesti ne sijaitsevat tarkkailusellissä tai sen "välitilassa". Myös siirrettävää kuivakäymälää voi käyttää tähän tarkoitukseen. Usein wc-pöntöltä lähtevä putki on yhteydessä erilliseen seulontalaitteistoon, jonka avulla tuotoksesta voidaan etsiä vierasesineet suhteellisen siististi ja hygieenisesti vesisuihkujen ja metallisen ritilän avulla. Seulontalaitteisto on sijoitettu usein erilliseen tilaan, jossa voidaan turvata näytteiden ja löydösten asianmukainen käsittely. Mikäli erillistä seulontalaitteistoa ei ole käytettävissä, voidaan seulonta toteuttaa myös manuaalisesti läpinäkyvän muovipussin avulla hygieniä ja työturvallisuus huomioiden.

Kuva 2: Näytteenottotila

Kuva 3: Seulontalaitteisto

Turvaamistoimenpiteiden käytännön toteutusta on hyvä peilata konkreettisten virantoimitukseen luotujen ohjeistusten avulla. Niiden avulla eri toimenpiteitä voidaan vertailla sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Tällaisia ohjeistuksia ovat esimerkiksi ministeriöiden laatimat ohjeet henkilöiden tarkastamisesta tai yksittäisten vankiloiden toimintaohjeet vangin eristämiseen liittyen.

Eristämistarkkailun yhteydessä sekä vankiin että tiloihin kohdistuva tarkastustoiminta on vahvasti mukana. Vangin ja eristämistarkkailutilan tarkastaminen tulee kysymykseen yleensä monta kertaa vuorokaudessa. Vangin liikkussa tarkkailusellistä ulos esimerkiksi tarpeilleen, vaihdetaan hänelle yleensä uudet vaatteet päälle. Vanki tarkastetaan näissä tilanteissa vankeuslain ja Rikosseuraamuslaitoksen ohjeen mukaisesti. Tarkkailusella tarkastetaan huolellisesti yleensä silloin, kun vanki poistuu sellistä, tai mahdollisesti muutoinkin jos tarkastamiseen on tarvetta. Eristämistarkkailuun sijoitettu vanki myös ruokailee, peseytyy ja tupakoi henkilökunnan valvonnassa. Vangille voidaan laitoksen ohjeistuksen mukaisesti antaa kohtuullinen määrä lukemista ja kirjoitusvälineet haltuun, mikäli eristämistarkkailun tarkoitus ei vaarannu. Näissä tilanteissa on olennaista muistaa tarkastaa myös haltuun annetut tavarat säännöllisin väliajoin.

Eristämistarkkailussa on aiemmin perustellusta syystä voitu pukea erityiset suljettavat tarkkailuhaalarit päälle, jotka on voitu vaihtaa tarvittaessa puhtaisiin. Tarkkailuhaalarit ovat tällä hetkellä vankiloissa käyttökielossa, kunnes vankeuslakiin saadaan tarkennettu säädös tarkkailuhaalareiden käytöstä eristämistarkkailun yhteydessä.

Kuva 4: Tarkkailuhaalarit

8 Tutkimuskysymykset ja -menetelmät

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää päihteiden vankilaan kulkeutumisen mekanismeja ja kartoittaa tehokkaita keinoja päihteiden ja niistä johtuvien haittojen vähentämiseksi suljetuissa vankiloissa. Tutkimuksessa tarkastellaan pääasiassa turvaamistoimenpiteitä ja erityisesti eristämistarkkailua vankilaturvallisuuden näkökulmasta. Eristämistarkkailuun liittyy olennaisesti myös valvonta- ja tarkastustoimenpiteet, joten tutkimuksen tarkoitusta tukevinä käsitteinä käytetään erityisesti vankiin kohdistuvia tarkastusmuotoja, kuten henkilöntarkastusta ja henkilönkatsastusta.

Kehonsisäisestä salakuljetuksesta ja sen torjumisesta ei ole tehty vankeinhoidon kentälle sijoituvia kotimaisia tutkimuksia. Päihteiden määrä vankiloissa on kasvanut merkittävästi 2000-luvulla ja päihteettömän vankilaympäristön luominen on tämän hetken vankeinhoitoviranomaisten suurimpia haasteita. Tarkastus- ja turvaamistoimenpiteiden oikealla ja perustellulla käytöllä on keskeinen osa rangaistuslaitoksissa päihteettömän ja turvallisen vankilaympäristön luomisessa. Viimesijaisia keinoja näistä toimenpiteistä ovat henkilönkatsastus ja eristämistarkkailu. Eristämistarkkailu on nykymuodossaan melko tuore turvaamistoimenpide Suomessa ja varsin ainutlaatuinen kansainvälisesti tarkasteltuna, joten tutkimuksen toteuttaminen aiheesta on tarpeen. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa erityisesti vankeinhoidon ammattilaisten tarpeisiin.

8.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen laajempänä käsittekokonaisuutena on kehonsisäinen salakuljetus vankilaturvallisuuden näkökulmasta. Tutkimuksen pääpaino on eristämistarkkailun tutkimisessa, sen aseman vertailussa muiden turvaamis- ja tarkastustoimenpiteiden rinnalla sekä aiheeseen liittyvien kehittämistarpeiden kartoittamisessa. Tutkimuksen painopisteen ollessa erityisesti vankilaturvallisuudessa ja konkreettisesti päihdevalvonnassa, pyritään tutkimuksen avulla kartoittamaan myös keskeiset eettiset kysymykset sekä lainsäädännölliset huomiot ja ongelmat.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten eristämistarkkailu toimii?
2. Kuinka eristämistarkkailua voidaan kehittää?
3. Mikä on eristämistarkkailun asema turvaamis- ja pakkotoimenpiteenä?

8.2 Aineiston keruu

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Opinnäytetyön ohjaajan kanssa käydyissä keskusteluissa päätimme, että tutkimuksen pääasiallinen tutkimusaineisto kerätään asiantuntijahaastatteluiden sekä sähköpostikyselyiden avulla pääpainon ollessa haastatteluilla ja sähköpostitse tavoitellun aineiston roolin ollessa lähinnä haastatteluaineistoa kylläännyttävänä. Haastattelumenetelmäksi valikoitui puolistrukturoitu haastattelu eli teemahaastattelu, jonka runko rakentui luontevasti tutkimuskysymysten ympärille. Tutkimusaineisto kerättiin vuoden 2013 kesän ja alkusyksyn aikana.

Tutkimushaastattelut pyrittiin toteuttamaan mahdollisimman laaja-alaisesti rikosseuraamusalan asiantuntijoita lähestyttäessä. Haastatteluihin oli perusteltua saada useita näkökulmia ja monialaista tietoa koskien pakko- ja turvaamistoimenpiteitä. Vaikka tutkimuksen pääasiallinen näkökulma on vankilaturvallisuuspainotteinen, on aihetta käsitellessä syytä ottaa huomioon myös eettiset ja lainsäädännölliset kysymykset. Haastattelupyynnöksiä lähetettiin sähköpostitse kesän 2013 aikana yhteensä kahdelletoista rikosseuraamusalan asiantuntijalle Etelä- ja Länsi-Suomen rikosseuraamusalueilta, jotka toimivat vankiloissa turvallisuudesta vastaavina virkamiehinä, Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikössä asiantuntijoina taikka oikeusministeriössä tai eduskunnassa asiantuntija-, lainvalmistelu ja laillisuusvalvonta-tehtävissä. Henkilöihin, jotka eivät vastanneet, pyrittiin olemaan yhteydessä puhelimitse siten, kuin yhteystietoja oli tutkimuksen puitteissa mahdollista saada. Lisäksi kaikkien rikosseuraamusalueiden aluehallinnossa työskenteleviä henkilöitä lähestyttiin sähköpostitse mahdollisen eristämistarkkailua koskevan tilastoidun tiedon saamiseksi. Haastattelupyynnöihin tuli yhteensä yhdeksän vastausta, joista seitsemän oli myönteisiä. Lopulta teemahaastatteluja toteutettiin yhteensä kuusi, jotka yhtä lukuun ottamatta olivat yksilöhaastatteluja. Yhteen haastatteluun osallistui kaksi asiantuntijaa samanaikaisesti. Kunkin haastattelun kesto oli yksi tunti ja kaikki haastattelut järjestettiin haastateltavien omissa yksiköissä heidän valitsemaan ajankohtana alustavasti annetuista tutkimuksen tekoon sopivista päivämääristä. Ryhmähaastattelun kesto oli noin kaksi tuntia. Tilastoja koskevaan sähköpostikyselyyn vastasi kolmasosa niistä virkamiehistä, joille kysely lähetettiin.

Useat haastatellut virkamiehet olivat omatoimisesti etsineet haastattelutilanteisiin tutkimusta hyödyttäviä dokumentteja yksiköistään, joita sain runsaasti käyttööni tutkimusta varten. Lisäksi tutkimuksen edetessä avautui mahdollisuus rikosseuraamusalalla toimivan turvallisuudesta vastaavan virkamiehen luentoon, joka käsitteli huumausaineita vankilassa. Hän antoi kysyttäessä luvan käyttää luentomateriaaliaan soveltuvin osin opinnäytetyössä.

Teemahaastatteluja varten oli haastateltaville lähetetty ennakoon runko haastattelun rakenteesta. Haastattelurunkoja oli kaksi erilaista, joista toinen koostui 15 ja toinen 16 kysymyk-

sestä. Haastattelurunko 1 oli kohdennettu vankiloiden ja keskushallintoyksikön turvallisuudesta vastaaville virkamiehille ja haastattelurunko 2 oli suunnattu oikeusministeriön ja eduskunnan asiantuntijatehtävissä toimiville sekä lainvalmistelusta ja laillisuusvalvonnasta vastaaville henkilöille. Haastattelurungot koostuivat tutkimuksen tarkoitusta palvelevista, harkituista ja osittain limittäin toisiinsa kietoutuvista kysymyksistä. Haastatteluiden tarkoituksena oli vastata suurimpaan osaan rungoissa esiintyvistä kysymyksistä. Tämä ei ollut kuitenkaan absoluuttinen päämäärä, vaan kysymyspaletin ensisijaisena tarkoituksena oli luoda ammatillista keskustelua viitoittava teemakenttä, joka antoi mahdollisuuden tarkastella tutkimukseen liittyviä teemoja ja ongelmia useasta näkökulmasta.

Haastatteluihin oli pääsääntöisesti varattu aikaa noin yksi tunti ja suurin osa niistä kesti lähes tarkalleen tuon verran. Tutkimushaastatteluista kaikki viisi yksilöhaastattelua nauhoitettiin analyysiä varten matkapuhelimen "sanelin" -sovelluksella. Ryhmähaastattelussa nauhoitusta ei käytetty tutkimuseettisistä syistä, vaan aineiston analyysi tehtiin haastattelun aikana tehdyistä kirjallisista muistiinpanoista. Haastattelutilanteet olivat varsin luontevia ja onnistuneita teemahaastattelun osoittautuessa oikeaksi tutkimusmenetelmäksi tutkimusta palvelevan ammatillisen keskustelun luomiseksi ja ylläpitämiseksi.

Tutkimuksen pääasiallisen aineiston ollessa asiantuntijahaastattelut, käytettiin tutkimuksen pätevyyden tarkentamiseksi myös muita aineistoja. Kysyin oman työyksikköni johtajalta luvan työympäristön ja työvälineiden valokuvaukseen. Valokuvauksen toteutin omien virkatehtävieni lomassa omassa työyksikössäni. Valokuvien tehtävänä on antaa käsitys eristämistarkkailun työympäristöstä ja sen yhteydessä käytettävästä laitteistosta ja muusta välineistöstä.

8.3 Aineiston analyysi

Opinnäytetyössä käytettävän haastatteluaineiston analyysi alkoi litteroimalla kaikki äänitetyt haastattelut tekstinkäsittelyohjelmaan yleensä heti haastattelun jälkeen tai haastattelua seuranneena päivänä. Tutkimuksen tavoitteen kannalta aineiston sanasta sanaan litteroiminen ei ollut tarpeellista eikä perusteltua. Litterointi toteutettiin keskittymällä haastattelun asiiasältöön ja kokonaisuuksien hahmottamiseen sen sijaan, että litterointi olisi tehty äänenpainot ja puheen tauot huomioiden. Haastattelut litteroitiin kuitenkin kokonaisuudessaan, vaikka keskustelut poikkesivat teemahaastattelurungosta välillä paljonkin. Litteroinnin tukiaineistona toimivat myös omat haastattelutilanteesta tehdyt tarkat muistiinpanot. Tutkimuksessa toteutettua ryhmähaastattelua ei äänitetty tutkimuseettisistä syistä. Haastattelun muistiinpanossa pyrittiin niin tarkkaan dokumentointiin, kuin kynän ja ruutupaperin kanssa oli mahdollista. Haastattelun pääasiallisena tarkoituksena oli hankkia merkityksellistä informaatiota, joka pyrittiin tallentamaan kirjoittamalla haastattelutilanteesta. Litteroitua aineistoa tuli yhteensä noin 50-60 sivua.

Haastatteluaineiston analyysin seuraava vaihe oli litteroitujen haastattelujen koodaus neljään eri luokkaan. Aineistosta poimittiin tutkimuskysymyksiin liittyvät kokonaisuudet ja koodattiin eri väreillä. Pääasiallisia tutkimuskysymyksiä opinnäytetyössä on kolme, mutta päätin erottaa tarkkailuhaalareita koskevan haastatteluaineiston omaksi luokakseen. Aineiston luokittelun tarkoitus oli luoda pohja analyysin jatkotoimenpiteille tutkittavaa ilmiötä jäsenettäessä. Tämä myös auttoi aineiston osien vertailussa ja sai tutkimuksen tarkoituksen kannalta tärkeät ja keskeiset aineiston osat paremmin näkyviin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 184-185.) Eri väreillä koodatut luokat säilyivät aineiston analyysissä loppuun asti.

Tutkimusaineiston analyysimenetelmän valinnassa päädyttiin opinnäytetyön ohjaavan opettajan kanssa "teemoitteluun tyypittelyn sisällä". Tällä tarkoitetaan laajemmista kokonaisuuksista tarkennettuihin osiin siirtymistä. Aineiston koodauksen jälkeen muodostettiin litterointiaineistosta tyypit, jotka koostuivat tiettyihin kokonaisuuksiin liittyvistä aineistoista. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 108-110.) Näitä kokonaisuuksia olivat hieman mielikuvituksettomasti nimetyt neljä tyyppiä: eristämistarkkailuun liittyvä vankilaturvallisuus, muu vankilaturvallisuus, eettiset kysymykset ja lainsäädäntö. Analyysin seuraavana vaiheena oli siirtyä tyyppien esittelystä tarkempaan auki purkamiseen teemoittelun avulla (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 110).

Tyypittelyvaiheen jälkeen aineisto luettiin vielä useaan otteeseen läpi oikeanlaisen tyyppien teemoiksi purkamisen varmistamiseksi. Tyypittelyvaiheessa aineisto yksinkertaistettiin, selkeytettiin ja niputettiin kokonaisuuksiksi ja tallennettiin vielä omaksi dokumentikseen, joka mahdollisti monipuolisen aineiston käsittelyn teemoitteluvaiheessa. Tyyppien alle luotiin ensiksi alustavat teemat, joiden alle pyrittiin aineistoa sijoittamaan. Mikäli jokin teema ei toiminut, se otettiin pois ja mahdollisesti korvattiin jollakin toimivammalla. Lähtökohtana koko prosessissa oli tutkimuksen tarkoitus. Jokaisen analyysivaiheen ideana oli siis olla hyödyksi tutkimukselle ja lopulta tutkimustulosten ja johtopäätösten esittämiselle. Kun aineisto oli yhdistetty tyypeiksi ja jaettu teemoiksi, oli alkuperäiset luokkakoodit pyritty säilyttämään mahdollisimman tarkasti. Näin ollen tutkimusaineiston suhde tutkimuskysymykseen sai myös uusia merkityksiä, kun koodatut aineistot oli liitetty uuteen perusteltuun kontekstiin.

Teemoittelun jälkeen aineistosta pystyttiin hyvin poimimaan olennaisia haastattelututkimuksen alustavia tuloksia, jotka kirjoitettiin auki vielä omaksi dokumentikseen. Tutkimuksen lähestymistapa aineistoon on teoriaohjaava eli abduktiivinen. Aineiston analyysi ei ole suoraan kytköksissä teoriaan, mutta teoreettiset yhteydet aineistoon voidaan kuitenkin löytää. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 99.)

8.4 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisen haastattelututkimuksen luotettavuutta pohdittaessa arvioidaan usein tutkimuksen reliaaabeliutta eli tutkimuksen toistettavuutta sekä validiutta (pätevyyttä) eli oikeanlaisten tutkimusmenetelmien käyttöä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 231). Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa osaltaan haastateltavien valinta ja valikoituminen. Haastatteluissa saatu tutkimusaineisto on laadukasta ja paikkansapitävää rikosseuraamusalan ammattilaisten ja asiantuntijoiden tuottamaa teemahaastattelurungon mukaista tietoa. On mahdollista, että tutkimuksen toistaminen eri ammattiryhmiin kuuluvien henkilöiden haastatteluilla antaisi tutkimusaineistosta eroavia näkemyksiä. Tutkimukseen haastateltujen henkilöiden ammatillinen tietämys ja perehtyneisyys on tutkimusaineiston kannalta erittäin kattava, joten haastatteluaineistoa voidaan pitää näin ollen paikkansapitävänä ja luotettavana.

Opinnäytetyön luotettavuuden arvioinnissa on syytä keskittyä käytettyjen tutkimusmenetelmien tarkasteluun. Haastatteluaineiston luotettavuus on suhteessa sen laatuun. Haastattelutilanteiden yhtenäisyys sekä aineiston käsittely analyysivaiheessa on tutkimuksessa pyritty pitämään tasalaatuisena. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi haastatteluaineiston litteroinnin tarkkuuden ja muodon pysymistä samankaltaisena tutkimusaineistoa käsitellessä sekä muiden analyysivaiheiden johdonmukaisuutta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 184-185.)

Tutkimuksen reliaaabeliuden kannalta tutkimusaineiston analyysissä ja tutkimustulosten tarkastelussa tulisi pyrkiä objektiivisuuteen. Tutkimushaastattelut ovat kuitenkin ennen kaikkea dynaamisia, merkityksiä tuottavia tilanteita, jotka edellyttävät omia kriteereitään. Nämä tilanteet osaltaan muovaavat tutkimuksen suunnan eikä voida olettaa että tulokset olisivat identtiset eri tilanteissa ja olosuhteissa. Reliaabeliuden määrittämistapoihin tutkimushaastattelujen yhteydessä tulee suhtautua tietyin varauksin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 185-186.) Luotettavuuden eduksi opinnäytetyön työvaiheet ja tutkimusmenetelmät on pyritty esittelemään riittävällä tarkkuudella. Myös tutkimustulosten tulkinassa pyritään samanlaiseen tarkkuuteen. Tutkimuksen päätelmille pyritään esittämään ymmärrettävät perusteet. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 232-233.)

Tutkimuksen pätevyuden tarkentamiseksi voidaan käyttää useita tutkimusmenetelmiä. Tällaisesta tutkimusmenetelmien yhteiskäytöstä käytetään yleisesti triangulaatio -nimitystä. Opinnäytetyössä on käytetty validiuden tarkentamiseksi erityisesti aineistotriangulaatiota, jolla tarkoitetaan erilaisten tutkimusaineistojen keräämistä tutkimusongelman ratkaisemiseksi. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 233.) Haastatteluaineiston tukena on käytetty useita kirjallisia tutkimusta tukevia aineistoja, joista osa on auttanut erityisesti teoreettisen viitekehksen rakentamisessa ja joista osa voidaan ottaa mukaan tutkimusaineiston analyysiin. Täl-

laisia aineistoja ovat esimerkiksi tarkkailuhaalareita koskevat dokumentit, uuden vankeuslain valmisteluaineisto sekä vankiloiden eristämistarkkailua koskeva ohjeistus.

8.5 Tutkimuksen eettiset kysymykset

Opinnäytetyön tekemiseen liittyy useita eettisiä kysymyksiä, joita tulee pohtia eri tutkimusvaiheissa. Lähtökohtana on se, että opinnäytetyön tutkimuseettiset periaatteet ovat yleisesti hyväksytyjä ja opinnäytetyön teon vaiheet noudattavat hyvää tieteellistä käytäntöä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 23.) Ennen opinnäytetyön aloittamista oli aiheellista selvittää tarvittavat luvat eristämistarkkailua koskevan aiheen tutkimiseen. Koska pääasiallisena tutkimusaineistona olivat oikeusministeriön alaisuudessa toimivien rikosseuraamusalan asiantuntijoiden haastattelut anottiin tutkimuslupaa Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksiköltä. Tutkimuslupa myönnettiin hakemuksen mukaisesti. Aineistonkeruulupa myönnettiin henkilöstön haastateluille ja kyselyille, sekä eristämistarkkailun havainnoinnille. Opinnäytetyön tekemisen edellytyksenä oli olla aiheuttamatta kohtuutonta haittaa rikosseuraamuslaitoksen yksiköiden toiminnalle. Hyviin tutkimuseettisiin periaatteisiin liittyy olennaisesti asianmukainen tutkimusaineiston säilyttäminen tutkimuksen teon aikana ja hävittäminen tutkimuksen valmistuttua.

Laadullisen haastattelututkimuksen tekoon liittyvät olennaisesti vapaaehtoisuus sekä haastateltavien anonymisointi (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 25). Haastateltavia lähestyttiin sähköpostitse tai puhelimitse. Haastattelupyyntöihin oli mahdollisimman selkeästi pyritty erittelemään tutkijan yhteystiedot, tutkimuksen tavoite, aineistonkeruun tapa ja osallistumisen vapaaehtoisuus sekä tutkimusaineiston käyttötarkoitus. Haastattelut toteutettiin haastateltavien ehdoilla heidän omissa yksiköissään, heidän valitsemanaan aikana. Haastattelutilanteiden aluksi pohjustettiin vielä tutkimuksen tarkoitus ja haastatteluaineiston käyttöä koskevat seikat. Ennen haastatteluita kysyttiin lupa haastattelujen nauhoittamiseen haastateltavilta.

Haastattelututkimuksen eettisenä lähtökohtana on haastateltavien anonymiteetti ja haastatteluaineistojen luottamuksellinen käsittely. Opinnäytetyön aineiston analyysiprosessissa on pyritty häivyttämään yksilötunnisteet jo haastatteluaineiston litteroinnista eteenpäin. Analyysin edetessä ja tutkimusaineiston pilkkoutuessa häivytettiin viimeisetkin tunnisteet. Haastattelujen yhteydessä sain tutkimusaineistoni tueksi myös erilaisia dokumentteja. Haastateltavilta pyrittiin haastatteluhetkellä selvittämään, missä laajuudessa dokumentteja oli soveliasta tutkimuksessa käyttää.

Itse rikosseuraamusalalla työskentelevänä henkilönä erityisen haasteen luo objektiivisen tutkimusotteen turvaaminen tutkimusasetelmassa, aineiston käsittelyssä sekä tulosten ja johto-

päätösten esittämisessä. Riskinä virkatehtävien ja tutkimuksen limittäisyydessä voi olla tutkimuksen puolueettomuuden vaarantuminen ja tutkija-näkökulman mureneminen.

Kirjallisen tutkimusaineiston osalta tulee myös huomioida tietyt hyvän tutkimusetiikan mukaiset käytännöt. Käytännössä tällä tarkoitetaan opinnäytetyön teoreettisen lähdeaineiston kohdalla asianmukaisia lähdeviittauksia ja oikeaoppista kieliasua lähdeaineistoon viitattaessa.

8.6 Oma ammatillinen asiantuntijuus

Tutkimusta tehdessä minulle on kertynyt rikosseuraamusalan työkokemusta vankilan valvontaja ohjaustehtävistä noin viisi ja puoli vuotta. Tänä aikana olen ollut ammatissani läheisesti tekemisissä eristämistarkkailun ja muiden turvaamis- ja pakkotoimenpiteiden kanssa. Myös henkilökohtainen kiinnostuksenkohteeni on vankilaturvallisuudessa ja päihdevalvonnassa. Virkatehtävien ja tutkimuksen aiheen ollessa niin lähellä toisiaan, tulee kiinnittää erityistä huomiota tutkimusetiikkaan ja objektiivisen näkökulman säilymiseen tutkimuksen eri vaiheissa.

Opinnäytetyössä on pyritty pitämään tutkimusnäkökulmasta kiinni mahdollisimman tarkasti aineiston hankinnassa, sekä tutkimus- ja analyysimenetelmissä. Oman ammatillisen osaamisen pohjalta tehtyjä havaintoja tuodaan esille opinnäytetyössä tutkimustulosten perusteella esitettyjen johtopäätösten tukena sekä loppupohdinnassa. Tutkimuksen käsitteellisessä viitekehityksessä tiloja, toimintaympäristöä, ohjeistusta ja työvälineitä avaava kappale (7) pohjautui konkreettisiin työympäristöihin ja toimintatapoihin, mihin olen virkaurallani tottunut. Tutkimuksen johtopäätöksissä ja pohdinnassa sovelletaan tätä omaa ammatillista tietoa tutkimustuloksiin.

9 Tutkimustulokset

Tutkimustulokset perustuvat vankiloissa sekä muissa rikosseuraamusalan asiantuntija- ja koordinaatioyksiköissä toteutettuihin tutkimushaastatteluihin. Lisäksi tutkimusanalyysissä on otettu huomioon aineistoa tukevista dokumenteista saatu opinnäytetyön tarkoitusta oleellisesti palveleva tieto erityisesti eristämistarkkailun käyttökertoja, tarkkailuhaalareiden käyttöä, kehonsisäistä kuljetusta sekä uuden vankeuslain valmistelua koskien.

9.1 Eristämistarkkailun käyttö ja löydökset

Eristämistarkkailutapauksia oli valtakunnallisesti 75 kappaletta vuonna 2012 ja 34 kappaletta aikavälillä 1.1.2013-15.8.2013. Ennusteen mukaan eristämistarkkailun käytössä ei tapahtune suurta muutosta vuoteen 2012 nähden. Vuoden 2012 75:stä eristämistarkkailutapauksesta Itä-

ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueella toimeenpantiin 49. Näistä 17:ssä tapauksessa tehtiin löydöksiä.

Eristämistarkkailun käytössä ilmeni runsastakin vaihtelua eri yksiköiden välillä. Eristämistarkkailun käyttökertojen määrä osoittautui kuitenkin yksiköiden sisällä pääasiassa hyvinkin yhtenäiseksi ja lähivuosien aikana toteutuneiden eristämistarkkailujen lukumäärä oli yksiköittäin pysynyt melko tasaisena. Eristämistarkkailuihin ja niiden määrään vaikuttaa keskeisesti rikosseuraamusyksikön toteuttama politiikka, työtavat ja rakenteet. Haastatteluaineistoissa esiin tulleiden vankiloiden vuosittaiset eristämistarkkailumäärät sijoittuvat 7-12 tapauksen välille. Kahdessa tutkimusvankilassa eristämistarkkailun keskimääräinen toimeenpanofrekvenssi oli noin kerran kuukaudessa. Joissakin vankiloissa ilmeni myös eristämistarkkailun vähäisempää käyttöä turvaamistoimenpiteenä.

Laitoskohtaisiin eristämistarkkailujen toimeenpanomääriin vaikuttivat keskeisesti laitosten poistumislupia ja perhetapaamisia koskeva politiikka, vankiloiden vankirakenne ja fyysiset tilat. Niin kutsuttujen tarkkailuhaalareiden käyttö ja niiden käyttökiellon vaikutukset eristämistarkkailuun vaikuttivat joissakin laitoksissa eristämistarkkailujen määrään ja toteutukseen. Eristämistarkkailun suhde henkilönkatsastukseen oli myös joissakin laitoksissa merkittävänä tekijänä eristämistarkkailun toimeenpanossa. Poistumislupakäytännöt ovat erilaisia eri vankiloissa. Mikäli laitoksessa oli tiukka tai tiukentunut lomapolitiikka, oli sillä pääsääntöisesti vähentävä vaikutus eristämistarkkailun käytön tarpeeseen. Tiukan lomapolitiikan yhteydessä nousi esiin verrattain suuri perhetapaamisten määrä. Haastatteluissa nousi esiin myös laadukkaan poistumislupakäytännön käsite. Tällä tarkoitetaan enemmän laatuun kuin määrään perustuvaa poistumislupapolitiikkaa ja poistumislupaharkintaa. Pyrkimyksenä on siis arvioida mahdolliset ongelmat entistä tarkemmin poistumislupia pohdittaessa. Pääsääntöisesti eristämistarkkailun käyttö tapahtui poistumislupien, perhetapaamisten sekä vankilaan siviilistä vankeustuomiotaan suorittamaan saapuvien vankien yhteydessä.

Säännönmukaista kaavaa löydösten suhteelle eristämistarkkailujen määrään nähden on mahdotonta laskea. Eristämistarkkailutilanteissa ilmenneet selkeät löydökset koskien kiellettyjä aineita ja esineitä ilmenivät osassa tutkimuslaitoksissa noin 10-20 prosentissa tapauksista. Osassa laitoksista käytössä olevan politiikan mukaan eristämistarkkailu tulee kysymykseen vasta riittävien perusteiden täytyttyä ja riittävän varmuuden ilmettyä koskien kehonsisäistä salakuljetusta. Tällä tarkoitetaan käytännössä henkilönkatsastuksen käyttämistä eristämistarkkailuun nähden ensisijaisena keinona. Tämän jälkeen toimeenpantu eristämistarkkailu on hyvin suurella todennäköisyydellä tuloksekas löydösten suhteen.

Varmojen eristämistarkkailussa paljastuneiden kehonsisäistä salakuljetusta koskevien tapaus-

aineet tai esineet olisi saatu vietyä eristämistarkkailun ohi, tai joissa vanki olisi saanut hävitettyä ne jossakin eristämistarkkailun vaiheessa. Kehon sisältä saaduista löydöksistä käytetään usein hivakka-nimitystä. Eristämistarkkailuissa tavattuja hivakoita ovat usein Kinder-munan muovikoteloon, kondomiin tai jonkinlaiseen teippiin pakatut hivakat. Löydösten määrässä ja laadussa oli tutkimusaineiston mukaan suuria heittoja. Hivakoista on pääsääntöisesti löytynyt huumausaineita, huumaavia lääkeaineita sekä hormoneja. Usein eristämistarkkailuissa paljastuu myös huumausaineiden käyttövälineitä sekä esimerkiksi puhelimen SIM-kortteja. Tutkimuksessa ei ilmennyt, että eristämistarkkailun yhteydessä olisi törmätty matkapuhelimiin (ks. Casciani 2007). Valtaosa kehonsisäistä salakuljetusta koskevista löydöksistä ovat kiellettyjä aineita, kuten huumausaineita tai lääkkeitä.

Haastatteluissa esiin nousseet eristämistarkkailutilanteissa tehdyt löydökset olivat melko suuria. Usein puhuttiin useista kymmenistä lääketableteista. Salakuljetettavista aineista esiin nousi etenkin Subutex-tabletit, joiden kohdalla löydökset olivat usein mittavia 50-150 tabletin erinä. Useasti kehon sisältä saaduissa hivakoissa oli mukana useampia eri aineita, kuten marihuanaa, hasista ja amfetamiinia. Tämänkokoisten aine-erien yhteydessä nousi pohdittavaksi myös kiellettyjen aineiden merkittävä rahallinen arvo vankilassa ja mahdolliset lieveilmiöt. (ks. Perälä 2011, 178-180.) Hormoneiden löytyminen eristämistarkkailun yhteydessä vaikutti haastattelujen mukaan olevan vahvasti yhteydessä vankien mahdollisuuteen käyttää vapaita painoja vapaa-ajalla tapahtuvan voimaharjoittelun yhteydessä. Mikäli vapaita painoja oli jossakin vankilassa rajoitettu, olivat hormoni-takavarikot harvinaisempia. Haastattelujen mukaan yhä useammin eristämistarkkailussa törmätään myös huumausaineiden käyttövälineisiin, kuten ruiskuihin ja neuloihin. Tämänkaltaisissa löydöksissä etenkin terveydelliset riskit puhuttivat.

9.2 Manipulointi

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää erityisesti mahdollisia eristämistarkkailuun liittyviä ongelmakohtia kuten vankien käyttämiä manipulointikeinoja eristämistarkkailussa saatujen tulosten vääristämiseksi tai todisteiden hävittämiseksi. Teemahaastatteluissa kävi ilmi useampia tavattuja tulosten manipulointikeinoja. Ongelmallisiksi koettiin useasti tilanteet, joissa vanki liikkui tarkkailusellin ulkopuolelle. Näitä tilanteita olivat esimerkiksi ulkoilun järjestäminen ja henkilönkatsastukseen kuljettaminen. Vankiloissa oli ilmennyt useita tapauksia, joissa vangit olivat pyrkineet hävittämään kehonsa sisältä kaivamiaan hivakoita ulkoilun tai henkilönkatsastukseen kuljettamisen aikana. Eristämistarkkailussa olevan vangin päivittäisen ulkoilun valvonta edellyttää valvontahenkilökunnalta erityistä tarkkaavaisuutta. Haastatteluissa korostettiin erityisesti henkilökunnan hyviä yhtenäisiä käytäntöjä ulkoilun valvonnassa etenkin silloin, kun ulkoilu tapahtuu ilman tarkkailuhaalareita. Käytäntöjen yhtenäisyys ja täsmällinen henkilökunnan ohjeistus puhutti myös henkilökatsastuksen ollessa kyseessä. Haastatteluissa

ilmeni, että henkilökatsastusreissuilla oli tapahtunut vahinkoja, joiden seurauksena vanki oli saanut hävitettyä kehonsa sisältä käsiinsä saamansa kielletyt aineet. Tällaisia inhimillisiä erehdyksiä ovat esimerkiksi vangin päästäminen terveydenhuoltolaitoksen wc-tiloihin ilman riittävää valvontaa. Vangin liikkussa tarkkailusellin ulkopuolella, oli ensisijaisesti tavattu manipulointikeino todistusaineiston hävittäminen tai hävittämisen yritys.

Tutkimusaineistossa lähes kaikissa haastatteluissa nousivat esiin maininnat kehon sisältä saatujen kiellettyjen aineiden uudelleen kierrättämisestä. Tällä tarkoitetaan sitä, että vanki ulostaa hivakan tarkkailusellissä ja laittaa sen uuteen kiertoon nielemällä hivakan tai laittamalla sen takaisin peräaukkoonsa. Tämänkaltaisesta toiminnasta on ollut vahvasti näyttöä etenkin tilanteissa, joissa tarkkailusellistä on löytenyt ulostetta, jota vanki on mahdollisesti yrittänyt kätkeä esimerkiksi patjan alle, mutta kiellettyjä aineita ei ole tarkastuksessa löytenyt. Tämän kaltaista toimintaa on havaittu erityisesti tarkkailuhaalareiden käyttökiellon astuttua voimaan, jolloin vangit pääsevät kehossaan oleviin aineisiin huomattavasti helpommin käsiksi. Haastatteluissa ilmeni, että vangit ovat joskus pyrkineet tarkkailusellissä hävittämään yksittäisiä pillereitä hakkaamalla ja murskaamalla niitä sementtilattiaan tai -seinään hienoksi pölyksi. Erityisen ongelmallisena pidettiin eristämistarkkailun yhteydessä vaaditun ympärivuorokautisen tarkkailun vaatimusta.

"Kun kyseessä on ympärivuorokautinen tarkkailu, ei aina välttämättä pystytä järjestämään riittävän intensiivistä valvontaa varsinkaan yöaikana. Näin voi syntyä lyhyt viive valvontahenkilökunnan reagointiin ja minuutinkin viive voi olla riittävä aika vangille hävittää kielletyt aineet tai laittamaan ne uudestaan kehonsa sisälle, mikäli hän pääsee niihin käsiksi."

Myös tarkkailuhaalareiden ollessa käytössä on tavattu manipulointia. On tiedossa tapauksia, joissa vanki on ulostanut haalareihinsa ja saanut tuotokset kaivettua haalareiden sisältä esiin jotenkin. Sellistä on tällöin saattanut löytyä ulostetta ja vierasesineitä. Vangit ovat myös myöntäneet käyttäneensä eristämistarkkailun aikana kehonsa sisältä saamiaan kiellettyjä aineita.

"Jos peli on jo menetetty, niin saa ees pöntön sekasin."

Tunnettuja manipulointikeinoja olivat myös runsas tai vähäinen syöminen. Vankien tiedetään esimerkiksi poistumisluvallaan syövän ensin runsaasti ja tämän jälkeen nielevän hivakan. Vähäisellä syömisellä pyritään ehkäisemään ulostamisen tarvetta. Syömisen lisäksi tiedetään vankien saattavan käyttää myös ruuansulatusta hidastavia lääkkeitä, kuten opiaatteja.

"Jos nautitaan suun kautta ja sitten käytetään ruuansulatusta hidastavia lääkkeitä, saattaa kestää useita vuorokausia ja vanki on saattanut antaa puhkaita näytteitä. Usein tuntuu, että eristämistarkkailussa vangit kärsivät ummetuksesta syystä tai toisesta."

Eräs teemahaastatteluissa ilmennyt harhauttamiskeino on niin kutsuttu nallihivakka. Tällä tarkoitetaan sitä, että vanki työntää peräsuoleensa varsinaisen hivakan perään hämäyshivakan. Tämä yleensä jo tuloillaan oleva nallihivakka on usein ainemäärältään melko pieni. Tämä voidaan kuitenkin luovuttaa vartijoille ja pyrkiä siihen, että valvontahenkilöstö on tyytyväinen kyseiseen löydökseen ja eristämistarkkailu lopetetaan. Kehon sisällä on kuitenkin tämän nallihivakan jälkeen vielä varsinainen hivakka, joka on yleensä nallihivakkaa ainemäärältään noin 3-5 kertaa suurempi. Hivakoiden koot ovat olleet niin suuria, että on epätodennäköistä, että niitä on nielty, vaan ne on todennäköisesti sijoitettu suoraan peräsuoleen. Tällaiset tapaukset eivät ole kovinkaan harvinaisia. On myös todennäköistä, että tämä hämäystekniikka saattaa joskus toimiakin ja vanki pääsee osastolle suuren hivakan kanssa.

Haastatteluissa korostettiin, että eristämistarkkailu, tarkkailuhaalarit tai röntgenin avulla suoritettu henkilökatsastus eivät ole koskaan sataprosenttisen aukottomia. Täysin aukottomaksi ei toimenpiteitä myöskään tulla saamaan teknisillä välineillä tai lainsäädännöllä. Uusista huumausaineiden salakuljetustavoista pyritään välittämään tietoa esimerkiksi PTR-keskuksen kautta.

9.3 Tarkkailuhaalarit

Opinnäytetyön yhtenä tarkoituksena oli selvittää tarkkailuhaalareiden valvonnallista asemaa eristämistarkkailussa. Tutkimuksen tekohetkellä tarkkailuhaalarit olivat olleet käyttökiellossa muutaman kuukauden ajan maaliskuusta 2013 lähtien (ks. Kerkelä 2013). Tutkimushaastatteluissa saatiin siis olennaisesti kartoitettua viimeisimmän haalareiden käyttökiellon vaikutuksia eristämistarkkailun tehokkuuteen. Tutkimushaastatteluja tehtiin yksiköissä, joissa tarkkailuhaalareiden käytöstä oli kokemusta sekä yksiköissä, joissa haalareita ei oltu käytetty kertakaan eristämistarkkailussa.

Haastatteluissa saatujen tilastojen perusteella tarkkailuhaalareiden avulla toteutetut eristämistarkkailut olivat osoittautuneet varsin tehokkaiksi päihdevalvonnan keinoiksi. Vuonna 2012 haalareiden käyttökertoja oli yhteensä 48. Näistä kymmenessä tapauksessa tehtiin löydöksiä. Löydösten määrä käyttökertoihin nähden oli siis noin viidesosa. Lain valmistelun yhteydessä tehtyjen selvitysten mukaan tarkkailuhaalarit olivat tilastojen ja lausuntojen perusteella parantaneet vankilaturvallisuutta. Tutkimushaastatteluissa ei ilmennyt, että tarkkailuhaalareita olisi käytössä muissa maissa kuin Suomessa. Tutkimusaineistosta ilmeni, että vankien suunnalta ei ollut Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueella ilmennyt valituksia tarkkailuhaalareita koskien, kun niiden käyttö oli perusteltu vangeille hyvin.

Kaikissa tutkimushaastatteluihin tarkkailuhaalareiden asemaa pidettiin tärkeänä tehokkaassa todisteiden suojaamisessa. Yhden haastateltavan mukaan tarkkailuhaalareiden käytöllä oli myös selkeä ennaltaehkäisevä vaikutus. Haalareiden avulla toteutettua eristämistarkkailua pidettiin yleisesti myös tehokkaampana keinona kuin pelkällä kameravalvonnalla toteutettua eristämistarkkailua. Haalareiden epämukavuudella tai yleisesti eristämistarkkailun epämiellyttävyydellä ei koettu itsessään olevan juurikaan sellaista vaikutusta, joka estäisi vankeja yrittämästä huumausaineiden salakuljetusta.

"Tarkkailuhaalareiden asema on se, että ne tehostavat eristämistarkkailua, tekevät siitä tarkoituksenmukaisen toimenpiteen ja parantavat eristämistarkkailussa olevan vangin asemaa. Haalareiden käytöllä ehkäistään hivakoiden uudelleenkierrätystä ja hygieniataso on ollut tällöin myös paljon parempi."

Tarkkailuhaalareiden käyttöä ei kuitenkaan useissa haastatteluihin pidetty säännönmukaisena, vaan korostettiin yksilöityjä toimintatapoja kulloiseenkin tilanteeseen sopivaksi. Yksiköissä, joissa tarkkailuhaalareita ei oltu kertaakaan käytetty oli pääasiallisena perusteena eristämistarkkailun käyttämättömyydelle rakenteelliset ja turvallisuuspoliittiset perusteet. Ilmeni, että jos vankiloiden eristämistarkkailutilat ovat riittävän asianmukaiset, ei tarkkailuhaalareiden käytölle välttämättä katsota olevan tarvetta. Useissa vankiloissa eristystilat on kuitenkin rakennettu esimerkiksi vanhoihin eri tarkoitukseen suunniteltuihin tiloihin, jolloin tarkkailuhaalareiden käytölle nähtiin aivan erilaiset perusteet.

Eräässä vankilassa kuvattiin tarkkailuhaalarikiellon heikentäneen eristämistarkkailun käyttökelpoisuutta ja tavallaan myös vankien asemaa eristämistarkkailussa. Haalareiden käyttökiellon astuttua voimaan oli eristämistarkkailuja toimeenpantu kolmen vangin kohdalla. Näistä kolmesta tapauksessa kahdessa vanki tai hänen alusasunsa oli ollut ulosteessa. Kerran vanki oli ilmoittanut syöneensä hivakoita. Alkuvuodesta käydyn yhteiskunnallisen keskustelun yhteydessä nousi poliittisten päättäjien taholta argumentti, jonka mukaan vangit joutuisivat haalaritarkkailussa olemaan omissa ulosteissaan. Nyt voidaan asiassa katsoa käyneen juuri päinvastoin. On myös mahdollista, että vangin päästessä eristämistarkkailussa käsiksi huumausaineeseen, pystyy hän käyttämään ainetta välittömästi. Vanki näin ollen syyllistyy huumausaineenkäyttörikokseen tai vähintäänkin itsensä päihdyttämiseen. Haalareilla tämän laatuisen toiminta voitaisiin estää. Myös muissa yksiköissä oli vastaavanlaiseen toimintaan törmätty juuri haalareiden käyttökiellon astuttua voimaan.

Tarkkailuhaalareita voidaan tutkimusaineiston mukaan pitää myös vangin etuna vaikka vanki itse saattaa kuvitella hänen etunsa olevan se, että hän saa salakuljetettua aineet vankilan osastolle. Kaikkien vankien etuna voidaan kuitenkin pitää sitä, että vankilassa on mahdollisimman vähän huumeita. Tarkkailuhaalareiden voidaan katsoa parantavan eristämistarkkailun sijoitetun vangin asemaa sekä tehostavan rikosten torjuntaa huomattavasti. Tarkkailuhaalareiden ollessa käytössä, voidaan valvonnallisena haasteena pitää etenkin henkilönkatsas-

tuskuljetuksia. Valvontaa ei saada täysin aukottomaksi myöskään haalareiden ollessa käytössä.

Joissakin yksiköissä ilman tarkkailuhaalareita suoritettavaa eristämistarkkailua pidettiin varsin tehottomana. Koettiin, että eristämistarkkailua ei näin ollen ole juuri syytä käyttää ilman henkilönkatsastusta ja selkeää näyttöä kehonsisäisestä salakuljetuksesta. Haalarittoman tarkkailun teho koettiin yhdessä yksikössä varsin kyseenalaiseksi käyttökokemusten perusteella.

9.4 Henkilökunnan ohjeistus ja yksiköiden toimintatavat

Tutkimusaineistosta ilmeni, että sekä henkilöstön ohjeistuksessa ja toimintatavoissa että yksiköiden toiminnassa eristämistarkkailun suhteen oli suuriakin eroja. Tutkimukseen osallistuneissa vankiloissa oli pääasiassa laadittu asianmukaiset ja ajantasaiset ohjeet henkilökunnalle eristämistarkkailun toimeenpanosta. Joissakin yksiköissä juurikin henkilökunnan työtapoja pidettiin mahdollisena ongelmakohtana. Yksiköiden ohjeistuksen ollessa pääasiassa asianmukaisella tasolla on huomioitava, että koko henkilökunta ei joissakin laitoksissa välttämättä toimi annettujen ohjeiden mukaisesti. Myös inhimillisiä virheitä voi sattua. Asia, mistä henkilökunnan tiedettiin joskus lipsuvan oli vangin ja sellin tarkastaminen. Pyrkimyksenä olisi kuitenkin se, että vanki ja sellitila tarkastetaan riittävän usein. Erityisesti osaston esimiesten rooleja korostettiin henkilökunnan työtapojen seuraamisessa ja yhtenäistämässä. Kahdessa vankilassa pidettiin ongelmallisena sitä, että esimerkiksi niin kutsutut "heittomiehet" eivät välttämättä olleet perillä eristämistarkkailun vaiheista. Ohjeistuksen terävöittämistä ja henkilökunnan koulutuksia eristämistarkkailua koskien pidettiin aiheellisina. Koulutuksissa olisi hyvä kerrata esimerkiksi eristämistarkkailun keston vaikuttavia tekijöitä. Osa henkilökunnasta ei välttämättä ole esimerkiksi tietoisia siitä, että nieltynä hivakalta voi kestää useita vuorokausia kulkeutua ruuansulatuskanavan läpi. On raportoitu, että joissakin tapauksissa hivakan kulkeutuminen on kestänyt jopa kymmenen vuorokautta. Näin ollen eristämistarkkailut saattavat jäädä kestoltaan liian lyhyiksi.

Joissakin laitoksissa eristämistarkkailua saattavat hoitaa pääasiassa erikseen siihen valittu henkilökunta. Tämä henkilökunta voi olla esimerkiksi vankilan tarkastus- ja tiedusteluryhmää, jonka tiedetään olevan huolellista ja tarkkaavaista. Sijaisvartioita ei tällöin työllistetä eristämistarkkailua koskevien virkatehtävien suorittamiseen. Erityisesti henkilökunnan asenteella, motivaatiolla, yhteistyöllä ja työn mielekkyydellä koettiin olevan suuri merkitys tehtävien huolellisessa ja asianmukaisessa hoitamisessa.

Haastatteluissa ilmeni, että suurimmat erot toimintatavoissa olivat vankiloiden välillä. Koettiin, että toimintatavat voivat vaihdella lain puitteissa paljonkin. Laitosten toimintatapojen välisten erojen epäiltiin johtuvan rakenteellisista, kulttuurisista ja ohjeistuksellisista eroista.

Laitosten toimintatapojen variaationa pidettiin myös sitä, ettei kaikissa vankiloissa ole tarkkailuhaalareita käytetty missään vaiheessa. Haastatteluissa ehdotettiin esimerkiksi organisaation sisäisten yhtenäisten koulutusten järjestämistä niille virkamiehille, jotka ovat eristämistarkkailun kanssa tekemisissä virkatehtävissään.

Laitosten väliset eristämistarkkailua koskevat toimintatavat ilmenivät erityisesti eristämistarkkailun suhteessa henkilönkatsastukseen. Jotkut laitokset olivat erityisesti tarkkailuhaalareiden käyttökiellon jälkeen ottaneet ensisijaiseksi keinoksi henkilönkatsastuksen, jonka tulosten perusteella arvioitiin eristämistarkkailuun sijoittamisen tarpeellisuutta. Tällöin myös henkilökunnalla on tieto kehon sisällä olevista vierasesineistä. Tämä helpottaa myös vangin kanssa asioimista.

"Me emme ole tehneet niin, että vasta seitsemän vuorokauden eristämistarkkailun jälkeen vietäisiin henkilönkatsastukseen, vaan aina kun on epäily olemassa, lähdetään ----, otetaan kuva ja sen pohjalta aletaan miettimään mitä lääkäri lausuu. Jos siinä lukee sen tyyppisiä asioita, että kehossa on viis senttiä kertaa kaksikymmentä senttiä kokoinen vierasesine, joka ei ihmiskehoon kuulu, sitten sen jälkeen aloitetaan eristämistarkkailu. Meidän toimintamalli on se."

"Sellaiset asiat nousevat esiin, kun meillä on röntgen-kuva ja lääkärin lausunto siitä. Vangin kanssa ei tällöin tarvitse kinata, että onko vai eikö ole aineita suolissa. Vangille näytetään kuvat ja lausunto, että hän näkee, mihin juttu perustetaan vaikka vangilla olisikin asiasta erilainen näkemys."

Joissakin vankiloissa eristämistarkkailua käytettiin huomattavasti enemmän kuin henkilönkatsastusta tarkkailuhaalarien ollessa käytössä. Nyt tilanne on käännetty toisin päin. Tämä on saattanut johtaa myös siihen, että vangit eivät välttämättä ole osanneet orientoitua muuttuneisiin käytäntöihin. Vakiintuneet tavat kuljettaa huumausaineita kehon sisällä eivät välttämättä tällöin enää toimi.

9.5 Eristämistarkkailua koskevat kehitysehdotukset

Haastatteluaineistossa tuli esille useita eri menetelmiä, joiden avulla eristämistarkkailua voitaisiin kehittää. Kehitysehdotukset liittyivät esimerkiksi käytännön työhön todisteiden turvaamiseksi, työturvallisuuden parantamiseen ja lainsäädännön kehittämiseen. Erityisesti tarkkailuhaalareita toivottiin takaisin käyttöön lainsäädännön päivittämisellä. Lainsäädäntöön toivottiin päivityksiä myös eristämistarkkailua koskeviin kestoihin. Haastatteluissa ehdotettiin esimerkiksi nykyisen seitsemän vuorokauden mittaisen enimmäisajan pidentämistä esimerkiksi kymmeneen vuorokauteen, sillä on ilmennyt tilanteita joissa vanki on ollut yhdeksän vuorokautta ulostamatta. Toimivaksi työtavaksi ehdotettiin vangin sijoittamista haalaritarkkailuun siihen saakka, kunnes riittävät henkilöstöresurssit ovat käytössä henkilönkatsastukseen viemistä varten. Tämä ajankohta olisi yleensä viimeistään seuraavana päivänä. Näin ollen saataisiin tehokas työtapä päihdevalvonnan keinoksi ja eristämistarkkailu voitaisiin purkaa huomattavasti.

tavasti nopeammin kuin tänä päivänä, jos henkilönkatsastuksessa ei todeta vangin sisällä vierasesineitä.

"Pelisääntöjen tulisi olla työtä tukevaa, eli lainsäädännön tulisi olla sellainen, joka antaa työlle onnistumisen edellytykset."

Joidenkin haastateltavien mukaan itse eristämistarkkailua ei tarvitsisi kehittää suuremmin. Henkilöstöresursseja olisi oltava riittävästi. Lasiseinillä, kaltereilla ja kameroilla ei voi korvata henkilökuntaa ja fyysistä valvontaa. Erityisiä kehitystarpeita nähtiin kuitenkin erityisesti turvallisuudesta vastaavan valvontahenkilöstön ja vankilan sairaanhoitohenkilökunnan välillä.

"Vankilan terveydenhuoltohenkilökunta tapaa eristämistarkkailussa olevaa vankia päivittäin ja voisi antaa oman suosituksensa henkilönkatsastukseen näkemyksensä mukaan. Terveystieteiden suositukset perustuisivat tällöin vangin terveyttä vaarantaviin seikkoihin. Yleisesti ottaen terveydenhuollon, valvontahenkilökunnan sekä laitoksen johdon yhteistyötä tulisi kehittää. Kukin pystyisi tarvittaessa antamaan toisilleen virka-apua ja yhteistyö olisi saumatonta."

Myös yhteistyötä siviilipuolen sairaanhoidon kanssa korostettiin, samoin kuin hyviä yhteistyösuhteita poliisin ja tullin kanssa. Haastateltavat pitivät tärkeänä myös henkilökunnan kouluttamista turvaamis- ja pakkotoimenpiteitä koskien. Koulutukset tapahtuisivat joko yksiköiden sisäisesti tai organisaatiotasolla keskitetysti yhtenäisten työtapojen varmistamiseksi. Myös vankilatiedustelun kehittäminen nähtiin olennaisena osana ennakoivaa ja ennalta ehkäisevää päihdevalvontaa.

Haastatteluaineistossa korostuivat myös tiloja ja työvälineitä koskevat kehitysehdotukset. Tilojen, jossa eristämistarkkailu toteutetaan, tulisi olla asianmukaiset. Rakenteet tulisi päivittää tarkoituksen mukaisiksi kaikissa vankiloissa. Myös tekniset työvälineet, kuten seulontalaitteistot tulisi olla ajan tasalla. Joissakin vankiloissa löydökset seulotaan käsin. Tavoitteena olisi, että vangin ulosteita ja ulosteisia huumehivakoita ei henkilökunnan tarvitsisi käsitellä edes hanskat kädessä. Tällä parannettaisiin myös henkilökunnan työturvallisuutta.

9.6 Eristämistarkkailun tarpeellisuus ja tausta

Tutkimuksen pohjatyön aikana yritettiin saada viitteitä ja selvittää sitä, mistä eristämistarkkailu juontaa juurensa ja miten se on saapunut Suomen vankeinhoitoon. Sen historia täällä on suhteellisen helposti selvitettävissä, mutta tarkoituksena oli myös selvittää mistä se on Suomeen saapunut. Opinnäytetyön teoriapohjaa rakentaessa ei myöskään selvinnyt, että eristämistarkkailua olisi sellaisenaan käytössä muiden maiden vankeinhoidossa. Tästä ajattelumaltilista johdettiin opinnäytetyön kannalta keskeinen kysymys: Miksi eristämistarkkailu tarvitaan Suomen vankeinhoidossa turvaamistoimenpiteenä?

Haastateltavista osalla oli sellainen käsitys, että muissa Pohjoismaissa, kuten Ruotsissa olisi vastaavanlainen tarkkailu käytössä. Ruotsissa tiedetään olleen käytössä jo ainakin 1990-luvulla niin kutsuttu "kuninkaan tuoli". Kyseessä oli eristysseili, jossa oli lasiseinä. Tämän takana vankia tarkkaili kaksi henkilökuntaan kuuluvaa. Tällä tiedetään olleen vaikutusta Suomen ratkaisuun kehonsisäisen salakuljetuksen kontrolloimiseksi. Haastatteluissa oltiin pääosin yksimielisiä siitä, että eristämistarkkailun juuret Suomen vankeinhoidossa ovat juurikin Ruotsin kokemuksissa eristämisestä kehonsisäistä salakuljetusta epäiltäessä. Eristämistarkkailua koskeva lainsäädäntö on sisällöllisesti muuttunut vain vähän niin kauan kuin eristäminen kehonsisäistä kuljetusta epäiltäessä on ollut mahdollista. Tarkkailuhaalareiden käytöstä muissa maissa ei haastatteluissa oltu kuultu tai nähty.

Eristämistarkkailun kotimaisina erityispiirteinä pidettiin erityisesti Suomen kokonaisvaltaisesti melko tiukkaa huumausainepolitiikkaa ja vankiloiden poistumislupakäytäntöjä.

"Suomen huumausainepolitiikka muuallakin kuin vankiloissa on aika kireää luokkaa. Tuntuu siltä, että monessa maassa ollaan pikkuhiljaa liukumassa sen tyyppiseen, että miedot huumausaineet alkavat kohta olla, jos ei nyt ihan sallittuja tai suositeltavia, mutta sellaisia, että niiden käyttöä ei sanktioida niin paljoa. Suomi perinteisesti on tiukan huumausainepolitiikan maa. Se varmasti heijastuu tänne."

Eristämistarkkailua perusteltiin erityisesti Suomen vankiloiden poistumislupa- ja perhetapaamiskäytännöillä. Suomessa myönnetään vankiloissa verrattain paljon poistumislupia. Myös esimerkiksi perhetapaamiskäytännöissä tiedetään olevan eroja muiden maiden välillä. Irlannissa perhetapaamiset ovat kameravalvottuja. Erityistä huomiota haastatteluissa kiinnitettiin siihen, että Suomen vangeista valtaosalla on vaikea päihdeongelma. Näin ollen vankiloissa on valtava kysyntä päihdyttäville aineille ja jo pieni määrä huumausaineita vankilassa on turvallisuusriski. Suuren kysynnän ja runsaiden poistumislupien ja perhetapaamisten yhteyttä toisiinsa pidettiin selkeänä. Tämän vuoksi tarvitaan myös tehokkaat keinot puuttua huumausainneiden salakuljetukseen.

"...on vertailtu monia asioita kuten vankilaturvallisuutta, vangin terveydentilaa ja toisaalta tarkastustoimien vahvuutta. Kyseessä on eräänlainen intressi-vertailu jossa voi päätyä hyvin erilaisiin tuloksiin. Perustuslakivaliokunta on tämän kuitenkin hyväksynyt."

Eristämistarkkailu koettiin tarpeellisenä turvaamistoimenpiteenä kaikissa asiantuntija haastatteluissa. Sen pääasiallisen tarkoituksena nähtiin vankilaturvallisuuden ylläpitäminen ja huumausainneiden vankilaan kulkeutumisen vähentäminen. Tärkeänä pidettiin myös eristämistarkkailun välillisiä vaikutuksia vankilaympäristöön. Eristämistarkkailulla koettiin olevan perusteltu asema uskottavassa vankeinhoidotyössä, vangin mahdollisuudessa kuntoutua ja turvallisen työympäristön luomisessa ja ylläpitämisessä. Haastatteluissa tuli esiin myös eristämistarkkai-

lun asema päihdevalvonnan viimesijaisena keinona. Eristämistarkkailun käyttö tulee kyseen seen vasta silloin, kun muut keinot on käytetty.

"Selitys, jonka mukaan rajoitetummasta eristämistarkkailusta johtuen aineita kulkeutuisi vankilaan jotain muuta kautta ei ole mikään selitys. Meidän velvollisuutemme on päihteiden vähentäminen vankiloissa. Tämä on toteutunut aika hyvin käsittääkseni. Kyllä kaikki pienet purot täytyy yrittää tyrehdyttää."

Eristämistarkkailun etuna pidettiin sen helppokäyttöisyyttä ja sitä seikkaa, että sen toimeenpano ei ole kytköksissä henkilöstöresursseihin henkilönkatsastuksen tapaan. Eristämistarkkailu voidaan käynnistää milloin tahansa normaaleilla vankilan henkilökuntaresursseilla. Henkilönkatsastus sen sijaan vaatii vangin kuljettamista ja valvontaa. Vankiloissa ei ole aina saatavilla sellaisia resursseja, joilla henkilönkatsastus voitaisiin toteuttaa välittömästi esimerkiksi vangin palatessa poistumislualta tai perhetapaamisesta.

Haastatteluissa nousi myös esiin se tosiasia, että vaikka käytössä olisi ensisijaisesti henkilönkatsastus päihdevalvonnan keinona, tarvitaan silti jokin tarkkailu, missä huumausaineiden kulkeutumista voidaan tarkkailla ja jossa voidaan luotettavasti todentaa se, että kehon sisällä olleet kielletyt aineet ja esineet on saatu pois. Joko tämä tarkkailu toteutetaan vankilassa tai jossakin terveydenhuollon laitoksessa.

Eristämistarkkailun tarpeellisuudesta puhuttaessa nousi haastatteluissa esiin myös terveydellinen näkökulma. Jos vangin sisällä olevat huumausainepaketit hajoavat, on myös vangin etu, että häntä tällöin tarkkaillaan. Tällöin eristämistarkkailu ei ole pelkästään valvonnallinen toimenpide vaan kyseessä on vangin terveyden tarkkailu. Myös yleisesti ottaen päihteettömän ympäristön luominen erityisesti motivoituneille vangeille on turvattava. Haastatteluissa pidettiin sekä vangin oikeutena suorittaa tuomionsa päihteettömässä ympäristössä että henkilökunnan oikeutena työskennellä turvallisessa työympäristössä.

9.7 Vankilatiedustelu, koiratoiminta, tapaamiset ja postintarkastus

Tutkimushaastatteluiden yhtenä teemana oli vankilatiedustelu. Teemahaastattelun kysymysten asettelussa ei kovin tarkasti lähdetty määrittelemään sitä, mitä vankilatiedustelulla tarkoitetaan ja mitä siihen sisältyy. Tällöin välttyttiin rajaamasta aihetta ainoastaan tiettyyn lähestymistapaan.

Haastatteluaineistosta nousi esiin erityisesti vankilatiedustelun rooli kehonsisäisen salakuljetuksen estämisessä ja eristämistarkkailun toimeenpanossa. Vankilatiedustelun kautta saatu vihjetieto pystytään usein yksilöimään tiettyyn vankiin, eikä näin ollen eristämistarkkailuun sijoittamisessa käytetä niin sanottuja yleisiä perusteluja. Vankilatiedustelun saama vihjetieto voi olla peräisin esimerkiksi poliisilta tai vangilta. Vankilatiedustelu on olennaisena osana

myös rikosten tekemisen ehkäisyssä. Luotettavan tiedon avulla voidaan esimerkiksi peruuttaa poistumislupia tai perhetapaamisia, jos tiedetään vangin tuovan niistä vankilaan kiellettyjä aineita tai esineitä. Näin ollen ei myöskään päädytä tilanteeseen, jossa päätös vangin sijoittamisesta eristämistarkkailuun olisi tehty jo ennen perhetapaamisen aloittamista.

Haastatteluissa avattiin vankilatiedustelun käsitettä myös hieman laajemmin. Sen lisäksi, että vankiloilla on erikseen tiedustelutoimintaan erikoistuneet virkamiehet, voidaan tiedusteluna omalta osaltaan pitää myös sitä, jos vaikkapa osastolla tulee niin sanottua vankilatietoa. Tieto osastolla havaitusta poikkeavasta käyttäytymisestä saatetaan turvallisuudesta ja tiedustelusta vastaavien virkamiesten tietoon. Tällä perusteella voi syntyä epäily siitä, että kaikki ei ole aivan kunnossa ja olisi syytä harkita eristämistarkkailua. Pääasiassa eristämistarkkailu- ja henkilönkatsastuspäätökset perustuvat tiedustelutietoon. Vankilatiedustelun merkitys korostuu erityisesti henkilönkatsastuspäätöksissä, joissa kynnyks on varsin korkea. Tällöin on oltava jo selkeä näyttö siitä, että todennäköisin syin on kysymys kehonsisäisestä salakuljetuksesta.

Vankilatiedustelussa ja huumausaineiden salakuljetuksen ehkäisyssä huumausaineiden havaitsemiseen koulutetuilla koirilla on vakiintunut ja perusteltu asemansa (Tanhua ym. 2011, 145). Suljetuissa vankiloissa on käytössä pääasiassa 1-3 koiraa vankilaa kohti. Tutkimushaastattelujen perusteella huumekoiratoiminta on tärkeää etenkin tilanteissa, joissa vanki saapuu vankilaan poistumislualta tai tuomioistuimen passittamana rangaistustaan suorittamaan sekä valvottujen ja valvomattomien tapaamisten yhteydessä tapaaajien tarkastamista varten. Koirien läsnäolo pyritään varmistamaan myös esimerkiksi vankivaunun liikkuaessa ja tuodessa vankeja laitokseen. Joissakin laitoksissa huumekoiran työajat on räätälöity juuri vankilan toimintojen mukaan.

Myös valvottujen ja valvomattomien tapaamisten yhteydessä koiratoiminnalla ja vankilatiedustelulla oli usean haastateltavan mukaan keskeinen merkitys. Esimerkiksi tapaaajille tehtävät henkilöntarkastukset luvattomien aineiden ja esineiden löytämiseksi edellyttävät useimmiten toimivaa vankilatiedustelua ja huumekoiratoimintaa. Haastatteluissa raportoitiin joitakin tilanteita, joissa juuri tapaaajien henkilöntarkastuksilla oltiin voitu välttää huumausaineiden kulkeutuminen vankilaan. Tyypillisesti huumausaineita on löytynyt juuri perhetapaajilta.

Haastateltavien mukaan koiran merkatessa perhetapaajan voidaan toimia useilla eri tavoilla. Tapaaaja voidaan puhuttaa ja tarkastaa huumausaineiden varalta. Mikäli häneltä ei kiellettyjä aineita löydetä voidaan joutua harkitsemaan vangin eristämistarkkailua perhetapaamisen jälkeen. Mikäli tapaaajalta löydetään kiellettyjä aineita tai hän kieltäytyy tarkastuksesta, voidaan perhetapaaminen perua. Mikäli tapaamista ei peruta näissä tilanteissa, voidaan se mahdollisesti järjestää toisen tyyppisessä tilassa, jolloin tapaaaja ja vanki eivät pääse fyysiseen kontak-

tiin keskenään. Perhetapaaminen voi peruuntua myös silloin kun tapaajan päältä löytyy luvattomia aineita ja poliisi hakee tapaajan pois.

Eräässä haastatteluyksikössä arvioitiin huumausaineiden vankilaan kulkeutumisen yleisimpiä kanavia.

"Aineiden kulkeutumiskanavana perhetapaamiset ovat ehkä sijalla kaksi. Sijalla yksi on ylivoimaisesti itseilmoittautuneet vangit. Niitä tulee meille todella paljon. Poistumislupavangit ovat vasta sijalla neljä tai viisi."

Eräässä haastattelussa sivuttiin myös vankilaan saapuvan postin mukana olevia kiellettyjä aineita ja koiran merkitystä postintarkastuksessa. Postin yhteydessä voi tulla useita kertoja viikossa kiellettyjä aineita taitavasti piilotettuna esimerkiksi postimerkkien alle tai korttien sisään. Yleensä kirjepostissa tavataan vain pieniä määriä ainetta. Puhutaan yleensä yhdestä tai kahdesta käyttöannoksesta lähetyksessä. Haastatteluhetkellä kyseiseen laitokseen oli viimeisten kahden päivän aikana saapunut ainakin kolme postilähetystä, joissa oli kiellettyjä aineita kätkeytyneinä. Huumausaineet havaitaan jo varhaisessa vaiheessa, kun isosta postisäkistä erotellaan postit pienempiin pinoihin ja tarkastetaan koiran avulla.

"Tämä on hieman työlästä, mutta koen että vangin tulee saada lusia kakkunsa kohtuullisen päihteettömissä olosuhteissa. Meidän työn uskottavuuden kannalta näen, että se on perusteltua. Määrät ovat sellaisia, että huumausaineongelmaan ei niiden kautta juuri voida vaikuttaa ja poliisikaan ei ole niistä kiinnostunut."

9.8 Henkilönkatsastus

Henkilönkatsastus liittyy olennaisesti kehonsisäiseen salakuljetukseen ja se on yhteydessä eristämistarkkailuun. Usein eristämistarkkailussa ja henkilönkatsastuksessa ilmenevät ongelmat ovat saman tyyppisiä keskenään. Joissakin haastatteluissa henkilönkatsastuksen ongelmat miellettiin yhtä lailla eristämistarkkailua koskeviksi ongelmiksi. Haastatteluissa henkilönkatsastusta tarkasteltiin jo esille tulleiden manipulointimahdollisuuksien, henkilökunnan ohjeistuksen, terveydenhuollon sekä lainsäädännön kautta.

Haastatteluissa korostettiin valvonnan intensiivisyyttä ja kunnollisia ohjeistuksia henkilönkatsastuskuljetuksiin vankilan valvontahenkilökunnalle. Joissain laitoksissa oli vanki usein raudoitettu henkilönkatsastuksen turvaamiseksi ja manipuloinnin estämiseksi. Kaikki mahdollisuudet hivakan hävittämiseen kuljetuksen aikana tulisi minimoida. Tähän on olennaisesti kytköksissä myös käytettävissä olevat henkilöstöresurssit.

Henkilönkatsastustilanteissa korostettiin usealta taholta erityisesti vankiloiden ja siviilipuolen terveydenhuoltoyksiköiden yhteistyötä. Tutkimuksessa erityisesti vankiloiden edustajat ker-

toivat käytännöistään henkilönkatsastustilanteissa. Usein henkilönkatsastuksesta kerrottiin sovittavan terveydenhuoltolaitoksen kanssa käytännöistä, jotka mahdollistavat mahdollisimman mutkattoman tavan hoitaa aiottu toimenpide. Vankiloiden ja siviilipuolen sairaanhoidon yhteistyötä on parannettu muun muassa tutustumiskäynnein.

"Meillä riskikohdat on sen tyyppisiä, kun lähdetään tuosta pakettiautolla kohti ---- ja röntgen-huonetta, niin meillä täytyy olla erittäin hyvä yhteistyö röntgen-sairaalaan. Meillä on sellainen diili, että me ohitetaan kaikki muut jonossa, jotta homma saadaan hoidettua mahdollisimman nopeasti ja kivuttomasti. Tässä kohtaa korostuu sellaiset asiat, että vanki pyytää helposti vessaan tai johonkin muuhun. Asiat on hoidettava asianmukaisesti ja varmasti. Hyvät yhteistyösuhteet korostuvat. Röntgen-sairaanhoitajat ovat käyneet ---- vankilassa vierailulla kaksikin kertaa. Olemme esitelleet heille vankilaa ja kertoneet mikä siinä on takana, että aika ajoin pamahdetaan sairaalaan pakettiautolla, että he ymmärtävät tämän kokonaisuuden."

Haastatteluissa tuli ilmi ongelmien syntyminen siinä vaiheessa, jos eristämistarkkailussa tulee ensimmäinen seitsemän vuorokauden jakso täyteen, eikä terveydenhuollon yksikkö jostain syystä voikaan tehdä vangille henkilönkatsastusta. Henkilönkatsastus on nykyään useimmiten röntgen-tutkimus. Jos lääkäri katsoo aiheelliseksi tähystyksen, on se lääkärin oma arvio, eikä henkilökunta ota siihen kantaa. Myös röntgen-lääkäreitä kerrottiin olevan monenlaisia. Toiset panostavat lausuntoon huomattavasti enemmän kuin toiset. Joskus vangista saatetaan ottaa jopa uusi kuva, että asiasta saadaan varmistus.

Henkilönkatsastusta koskevia kehittämissuhteita pohdittaessa nousi useissa haastatteluissa esille henkilönkatsastuksen ottaminen kiinteämmin eristämistarkkailun rinnalle ja lainsäädännöllisesti samalle tasolle eristämistarkkailun kanssa. Näin pystyttäisiin jouhevasti ja tehokkaasti käyttämään etenkin haalareiden avulla suoritettua haalaritarkkailua sekä henkilönkatsastusta tasavertaisena menetelmänä. Erityisesti röntgen-tutkimuksena suoritettua henkilönkatsastusta pidettiin muutaman haastateltavan osalta vähemmän perusoikeuksiin puuttavana toimenpiteenä kuin eristämistarkkailua. Henkilönkatsastuksen suorittamistapaa ei ole vankeuslakiin kirjattu, mutta etenkin pöytäkirjojen mukaan näyttää siltä, että lääkärit suosivat röntgen-tutkimusta henkilönkatsastusmenetelmänä. Osa haastateltavista koki, että henkilönkatsastukseen voitaisiin viedä nykyistä nopeammin ja herkemmillä, mutta laadukkailla perusteilla. Yhdessä haastattelussa selvitettiin henkilönkatsastuksen kynnyksen olevan tarkoituksella riittävän korkea siitä syystä, että ennen vankeinhoitoviranomaisten päätösvaltaa, henkilönkatsastuksen päättävänä viranomaisesta toimi poliisi. Joissakin haastatteluissa eristämistarkkailun ja henkilönkatsastuksen tämän hetkinen lainsäädännöllinen suhde oli varsin perusteltu, eikä sitä ole tarve muuttaa. Tällä korostettiin etenkin tilanteita, joissa henkilönkatsastusmenetelmänä on ruumiin aukkojen tutkiminen.

9.9 Lainsäädännön riittävyys ja kehitystarpeet

Teemahaastattelujen yhtenä osa-alueena oli vankeuden täytäntöönpanoa säätelevän lainsäädännön riittävyyden pohtiminen ja mahdollisten kehittämissuositusten esiin tuominen erityisesti eristämistarkkailun toimeenpanoa koskien. Haastateltavat olivat pääosin sitä mieltä, että vankeuslaki antaa riittävät puitteet eristämistarkkailun tehokkaaseen ja tarkoituksenmukaiseen toteuttamiseen. Lakiin toivottiin kuitenkin erityisesti täsmennyksiä erilaisten tulkin-tojen välttämiseksi. Erityisesti eristämistarkkailua määrittäviä säädöksiä toivottiin tarkennettavan niin, ettei tulkinnolle jää varaa. Tästä esimerkkinä mainittiin tarkkailuhaalareita koskeva keskustelu ja erilaiset lain tulkinnat asian tiimoilta. Täsmällistä ilmaisua pidettiin tärkeänä erityisesti toimenpiteissä, missä perusoikeuksia rajoitetaan.

Lainsäädäntöä kohtaan esitettiin myös joitakin kehitystarpeita, vaikka siihen pääasiassa oltiin tyytyväisiä. Erityisesti lakiin toivottiin yksiselitteistä mainintaa tarkkailuhaalareiden käyttämisestä eristämistarkkailun yhteydessä. Kahdessa asiantuntijahaastattelussa esitettiin myös eristämistarkkailun ensimmäisen seitsemän vuorokauden jakson pidentämistä. Enimmäispituudeksi esitettiin seitsemän vuorokauden sijaan 10-12 vuorokautta. Kahdessa haastattelussa tuli esille myös vangin oikeuksien rajoittaminen eristämistarkkailun ajaksi.

"Eristämistarkkailuun joutumisesta voisi seurata myös ulkoilun menettäminen erillisellä päätöksellä, mikäli ulkoilusta katsotaan aiheutuvan vaaraa vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle. Laki ei anna kuitenkaan tähän mahdollisuutta, sillä ulkoilun epäamisessä puututaan melko vakavasti vangin perusoikeuksiin."

Lainsäädäntöä katsottiin aiheelliseksi kehittää myös madaltamalla henkilönkatsastuksen kynnyistä "syyt epäillä" -tasoiseksi. Myös henkilöntarkastusta koskevaa lainsäädäntöä toivottiin tarkennettavan siltä osin, että se antaisi henkilökunnalle mahdollisuuden tutkia myös esimerkiksi vangin suun. Suun tutkiminen tulkitaan nykyään henkilönkatsastukseksi. Osa haastateltavista koki, että mikäli vanki itse pyytää henkilönkatsastusta, pitäisi hänet sinne viedä.

"Pitäisi pyrkiä vähiten vangin henkilökohtaisen koskemattomuuteen vaikuttavaan tapaan ja mahdollisimman nopeaan ratkaisuun asiassa."

Osa haastateltavista pystyi avaamaan uuteen vankeuslakiin tulevia muutoksia ja sitä koskevia ehdotuksia. Eristämistarkkailua koskeva ainoa muutos vankeuslakiin olisi maininta vangin käyttöön annettavasta soveltuvasta vaatuksesta eristämistarkkailun yhteydessä. Tämä siis mahdollistaisi tarkkailuhaalareiden käyttöönoton eristämistarkkailutilanteissa. Tarkoituksena on, että hallituksen esitys annettaisiin tästä eduskunnalle joulukuussa 2013.

9.10 Vangin kohtelu ja perusoikeudet ja terveydellinen näkökulma

Haastatteluissa tuli ilmi useita vankien oikeuksia ja kohtelua käsitteleviä argumentteja eristämistarkkailuun ja henkilönkatsastukseen liittyen. Erityisesti teemahaastatteluissa korostettiin työtapojen etiikkaa vangin asemasta. Eristämistarkkailua ja henkilönkatsastusta koskevat toimenpiteet tulisi tehdä ilman hälyä ja nöyryytystä tai viivytystä. Kyseessä miellettiin olevan suhteellisen arkaluontoinen asia, jossa virkatehtävät tulee suorittaa ihmisarvoa kunnioittaen. Eristämistarkkailu on myös lopetettava välittömästi, kun voidaan olla varmoja, ettei vangilla ole kehossaan mitään kiellettyä.

"Totta kai on itsestään selvää, että vangin on päästävä heti saniteettitiloihin halutessaan. Olosuhteet tulisi muuten järjestää mahdollisimman normaaleiksi. Jos ainoa tavoite on saada kehonsisäiset huumeet pois, ulkoilu, lukeminen ja kirjoitusvälineet tulisi järjestää. Tämä tasoittaa hieman suhteellisen rajua turvaamistoimenpidettä. Vangin fyysinen ja psyykkinen terveys tulee asianmukaisesti huomioida ja sitä tulee suojella."

Haastatteluissa korostettiin etenkin vangin asianmukaiseen kohteluun panostamista eristämistarkkailutilanteissa. Eettisessä mielessä suurina kysymyksinä pidettiin eristämistarkkailun yhteydessä esimerkiksi tarpeilla käyntiä ja peseytymistä perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta. Tällaiset perusoikeudet miellettiin vangille kuuluvaksi, käytettiin tarkkailuhaalaria tai ei. Tarkkailuhaalareiden käyttöä itsessään ei nähty eettisenä ongelmana, mikäli vangille turvataan hänen oikeutensa asianmukaisella tavalla. Tarkkailuhaalareita ei mielletty liiaksi henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttuvana keinona, kun niitä käytetään ohjeistusta ja tarkkuutta noudattaen.

Eräässä haastattelussa nousi esiin tarkkailuhaalareiden käyttöä ja ylipäätään eristämistarkkailua koskeva eettinen kysymys, joka oli pääasiassa sivuutettu. Vangin ihmisoikeuksista puhuttaessa myös oikeus suorittaa vankeustuomio päihteettömässä ympäristössä on turvattava.

"Loukkaako ihmisoikeuksia se, että joudutaan olemaan eristämistarkkailussa ja näin ollen saadaan vähennettyä huumausaineiden tuloa ja onko se että vangeilla on mahdollisuus käyttää huumausaineita ihmisoikeuksien mukaista?"

Terveydellisestä näkökulmasta eristämistarkkailuun liittyen nousi esiin nimenomaan eristämistarkkailun vangin henkilökohtaista etua suojaava asema. Esimerkiksi tilanteissa, joissa vanki on nielaissut hivakan, on tärkeää, että vanki on ympärivuorokautisessa tarkkailussa hänen oman terveydentilansa seurannan vuoksi. Erään haastateltavan keskusteltua lääkäreiden ja psykiatrian asiantuntijoiden kanssa oli noussut esiin, että ilman vangin tahtoa ei tulisi kehonaukkoihin kohdistuvaa henkilönkatsastusta käyttää. Tässä on erityisesti vaarana se, että hivakat hajoavat kehon sisälle. Tästä syystä hivakoita ei myöskään pääsääntöisesti lähdetä lääkäreiden toimesta poistamaan kehosta. Lääketieteen ammattilaiset olivat myös pitäneet

outona keskustelua siitä, että eristämistarkkailusta olisi haittaa vangin terveydelle. Heidän mielestään itse eristämistarkkailusta ei vangin terveydelle ole minkäänlaista vaaraa. Vaara aiheutuu siitä, että vanki on syönyt huumausainepaketin. Vankeuslain säädöksessä on kuitenkin maininta terveydenhuoltohenkilökunnan velvollisuudesta tarkkailla vangin terveydentilaa ja siitä, että eristämistarkkailu on keskeytettävä, mikäli siitä aiheutuu vaaraa vangin terveydelle.

10 Johtopäätökset

Eristämistarkkailua voidaan pitää suhteellisen kovana päihdevalvonnan keinona, jonka käyttö perustuu harkinnanvaraisuuteen, riittävään näyttöön ja epäilykseen, yksiköiden politiikkaan ja käytäntöihin ja ennen kaikkea lainmukaisiin virkatoimiin uskottavan vankilaturvallisuuden ylläpitämiseksi. Eristämistarkkailun käytössä esiintyi eroavaisuuksia erityisesti eri laitosten välillä. Yksiköiden sisäiset toimintatavat kehonsisäiseen salakuljetukseen puuttumiseksi osoittautuivat kuitenkin varsin säännönmukaisiksi ja yhtenäisiksi. Vakiintuneisiin toimintatapoihin näyttivät heijastuvan erityisesti yksiköiden harjoittama poistumislupa- ja perhetapaamispolitiikka, käytettävissä olevat resurssit sekä vankiloiden rakenteelliset ominaisuudet sekä vankirakenne. Tarkkailuhaalareiden käyttökielto oli vaikuttanut eristämistarkkailun toimeenpanoon ja eristämistarkkailumääriin erityisesti niissä laitoksissa, joissa tarkkailuhaalaria oli säännönmukaisesti käytetty eristämistarkkailun yhteydessä ennen käyttökiellon voimaan astumista. Tämä oli vaikuttanut erityisesti eristämistarkkailun suhteeseen henkilönkatsastukseen nähden päihdevalvonnan keinojen tehokkuudessa. Eristämistarkkailua käytettiin eniten poistumislupien, perhetapaamisten sekä vankilaan tuomioistuimen passittamina siviilistä saapuvien "itseilmoittautuvien" vankien kohdalla. Kaksi tutkimukseen osallistunutta vankilan edustajaa kertoivat yksiköissään käytettävän eristämistarkkailua keskimäärin kerran kuukaudessa. Yhdessä laitoksessa käyttökertoja oli jonkin verran vähemmän. Eristämistarkkailun käyttöiheyteen näytti vaikuttavan etenkin poistumislupien määrä.

Eristämistarkkailussa tehtyjen löydösten suhde toimeenpantuihin tarkkailuihin nähden vaihteli suuresti. Löydösten määrän raportoitiin olevan kuitenkin merkittävästi korkeampi niissä tilanteissa, joissa henkilönkatsastusta oli käytetty ensisijaisena keinona eristämistarkkailuun nähden ja vasta riittävän varmuuden saamisen jälkeen eristämistarkkailu oli pantu täytäntöön. Tutkimusaineistossa tuli esiin eristämistarkkailussa saatujen löydösten merkittävä koko. Laitokset raportoivat erityisesti mittavia Subutex-löydöksiä, joissa puhuttiin pääasiassa useista kymmenistä lääketableteista. Näin ollen myös löydöksiin liittyvä taloudellinen lataus oli merkittävä etenkin huumausaineiden hintojen ollessa vankilassa huomattavasti siviilimarkkinoita korkeammat (Perälä 178-180). Hormoneiden löytyminen nähtiin olevan ainakin jossain määrin yhteydessä vankien voimailumahdollisuuksiin vapaa-ajallaan. Suurin osa eristämistarkkailussa tehdyistä löydöksistä oli kiellettyjä aineita, mutta ei ollut myöskään tavatonta, että vanki

olisi yrittänyt salakuljettaa esimerkiksi huumausaineiden käyttövälineitä kehonsa sisällä vankilaan.

Löydösten lisäksi tutkimushaastatteluissa tuotiin esiin kehonsisäiseen kuljetukseen liittyviä epäselviä tilanteita ja selkeitä manipulointiyrityksiä vankien taholta eristämistarkkailutulokseen vaikuttamiseksi. Epäselviin tilanteisiin liittyi yleensä vahva tiedustelutieto siitä, että vanki olisi saanut hävitettyä kielletyt aineet eristämistarkkailun aikana, tai että hän olisi saanut kuljetettua aineet eristämistarkkailun läpi.

Tutkimushaastatteluissa nostettiin esille myös eristämistarkkailun kriittiset ja ongelmalliset kohdat mahdollisen tulosten manipuloinnin kannalta. Näitä tilanteita raportoitiin esiintyvän erityisesti silloin, kun vanki liikkuu tarkkailusellin ulkopuolella henkilökunnan välittömässä valvonnassa. Haastatteluissa korostettiin valvonnan merkitystä ja yhteisiä pelisääntöjä etenkin juuri eristämistarkkailussa olevan vangin kuljetustilanteissa. Vankien käyttämiä manipulointikeinoja vankeinhoitohenkilökunnan hämäämiseksi tuotiin esille paljon. Pääasiassa vankien toteuttama manipulointi liittyi kiellettyjen aineiden hävittämiseen tai uudelleen piilottamiseen. Hivakoiden hävittämiseen soveltuvimpina paikkoina pidettiin juuri tilanteita, joissa vanki poistui tarkkailusellistään. Näitä tilanteita olivat esimerkiksi ulkoilut ja kuljetukset henkilönkatsastukseen.

Henkilönkatsastukseen liittyvissä ongelmakohdissa oli riskejä pyritty vähentämään erityisesti henkilökunnan ohjeistusta täsmentämällä ja esimerkiksi raudoittamalla vanki henkilönkatsastuksen turvaamiseksi. Henkilönkatsastustilanteiden sujuvuuden varmistamiseksi korostettiin myös vankiloiden ja siviilipuolen terveydenhoitoyksiköiden välisen yhteistyön kehittämistä. Haastatteluaineistosta ilmeni vankien myös joskus yrittäneen hävittää hivakoita syömällä tai muuten käyttämällä tarkkailusellissä kehonsa sisältä kaivamansa huumausaineet mahdollisesti päihtymistarkoituksessa. Haastatteluissa mainittiin myös useita tapauksia, joissa vangit olivat laittaneet hivakat uudelleen kehoonsa joko nielemällä hivakan tai asettamalla sen takaisin peräsuoleensa. Nämä tilanteet tapahtuivat useimmiten tarkkailusellissä kameravalvonnasta huolimatta. Kameravalvonnalla ei pystytä esimerkiksi näkemään sitä, mitä vanki puuhaa peiton alla.

Manipuloinnin yhteydessä nousivat useassa haastattelussa puheeksi tarkkailuhaalarit. Ilman tarkkailuhaalareita vankien kerrottiin pääsevän huomattavasti helpommin käsiksi kehonsa sisällä oleviin kiellettyihin aineisiin ja esineisiin. Vankien tiedettiin käyttävän manipulointikeinona myös esimerkiksi runsasta tai vähäistä syömistä. Ruuansulatusta hidastavien lääkkeiden käytöstä ei ollut näyttöä. Vankien kerrottiin käyttävän henkilökunnan hämäämiseksi myös kahden tai useamman hivakan taktiikkaa siten, että henkilökunnalle annetaan hivakka, jossa

on vain vähäinen määrä kiellettyjä aineita ja näin ollen mahdollisesti eristämistarkkailu päätetään ja vanki pääsee viemään osastolle varsinaisen huumausainehivakan.

Vuoden 2012 tilaston mukaan tarkkailuhaalarit olivat osoittautuneet varsin käyttökelpoiseksi apuvälineeksi eristämistarkkailun yhteydessä (Oikeusministeriö 2013). Noin viidesosassa tarkkailuhaalareiden avulla toteutetuista eristämistarkkailuista saatiin löydöksiä. Tutkimushaastatteluissa tarkkailuhaalareiden käyttöä pidettiin perusteltuna kehonsisäiseen salakuljetukseen puuttumisen keinona. Tarkkailuhaalareita käyttäneet laitokset olivat kokeneet nimenomaan haalareiden avulla toteutetut eristämistarkkailut tehokkaiksi. Tarkkailuhaalarikiellon jälkeen eristämistarkkailun kerrottiin heikentyneen päihdevalvonnan keinona ja myös osittain heikentänyt vangin asemaa samalla. Tarkkailuhaalareiden käytettävyys ja tarpeellisuus oli osittain yhteydessä myös laitoksen rakenteelliseen toimivuuteen eristämistarkkailua ajatellen. Jos tilat koettiin tarkoituksenmukaisiksi, ei välttämättä tarkkailuhaalareiden käytölle koettu olevan niin suurta tarvetta. Yhteenvetona haastateltavat kertoivat tarkkailuhaalareiden parantavan eristämistarkkailuun sijoitetun vangin asemaa sekä tehostavan rikostorjuntaa huomattavasti.

Eristämistarkkailun toimivuutta ohjeistuksen ja toimintatapojen suhteen kartoitettiin teema-haastattelujen avulla sekä yksiköiden näkökulmasta että laajemmat kansalliset linjaukset huomioiden. Yksiköiden eristämistarkkailua ja henkilönkatsastusta koskeva ohjeistus oli laadittu ajantasaisen linjausten ja ministeriötason ohjeistusten mukaisesti henkilökunnalle. Osassa tutkimusyksiköistä järjestettiin henkilökunnalle koulutusta aihetta koskien, mutta useista haastatteluista tuli ilmi myös lisäkoulutuksen tarve eristämistarkkailun kanssa toimivalle henkilöstölle. Koulutus olisi tällöin sekä yksiköiden sisäistä että mahdollisesti myös koko organisaation sisäistä yhtenäisten toimintatapojen varmistamiseksi. Eristämistarkkailun parissa toimiva henkilökunta vaihteli perehtyneisyydeltään yksiköittäin. Joissakin yksiköissä sitä hoitivat pääasiassa erityiseen tarkastus- ja turvallisuus-ryhmään kuuluvat virkamiehet. Joissain yksiköissä myös esimerkiksi heittomiehet saattoivat työskennellä eristämistarkkailua koskevissa tehtävissä. Tämän katsottiin vaikuttavan myös jonkin verran ohjeistusten noudattamiseen ja huolellisuuteen tarkkuutta vaativissa virkatehtävissä. Yksiköiden toimintatavoissa ilmeni suurtakin vaihtelua erityisesti tarkkailuhaalareiden käytön suhteen ja henkilönkatsastuksen suhteen. Kahdessa tutkimuslaitoksessa henkilönkatsastusta pidettiin eristämistarkkailuun nähden pääosin ensisijaisena päihdevalvontakeinona. Toisessa näistä yksiköistä tähän tilanteeseen oli siirretty juuri tarkkailuhaalareiden poistumisen jälkeen.

Tutkimushaastattelujen mukaan erityisesti vankilatiedustelulla katsottiin olevan keskeinen rooli eristämistarkkailua harkittaessa. Tiedustelutiedoksi määriteltiin erillisten tiedusteluun erikoistuneiden virkamiesten saama vihjetieto, joka saattoi tulla esimerkiksi poliisilta tai tiedottajalta. Haastatteluissa nostettiin esille myös niin kutsuttu vankilatieto, jonka perusteella

eristämistarkkailupäätöksiä saatettiin myös joutua harkitsemaan. Tällä tarkoitettiin esimerkiksi poikkeavaa käytöstä osastolla ja tästä raportointia turvallisuudesta ja tiedustelusta vastaaville virkamiehille. Haastateltavien mukaan lähes kaikki eristämistarkkailu- ja henkilönkatsastuspäätökset perustuvat jollain tavalla tiedustelutietoon. Tiedustelutiedon avulla yleensä voidaan hankkia riittävä näyttö ja yksilöintiperusteet esimerkiksi henkilönkatsastusta varten. Vankilatiedustelun tukena on olennaisena osana huumekoiratoiminta sekä postintarkastus. Kummassakin tapauksessa keskeisenä tavoitteena on kiellettyjen aineiden vankilaan kulkeutumisen estäminen. Huumekoiran merkkauksen perusteella voidaan vanki sijoittaa eristämistarkkailuun, tehdä tapaajalle henkilöntarkastus tai peruuttaa esimerkiksi perhetapaaminen vahvan näytön voimin sillä perusteella, että tapaaja pyrkii salakuljettamaan vangille huumausaineita. Myös postintarkastuksella pyritään ehkäisemään kiellettyjen aineiden ja esineiden vankilaan kulkeutuminen. Postintarkastus voi olla myös keskeinen osa vankilatiedustelua.

Tarkkailuhaalareiden käyttöön oton lisäksi haastatteluissa esitettävät eristämistarkkailuun ja henkilönkatsastukseen liittyvät kehitysehdotukset liittyivät muun muassa henkilöstökoulutukseen ja henkilöstöresurssien turvaamiseen sekä viranomaisten väliseen yhteistyöhön. Myös yhteistyötä erityisesti vankiloiden oman terveydenhuoltohenkilökunnan ja valvontahenkilökunnan välillä toivottiin kehitettävän avoimempaan suuntaan. Vankilatiedustelun kehittämistä pidettiin tärkeänä rikosten ennalta ehkäisyn kannalta. Myös vankiloiden rakenteellisiin ja teknisiin ratkaisuihin ehdotettiin parannuksia ja päivityksiä. Asianmukaisilla työvälineillä saadaan eristämistarkkailusta tehokas ja turvallinen päihdevalvonnan keino sekä vangeille että henkilökunnalle. Osassa haastatteluista ehdotettiin henkilönkatsastuksen perusteluiden madaltamista ja henkilönkatsastuksen rinnakkaiskäyttöä eristämistarkkailun kanssa. Tällä tavalla eristämistarkkailusta saataisiin joissakin tapauksissa tämän hetkistä lyhytkestoisempi, mutta tehokas toimenpide.

Eristämistarkkailun asemaa Suomen vankiloiden päihdevalvonnan keinona arvioitaessa, selvisi myös esimerkiksi Ruotsin vankiloissa käytettävän verrattain samanlaista menetelmää. Tarkkailuhaalarit sen sijaan vaikuttivat olevan täysin kotimainen innovaatio. Ainakaan haastatteluissa ei ilmennyt, että vastaavaa apuvälinettä olisi käytössä muualla maailmassa. Eristämistarkkailun merkitystä ja tarpeellisuutta perusteltiin Suomen yleisesti ottaen melko tiukalla huumausainepolitiikalla ja sen vaikutuksesta myös vankilooihin. Lisäksi esiin nousi vankien keskuudessa erittäin yleiset ja usein vaikeat päihdeongelmat. Vankiloissa tiedetään siis olevan valtava kysyntä päihteille, joten tarvitaan siis tehokkaat keinot puuttua päihdeiden kulkeutumiseen vankiosastoille. Myös suhteellisen yleiset vankien poistumisluvut Suomen vankiloissa asettavat haasteensa erityisesti päihdevalvonnalle. Yhdessä asiantuntijahaastattelussa eristämistarkkailun tarkoitus kiteytettiin vankilaturvallisuuden ylläpitämiseksi ja huumausaineiden vankilaan kulkeutumisen vähentämiseksi.

Eristämistarkkailua pidettiin muiden päihdevalvontakeinojen ohella tärkeänä ja perusteltuna osana turvallisen ja päihteettömän ympäristön luomisessa sekä vangeille että henkilökunnalle. Lisäksi eristämistarkkailun helppokäyttöisyys nousi haastatteluissa esiin. Eristämistarkkailua voidaan panna täytäntöön mihin vuorokauden aikaan tahansa. Esimerkiksi henkilönkatsastus vaatii aina ylimääräiset kuljetus- ja valvontaresurssit. Lisäksi positiivisen henkilönkatsastustuloksen jälkeen on vanki kuitenkin sijoitettava tarkkailuun. Eristämistarkkailua pidettiin myös vangin etuna kun vankia epäillään kiellettyjen aineiden kehonsisäisestä kuljetuksesta. Mikäli hivakat hajoavat kehon sisällä, voi vanki joutua hengenvaaraan. Näin ollen pidetään varsin aiheellisena, että vanki on ympärivuorokautisessa tarkkailussa.

Haastateltavat olivat pääosin tyytyväisiä eristämistarkkailua säätelevään lainsäädäntöön. Tarkkailuhaalariasiaan toivottiin pikaista päivitystä. Lisäksi kahdessa haastattelussa toivottiin eristämistarkkailuajkojen pidentämistä. Myös lainsäädännön täsmentäminen katsottiin tarpeelliseksi perusoikeuksien rajoittamista edellyttävissä toimenpiteissä. Nykyisessä lainsäädännössä oli muutaman haastateltavan mukaan liikaa tulkinnanvaraa esimerkiksi eristämistarkkailua säätelevän lainsäädännön kohdalla. Tulevaan vankeuslakiin onkin haastattelujen ja tutkimuksen tausta-aineiston mukaan esitetty lisättäväksi tarkkailuhaalareiden käytön eristämistarkkailun yhteydessä mahdollistava tarkennettu säännös.

Opinnäytetyön teemahaastatteluissa nousivat esiin myös eristämistarkkailussa noudatettavat eettiset periaatteet. Eristämistarkkailussa olevan vangin kohtelun asianmukaisuutta tähdennettiin useissa haastatteluissa. Asianmukaisen kohtelun välillisenä etuna nähtiin usein myös sen helpottavan vangin oloa ja näin ollen myöskin henkilökunnan tehtäviä eristämistarkkailun yhteydessä. Haastatteluissa oli havaittavissa jakautumista erityisesti siinä, mitkä oikeudet vangille tulisi kuulua hänen ollessaan eristämistarkkailussa. Joidenkin haastatteluiden mukaan hänelle tulisi turvata ehdottomasti esimerkiksi ulkoilu, peseytyminen ja kirjastomahdollisuus. Joidenkin haastatteluiden mukaan taas katsottiin varsin perustelluksi rajoittaa vangin oikeuksia lyhyen eristämistarkkailun aikana, mikäli turvallisuus ja todisteiden suojaus näin vaatii. Tutkimushaastatteluissa ei nähty tarkkailuhaalareiden aiheuttavan eettistä ongelmaa ja puuttuvan liiaksi vangin koskemattomuuteen, mikäli sitä käytetään perustellusti ja asianmukaisesti ohjeistusta tarkoin noudattaen.

11 Pohdinta

Vankeusrangaistusten täytäntöönpanon tavoitteena on rikoksettoman elämäntavan tukeminen ja rikosten tekemisen estäminen vankeusaikana (Vankeuslaki 767/2005). Eristämistarkkailua tutkittaessa on kyse nimenomaan rikosten tekemisen ehkäisystä ja vankilaturvallisuuden ylläpitämisestä. Valtaosa vankiloissa tapahtuvasta rikollisuudesta kytkeytyy päihteisiin. Pääasiassa puhutaan huumausaineiden käyttörikoksista ja huumausainerikoksista sekä päihteisiin liit-

tyvistä lieveilmiöistä, kuten uhkailusta ja väkivaltarikoksista (Perälä 2011, 180). Vankilassa tapahtuvaan rikollisuuteen vaikuttamisessa on siis olennaisena osana juuri päihdeiden käyttöön ja levittämiseen puuttuminen ja ennaltaehkäisy.

Tutkimuksen tarkoituksena oli kehonsisäisen salakuljetuksen tarkastelu vankilaturvallisuuden näkökulmasta. Erityisesti tarkoituksena oli tutkia eristämistarkkailun toimivuutta, siihen liittyviä kehittämistapoja sekä pakkotoimien keskinäistä suhdetta ja asemaa. Kehonsisäistä salakuljetusta epäiltäessä on käytännössä kaksi keinoa epäilyksien todentamiseksi ja kiellettyjen aineiden poisottamiseksi. Nämä keinot ovat eristämistarkkailu sekä henkilönkatsastus. Kummassakin tapauksessa on kyse suhteellisen kovasta pakkotoimenpiteestä, joiden perusteet poikkeavat jonkin verran toisistaan. Eristämistarkkailun toimeenpanon perusteet ovat suhteessa huomattavasti matalammat kuin henkilönkatsastuksessa. Tästä syystä usein eristämistarkkailu mielletään ensisijaiseksi keinoksi kehonsisäiseen salakuljetukseen puuttumisessa. Tutkimushaastattelussa kuitenkin ilmeni myös variaatiota tämän asian suhteen. Osassa vankiloista käytettiin henkilönkatsastusta eristämistarkkailuun nähden ensisijaisena toimintatapana. Syyksi tähän mainittiin tarkkailuhaalareiden käyttökiellon heikentämä eristämistarkkailun käyttökelpoisuus ja laitoksen yleinen turvallisuuspolitiikka päihdevalvontaan liittyen.

Tutkimuksen keskeisenä tarkoituksena oli selvittää eristämistarkkailun toimivuutta. Eristämistarkkailun toimivuuteen vaikuttivat erityisesti tarkkailuhaalarit niissä laitoksissa, joissa tarkkailuhaalarit olivat olleet käytössä ennen kiellon voimaan astumista. Tarkkailuhaalareiden käyttökiellon jälkeen raportoitiin erityisesti lisääntyneistä manipulointirytyksistä ja ilman haalareita toteutettavaa eristämistarkkailuna pidettiin jopa kyseenalaisena päihdevalvonnan keinona tästä syystä. Laitoksissa, joissa tarkkailuhaalareita ei oltu käytetty missään vaiheessa, pääasiallisena syynä pidettiin laitoksen hyviä rakenteellisia ominaisuuksia, sekä kunnollisia työvälineitä ja valvonnan ja tarkkailun mahdollistavia olosuhteita.

Työskentelen itse yksikössä, jossa ei ole viime vuosina käytetty tarkkailuhaalareita eristämistarkkailun yhteydessä pääasiassa siitä syystä, että niiden käytölle ei ole koettu ehdotonta valvonnallista tarvetta. Vastaan omista virkatehtävissäni osaltani eristämistarkkailun toimeenpanosta ja kokemuksieni mukaan manipulointirytyksiä on esiintynyt jonkin verran, mutta löydöksiä on saatu myös pois merkittäviä määriä toteutetuissa eristämistarkkailuissa. Yksikköni eristämistarkkailumäärät noudattavat pääasiassa muiden tutkimusyksiköiden kohdalla esiintulleita määriä ja eristämistarkkailusta pois saatujen kiellettyjen aineiden määrät ovat vaihdelleet muutamasta käyttöannoksesta suurempiin, selkeästi levittämistarkoituksessa, kuljettuihin määriin.

Työyksikössäni on painotettu erityisesti lähityön merkitystä ja vangin asiallista kohtelua. Tutkimushaastattelussa korostettiin pakkotoimenpiteiden kohteena olevien vankien asiallista ja

ihmisarvoista kohtelua toimenpiteiden helpottamiseksi kaikkien kannalta. Omassa työssäni olen havainnut vangin asiallisen kohtelun helpottavan eristämistarkkailun täytäntöönpanoa merkittävästi. Vangin asiallisella puhuttamisella on päästy myös päihteisiin liittyvien lieveilmiöiden ja taustamekanismien jäljille, joiden vuoksi kehonsisäiseen kuljetukseen on ryhdytty tai jouduttu ryhtymään.

Eristämistarkkailun toteutusta koskeva ohjeistus ja virkamiesten toimintatavat olivat haastattelujen mukaan ainakin osittain kytköksissä eristämistarkkailun ja myös henkilönkatsastuksen toimivuuteen. Haastatteluissa tuli esiin myös eristämistarkkailun kanssa työskentelevien virkamiesten perehtyneisyys, motivaatio ja yhteistyö, joka osaltaan vaikutti eristämistarkkailun tehokkuuteen. Mikäli henkilökunta oli eristämistarkkailun toimeenpanossa huolimaton, lisäsi tämä osaltaan eristämistarkkailun epäonnistumisen riskiä. Mikäli esimerkiksi tarkastuksista luistettiin, saattoi vangin manipulointiyritys jäädä huomaamatta. Tutkimushaastatteluissa tähdennettiin fyysisen valvonnan merkitystä. Mitkään tekniset välineet tai haalarit eivät joidenkin haastateltavien mukaan pysty päihittämään hyvin toteutettua, johdonmukaista ja intensiivistä fyysistä valvontaa. Omassa yksikössäni olen myös havainnut erityisesti konkreettisen valvonnan merkityksen eristämistarkkailussa. Joissakin tapauksissa on ollut havaittavissa myös eriävien, mutta johdonmukaisten työtapojen hyödyllisyys. Kun rutiineista poiketaan, on mahdollista, että manipulointitoimia saadaan näin ehkäistä.

Eristämistarkkailun kehittämiseksi haastatteluaineistossa tuli esiin erityisesti lainsäädännön muuttaminen niin, että tarkkailuhaalarit voitaisiin ottaa takaisin käyttöön. Näillä näkymin näyttääkin siltä, että lainsäädäntöä ollaan päivittämässä asian tiimoilta. (Oikeusministeriö 2013; LA 10/2013 vp.) Muina kehitysehdotuksina nähtiin eristämistarkkailuaikojen pidentäminen. Erityisesti ensimmäisen seitsemän vuorokauden jakson pidentämistä ehdotettiin, sillä oli ollut jonkin näyttöä siitä, että vangit olivat onnistuneet pidättämään kehonsa toimintaa yli seitsemän vuorokautta. Eristämistarkkailun pidentämisen perustelua voidaan pitää ehkä hieinan avoimena, sillä mikäli henkilönkatsastuksessa todetaan elimistössä olevan vierasesineitä, antaa se mahdollisuuden vielä toiseen seitsemän vuorokauden jaksoon. Tutkimushaastatteluissa tuli myös ilmi, ettei henkilönkatsastuksessa voida aina todeta varmaksi sitä, onko vangin kehossa vierasesineitä. Opinnäytetyössä ei kuitenkaan tutkittu henkilönkatsastuksessa saatujen tulosten luotettavuutta, joten aihe vaatii vielä mahdollisesti lisätutkimusta.

Eristämistarkkailua koskevissa kehitysehdotuksissa ehdotettiin myös eristämistarkkailun ja henkilönkatsastuksen sujuvaa yhteiskäyttöä, joka edellyttäisi henkilönkatsastuksen vankeuslain perusteiden keventämistä eristämistarkkailun tasolle. Ehdotuksen mukaan tällä menetelmällä eristämistarkkailusta saataisiin parhaassa tapauksessa nykyistä nopeampi, mutta yhtä tehokas keino puuttua kehonsisäiseen salakuljetukseen. Myös henkilökunnan koulutusta turvaamis- ja pakkotoimenpiteitä koskien pidettiin tärkeänä. Säännöllisiä koulutuksia aihetta

koskien tulisi järjestää ainakin yksikkötasolla niille virkamiehille, jotka näiden tehtävien kanssa ovat tekemisissä. Tutkimushaastatteluissa mielipiteet vankien tiettyjen oikeuksien, kuten ulkoilun turvaamisesta jakoivat mielipiteitä. Kyseessä on kuitenkin suhteellisen kova perusoikeuksien rajoittaminen jo valmiiksi suhteellisen rajoitetussa toimenpiteessä. Valvonnallisesti tehokkainta lienee se, että vanki pysyy tarkkailusellissä poistumatta sieltä esimerkiksi ulkoiluun. Tästä päästäänkin vangin perusoikeuksia ja vankilaturvallisuutta koskevaan intressiver-tailuun. Eduskunnan oikeusasiamiehen kannan mukaan vangille on turvattava perusoikeudet, kuten peseytymisen ja ulkoilun mahdollisuus myös eristämistarkkailussa.

Eristämistarkkailun kehittämiskeinoja koskevissa tutkimustuloksissa tuli esiin, että myös toimitilojen asianmukaisuuteen tulisi panostaa rakenteellisesti ja välineellisesti. Ongelman työtilojen kehittämiseen voi kuitenkin tuoda vanhan laitospinnan asettamat rajoitukset, sekä taloudelliset rajoitukset. Uskoakseni niissä yksiköissä, missä eristämistarkkailua käytetään, tilat on kehitetty ja varustettu niin hyvin, kun se käytettävissä olevilla resursseilla vain on mahdollista. Tutkimuksessa ei tosin tullut esiin, että eristämistarkkailuun tarkoitettussa välineistössä olisi mitään erityistä standardia, vaan kullakin laitoksella on mahdollisuus toteuttaa rakenteelliset ja tekniset ratkaisut parhaaksi katsomallaan tavalla käytettävissä olevat resurssit huomioiden.

Eristämistarkkailun asemaa turvaamis- ja pakkotoimenpiteenä tarkasteltaessa voidaan aihe avata sen keskeisten merkityksien selvittämisellä. Tutkimuksessa toteutettujen asiantuntija-haastatteluiden mukaan eristämistarkkailu oli tarpeellinen erityisesti vankilaturvallisuuden ylläpitämisessä ja huumausaineiden vankilaan kulkeutumisen vähentämisessä. Suomen vankiloissa katsottiin olevan avoimempi poistumislupapolitiikka kuin muissa maissa. Lisäksi tässä yhteydessä mainittiin kansallisen suhteellisen tiukan huumausainepolitiikan vaikutukset vankiloihin. Vankien kohdalla hyvin yleiset päihdeongelmat osaltaan velvoittivat tehokkaiden päihdevalvontakeinojen kehittämistä (Knuuti, ym. 2008, 5). Tilanne on hyvin erilainen verrattaessa vankiloiden päihdetilannetta ja päihteiden käyttöön liittyviä lieveilmiöitä esimerkiksi opinäytetyössä esille tuotuihin esimerkkeihin muualta Euroopasta, erityisesti Iso-Britanniasta, jossa vankiloiden huumausainepolitiikka ja ongelmat ovat verrattain erilaisia ja jossa esimerkiksi henkilökunnan osallisuus huumausaineiden salakuljetukseen on vakava ja konkreettinen vankilaturvallisuuteen vaikuttava riskitekijä. (Dillon 2001, 59-61; Insidetime 2009, 24-25).

Eristämistarkkailun ensisijainen merkitys on rikosten tekemisen ehkäiseminen. Tutkimushaastatteluissa nousi kuitenkin esiin myös eristämistarkkailun merkitys vangin terveyden seurannan kannalta. Vangin nielemän hivakan hajotessa, voi vanki joutua jopa hengenvaaralliseen tilaan. Eristämistarkkailua pidettiin näiltä osin siis vangin omana etuna. Sitä voidaan pitää myös muiden vankien etuna siinä mielessä, että sen avulla on mahdollista vähentää päihteiden määrää vankilassa ja näin ollen mahdollisia lieveilmiöitä.

Eristämistarkkailu sijoittuu parhaimmassa tapauksessa kiinteäksi ja luontevaksi osaksi päihdevalvontakoneistoa, joka muodostuu useista tekijöistä. Näitä tekijöitä ovat esimerkiksi vankituntemus, tarkastustoiminta, koiratoiminta ja viranomaisyhteistyö. Päihdevalvontaa ei myöskään välttämättä tulisi mieltää yksinomaan pillereiden poisottamisena vaan rikosten tekemisen ehkäisynä, sillä yksittäinenkin huumehivakka voi olla useiden lieveilmiöiden syynä (Knuuti, ym. 2008, 5).

Tutkimuksella tuotettiin tietoa erityisesti eristämistarkkailun kanssa toimivalle henkilökunnalle sekä muihin rikosseuraamusalan käyttötarkoituksiin. Tutkimuskysymyksiin saatiin tutkimuksessa vastaukset. Tutkimuskysymysten pohjalta aineistoa voidaan hyödyntää myös rikosseuraamusalalla eristämistarkkailun kehittämiseen liittyvissä hankkeissa. Myös tutkimuksessa esiin tulleet eristämistarkkailun ongelmakohdat palvelevat etenkin vankiloissa työskenteleviä Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehiä. Tämän opinnäytetyön pohjalta tai opinnäytetyötä apuna käyttäen voidaan luoda yksiköihin ajantasaiset ja yksityiskohtaiset menettelyohjeet eristämistarkkailua ja henkilönkatsastusta varten.

Lähteet

- Arjola-Sarja T. 2010. Oikeusasiamies hyvän hallinnon kehittäjänä. Eduskunnan oikeusasiamies 90 vuotta - juhlaKirja. 86-101. Viitattu 9.10.2013.
<http://www.oikeusasiamies.fi/dman/Document.phx?documentId=wn04110163531357&cmd=download>
- B.O.S.S. Press. 2013. Xeku Corporation. Viitattu 21.10.2013.
<http://www.bodyorificescanner.com/us/b-o-s-s-resources/b-o-s-s-press/>
- Bulstrode, N., Banks, F., & Shrotria, S. 2002. The outcome of drug smuggling by 'body packers' - the British experience. *Annals of The Royal College of Surgeons of England* 84, 35-38.
- Casciani, D. 2007. Care to sit on the Boss chair? Viitattu 18.10.2013
http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/magazine/7152744.stm
- Drugs in prison. 2009. *Insidetime* syyskuu 2009, 24-25. Viitattu 20.10.2013.
<http://www.insidetime.org/backissues/September%202009.pdf>
- Eduskunnan oikeusasiamies. 2010. Oikeusasiamiehen tehtävät. Viitattu 25.10.2013.
<http://www.oikeusasiamies.fi/Resource.phx/ea/oikeusasiamies/tehtavat.htx>
- Eduskunnan oikeusasiamies. 2012. Oikeusasiamiehen ratkaisu 31.12.2012. Dnro 2011/2/10. Viitattu 15.9.2013.
[http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?\\${APPL}=ereopaa&\\${BASE}=ereopaa&\\${THWIDS}=0.25/1382722765_67302&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?${APPL}=ereopaa&${BASE}=ereopaa&${THWIDS}=0.25/1382722765_67302&${TRIPPIFE}=PDF.pdf)
- Euroopan ihmisoikeustuomioistuin. Tuomioistuin lyhyesti. Viitattu 25.10.2013.
http://www.echr.coe.int/Documents/Court_in_brief_FIN.pdf
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA). 2012. Prisons and drugs in Europe: The problem and responses. Viitattu 18.10.2013
http://www.emcdda.europa.eu/attachements.cfm/att_191812_EN_TDSI12002ENC.pdf
- Godfrey W. 2011. How to Smuggle Drugs Into Prison. Viitattu 20.10.2013
<http://www.thefix.com/content/drugs-prison-how-guide?page=all>
- Hallintolaki 6.6.2003/434. Finlex. Viitattu 10.10.2013.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=hallintolaki>
- Hallituksen esitys 10/1998. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain, tutkintavankeudesta annetun lain, pakkokeinolain ja kansanterveyslain muuttamisesta.
- Hallituksen esitys 263/2004. Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi.
- Hirsijärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu - Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15., uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Junninen, M. 2008. Suomalaisten vankiloiden turvallisuus. Rikosseuraamusviraston julkaisu 5/2008.

Kansallisen ihmisoikeustoimintaohjelman valmistelutyöryhmä. 2012. Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2012-2013. Oikeusministeriön julkaisu 18/2012. Viitattu: 1.10.2013. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-195-1>

Kerkelä, L. 2013. Kiisteltyjen huumeaalareiden käyttö päättyy vankiloissa. Viitattu 25.10.2013. <http://www.hs.fi/kotimaa/Kiisteltyjen+huumeaalareiden+kaytto+paattyy+vankiloissa/a1361374354693>

Kidutuksen vastainen komitea. 2011. CPT standards. Viitattu 25.10.2013. <http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-standards.pdf>

Knuuti, U., Taali, A., Oresmaa, M., Juuti, A. 2008. Päihdevalvonnan opas. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2008.

Laki rangaistusten täytäntöönpanosta 19.12.1889/39A. Finlex. Viitattu 4.10.2013. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1889/18890039087>

Lakialoite 10/2013 vp. Laki vankeuslain 16 luvun 3 §:n muuttamisesta.

Luukkonen, P. 1998. Ummetus. Teoksessa K. Höckerstedt (toim.), M. Färkkilä (toim.), E. Kivilaakso (toim.) & P. Pikkarainen (toim.) Gastroenterologia. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 54-58.

Mohell, U., Pajuoja, J. 2006. Vankeuspaketti - Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Myhrberg, P. 2012. Vankeuden täytäntöönpano. Tampere: Juvenes Print. Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen oppikirja 2/2012.

Oikeusministeriö. 2013. Hallituksen esitys laeiksi vankeuslain ja tutkintavankeuslain muuttamisesta. (Ei julkaistu)

Perälä, J. 2011. "Miksi lehmät pitää tappaa?" - Etnografinen tutkimus 2000-luvun alun huume-markkinoista Helsingissä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Unigrafia Oy - Yliopistopaino.

Rikosseuraamuslaitos. 2010. Rikosseuraamuslaitoksen ohje henkilöntarkastuksesta, dnro 20/004/2010. Viitattu 4.10.2013. <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/rikosseuraamuslaitoksenohjehenkilontarkastustadnro200042010.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2011. Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011-2020. Viitattu 30.9.2013. <http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/ezg5sofwogs0.pdf>

Rikosseuraamuslaitos. 2013. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2012-verkkojulkaisu. Viitattu 30.9.2013. http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/0tq0j1rybv_2.pdf

Rognmo Olsen A. C. 2006. Drugs in the Nordic and Baltic countries - Common concerns, different realities. Helsinki: Hakapaino Oy. The Nordic Council for Alcohol and Drug Research (NAD). Publication 48.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2009. Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV - Kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja. Viitattu 20.10.2013. http://www.fsd.uta.fi/fi/julkaisut/motv_pdf/KvaliMOTV.pdf

Shalev, S. 2008. A sourcebook on solitary confinement. Mannheim Centre for Criminology. Viitattu 17.10.2013 http://solitaryconfinement.org/uploads/sourcebook_web.pdf

Sisäasiainministeriö. 2012. Turvallisempi huominen - Sisäisen turvallisuuden ohjelma. Valtioneuvoston periaatepäätös. Sisäasiainministeriön julkaisusarja 26/2012. Viitattu 7.10.2013. http://www.intermin.fi/download/34893_262012_STO_III_fi.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2012. Valtioneuvoston periaatepäätös toimenpideohjelmasta huumausaineiden käytön ja sen aiheuttamien haittojen vähentämiseksi 2012-2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:16. Viitattu 17.10.2013 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3350-7>

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Finlex. Viitattu 3.10.2013. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990731?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perustuslaki>

Tanhua, H., Virtanen, A., Knuuti, U., Leppo, A., Kotovirta, E. 2011. Huumetilanne Suomessa 2011. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print.

Tapani, J., Tolvanen, M. 2011. Rikosoikeus - Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Toinen painos. Helsinki: Talentum.

Traub, S., Hoffman, R., Nelson, L. 2003. Body Packing – The Internal Concealment of Illicit Drugs. Viitattu 20.10.2013. <http://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMra022719>

Tuomi, J. & Sarajarvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa: Hansaprint Oy.

Tutkintavankeuslaki 23.9.2005/768. Helsinki: Edita Prima Oy.

Valtioneuvoston asetus huumausaineina pidettävistä aineista, valmisteista ja kasveista 28.8.2008/543. Finlex. Viitattu 18.10. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2008/20080543?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Valtioneuvoston%20asetus%20huumausaineina%20pidettävistä%20aineista%2C%20valmisteista%20ja%20kasveista%20>

Valtioneuvoston asetus vankeudesta 509/2006. Finlex. Viitattu 25.10.2013. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2006/20060509>

Vankeuslaki 23.9.2005/767. Helsinki: Edita Prima Oy.

Vankeusrangaistuskomitean mietintö. Komiteanmietintö 2001:6. Helsinki: Oikeusministeriö.

Varjonen, V., Tanhua, H., Forsell, M., Perälä, R. 2012. Huumetilanne Suomessa 2012. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy

Kuvat

Kuva 1: Tarkkailuselli	40
Kuva 2: Näytteenotto-tila	41
Kuva 3: Seulontalaitteisto	41
Kuva 4: Tarkkailuhaalarit	42

Liitteet

Liite 1. Haastattelurunko 1	79
Liite 2. Haastattelurunko 2	80

Liite 1. Haastattelurunko 1

David Forder

2013

Laurea Tikkurila

Eristämistarkkailu turvaamistoimenpiteenä -tutkimus

Haastattelupohja opinnäytetyön asiantuntijahaastatteluja varten

1. Kuinka paljon eristämistarkkailua käytetään?
2. Mikä on löydösten suhde toimeenpantuihin eristämistarkkailuihin nähden?
3. Antaako vankeuslaki riittävät puitteet eristämistarkkailun tehokkaaseen täytäntöönpanoon?
4. Jos ei, kuinka lakia tulisi muuttaa?
5. Ovatko toimintatavat valvontahenkilöstön osalta riittävän yhtenäisiä eristämistarkkailuun liittyen?
6. Onko valvontahenkilöstö riittävän ohjeistettua eristämistarkkailun toimeenpanoa koskien?
7. Esiintyykö eristämistarkkailutilanteissa manipulointia tai muita ongelmakohtia vankien taholta?
8. Minkälaisia mahdollisia manipulointikeinoja vankien tiedetään käyttävän henkilökunnan harhauttamiseksi eristämistarkkailussa?
9. Mikä on vankilatiedustelun rooli eristämistarkkailun täytäntöönpanoa harkittaessa?
10. Mikä on tarkkailuhaalareiden asema vankilaturvallisuuden näkökulmasta?
11. Mitä eettisiä kysymyksiä tulee huomioida eristämistarkkailussa ja henkilönkatsastuksessa?
12. Mikä on eristämistarkkailun suhde henkilönkatsastukseen vankilaturvallisuuden näkökulmasta?
13. Mitä ongelmallisia tilanteita tai huomionarvoisia seikkoja henkilönkatsastukseen liittyy?
14. Miksi eristämistarkkailu tarvitaan turvaamistoimenpiteenä?
15. Kuinka eristämistarkkailua voidaan kehittää turvaamistoimenpiteenä?

Liite 2. Haastattelurunko 2

David Forder

2013

Laurea Tikkurila

Eristämistarkkailu turvaamistoimenpiteenä -tutkimus

2. Haastattelupohja opinnäytetyön asiantuntijahaastatteluja varten

1. Kuinka nykyisenlaiseen eristämistarkkailuun turvaamistoimenpiteenä on päädytty vankeuslakia valmistellessa?
2. Kuinka keinot puuttua kiellettyjen aineiden ja esineiden kehonsisäiseen kuljetukseen ovat kehittyneet vuosien varrella?
3. Eristämistarkkailun erityispiirteenä on sen ainutlaatuisuus Suomen vankeinhoidossa. Onko vastaavanlaista käytäntöä muualla maailmassa?
4. Antaako vankeuslaki riittävät puitteet eristämistarkkailun tehokkaaseen täytäntöönpanoon?
5. Jos ei, kuinka lakia tulisi muuttaa?
6. Ovatko toimintatavat vankiloiden osalta riittävän yhtenäisiä eristämistarkkailuun liittyen?
7. Onko valvontahenkilöstö riittävän ohjeistettua eristämistarkkailun toimeenpanoa koskien?
8. Tarkkailuhaalareiden käyttö on ollut viime aikoina esillä paljon. Missä tällä hetkellä menään tarkkailuhaalarien osalta?
9. Mikä on tarkkailuhaalareiden asema vankilaturvallisuuden näkökulmasta?
10. Mikä on tarkkailuhaalareiden asema lainsäädännöllisestä näkökulmasta?
11. Mitä eettisiä kysymyksiä tulee huomioida eristämistarkkailussa ja henkilönkatsastuksessa?
12. Mikä on eristämistarkkailun suhde henkilönkatsastukseen vankilaturvallisuuden näkökulmasta?
13. Mitä ongelmallisia tilanteita tai huomionarvoisia seikkoja eristämistarkkailuun liittyy?
14. Mitä ongelmallisia tilanteita tai huomionarvoisia seikkoja henkilönkatsastukseen liittyy?

15. Miksi eristämistarkkailu tarvitaan turvaamistoimenpiteenä?

16. Kuinka eristämistarkkailua voidaan kehittää?